

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ANTONIO NEGRİ'NİN OTONOMİ KAVRAMININ TEMEL BİLEŞENLERİ
VE SPİNOZA YORUMU

Ali Enbiya Yılmaz

117612008

Prof. Dr. Cemal Bâli Akal

İSTANBUL

2020

Antonio Negri'nin Otonomi Kavramının Temel Bileşenleri ve Spinoza Yorumu
Basic Components Of Antonio Negri's Autonomi Concept and His Interpretation of Spinoza

Ali Enbiya Yılmaz
117612008

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cemal Bâli AKAL
İstanbul Bilgi Üniversitesi

(İmza)

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ozan ERÖZDEN
MEF Üniversitesi

(İmza)

Doç. Dr. Ferda KESKİN
İstanbul Bilgi Üniversitesi

(İmza)

Tezin Onaylandığı Tarih : 06.01.2020

Toplam Sayfa Sayısı : 121.....

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Antonio Negri
- 2) Yaban Kuraldışılık
- 3) Otonomi
- 4) İmparatorluk
- 5) Çokluk

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Antonio Negri
- 2) The Savage Anomaly
- 3) Autonomi
- 4) Empire
- 5) Multitude

ÖNSÖZ

İktidar fikrinin ve iktidarın, kendisini hayatın damarlarına bir siyanür gibi zerk ettiğini, dağıttığını ve çizgisini çekip oyun topunun kendisine ait olduğunu, bu sebeple kendisine ve kaprislerine biat edilmesini ima eden bencil bir çocuk gibi tüm paylaşımları, tüm doğallıkları, tüm yaşamı, tüm neşeyi paramparça edip yaşama keder pompaladığını daha önce fark etmiştim. Küçük sayıda bir arkadaş ortamında dahi aynı renge bürünmüş, aynı dokuyu oluşturan iki üç kişinin bu arkadaş grubunu nasıl dolayımıldadığını ve kendi grimsi değerlerini nasıl oluşturduklarını ve bunu -bir değer abidesiymişçesine- sütümsü beyazlıkta, grubun ortalama neşesine, ortalama devinimine nasıl çevirdiklerini ve geri kalan beş altı kişinin ise nasıl saf, kural bilmez hale getirildiğini fark etmiştim. Küçük bir grupta dahi hal böyleyken ideolojiye sahip bir devrimin nasıl oluyor da bir gecede tüm hırsızları, tüm halden anlamazları, tüm boşboğazları, tüm demagogları, tüm para severleri, tüm şiddete eğilimli otoriter kişilikleri, kısaca insanın sonsuz kıyılarda dolaşan halini bir gecede nasıl değiştireceğini hiç aklım almamıştı. Bir devleti kurmuş, onun içinde yaşamış hem onu etkilemiş hem de ondan etkilenmiş olan bir insanın, bir ideolojiye yarışmaya başlar gibi, bir sabah kalkıp nasıl “baştan başlayacağı” benim için hep bir giz olarak kalmıştı. Zaten bildiğim kadarıyla büyük anlatıların borazanlığını yapan hiç kimse de bunu tam anlamıyla cevaplayamamıştır.

Derken “Hukuk ve Devlet Kuramları” dersi ile karşılaştım. Dolayısıyla Spinoza ile... Okudukça önceden bildiğim *İmparatorluk*'un yazarları Negri ve Hardt'ın birer Spinozacı olduğunu öğrendim. Bunun üzerine tez konumun da bu bağlamda olmasına karar verdim. Deleuze, Althusser ve hatta sevdiğim birçok edebiyatçının Spinoza'dan etkilendiğini fark ettim. Bu kadar insanın fikirleri yanında sıradan fikirlerin çok fazla da bir anlama gelemeyeceğini düşünerek okumaya koyuldum. İyi ki de okumuşum. Böylece artık her düzeyde her kipte insanın duygulardan oluştuğunu, en ahmak insanın da en bilge insanın da bu yaşamda yegâne amacının kendini var etmek olduğunu öğrendim.

Yaşamın içinde sonsuz biçimleri ve devinimleri ile saatlik karşılaştığımız iktidar makinesinin hep birilerini göz ardı edip, hak savunucusu olsa dahi birilerini el üstünde tutuyor olduğunu görmek bana büyük hayal kırıklığı yaşatsa da bu anlamda artık hiçbir merkezden yönetimin ve hayata dair sunulan -büyük anlatılı- hiçbir reçetenin çare olmadığını; önemli olanın demokrasi içinde ifade özgürlüğü olduğunu, her bir tekilliğin Çokluk içinde bambaşka güzellik biçimlerine büründüğünü ve bunu çoğalttığını anlamanın, sonsuz zerrelere dönüşen yaşamım açısından büyük bir kazanç olduğunu söyleyebilirim. *Özgürlüğün geleceğinin* de olmayacağını ve bunun bizim politik zeminde, iş yaşamında, kısaca hayatın sonsuz zerrelere dönüşen içinde hangi davranışları geliştireceğimize bağlı olduğunu anladım. Bu anlamda tez danışmanım Prof. Dr. Cemal Bali Akal hocama teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca bu çalışma boyunca benden yardımlarını eksik etmeyen arkadaşım Ümit Yorulmaz'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	vix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
ANTONIO NEGRI FELSEFESİYLE TANIŞMAK.....	6
<i>1.1. Antonio Negri</i>	6
<i>1.2. Kavramlar</i>	14
1.2.1. <i>Potestas Potentia</i>	14
1.2.2. İmparatorluk	14
1.2.3. Çokluk	15
1.2.4. Yoksul Çokluk.....	17
1.2.5. Biopolitika	18
1.2.6. Alter-modernite	19
<i>1.3. Yaban Kuraldışı Öncesi Negri ve Otonomi</i>	20
<i>1.4. Operaismo Otonomi ve Spinoza</i>	21
İKİNCİ BÖLÜM	24
YABAN KURALDIŞILIK	24
<i>2.1. Potentia Potestas</i>	24
<i>2.2. Negri'ye Göre Spinoza Kimdir ve Neyin Temsilcisidir?</i>	26
<i>2.3. Spinoza'da Hukuk ve İdeoloji Karşıtlığı ve İmgelem</i>	37
<i>2.4. Spinoza'da İkinci Temel ve Geleceğe Tutulan Projeksiyon</i>	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
BİR POTESTAS OLARAK İMPARATORLUK	56
3.1. <i>Küresel İmparatorluk Çağında Küresel Bir İktidar Analizi</i>	56
3.2. <i>Bir Kavram Olarak İmparatorluk Nedir?</i>	57
3.3. <i>İmparatorluk Sorunsalı</i>	59
3.4. <i>İmparatorluğun Biopolitik Üretimi, Karşı İmparatorluk ve Spinoza</i> .	67
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	74
BİR POTENTIA OLARAK ÇOKLUK	74
4.1. <i>Küresel İmparatorluk Çağında Küresel Ütopya</i>	74
4.2. <i>İmparatorluğun Yönetim Aygıtı Olarak Savaş ve Özellikleri</i>	75
4.3. <i>Çokluk ve Üretim Biçimi Olarak Biopolitik Üretim</i>	81
4.4. <i>Çokluğun Anahatları ve Asimetrik İktidar Karşısında Asimetrik Karşı Koyuşu</i>	85
4.5. <i>Hukuki Olarak Özel ve Kamusalın Ötesinde Oluş Durumu</i>	88
4.6. <i>Spinoza Etkisi veya Çokluğun Demokrasisi</i>	90
BEŞİNCİ BÖLÜM	94
ÖZEL VE KAMU HUKUKUNUN ÖTESİNDE ORTAKLIK HUKUKU VE ORTAK ZENGİNLİK	94
5.1. <i>Cumhuriyet ve Yoksulluğun Çokluğu</i>	95
5.2. <i>Modernite ve Alter-modernite Manzaraları</i>	98
5.3. <i>Ortaklık Hukuku, Biopolitik Üretim ve Otonomi</i>	100
5.4. <i>Spinoza Etkisi: Kötülükle Mücadele Edecek Güç</i>	107
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	116

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	adı geçen eser
b.	başlık
bas.	baskı/basım
bkz.	bakınız
ed.	editör
örn.	örnek
s.	sayfa
yaz.	Yazar/yazarlar

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Antonio Negri'nin düşünce dünyasında önemli kilometre taşlarından biri olan Spinoza yorumunu ve bunun otonomi ile olan ilişkisini irdelemektir. Negri, eserlerini, otonomi ve demokrasi için devlet ve her türlü aşkını yapıların eleştirisine bir temel oluşturma projesi olarak görür. Bu anlamda Spinoza da uğraklarından biridir. Spinoza'yı mevcut siyasi konjoktüre adapte etme hedefi Spinoza'nın içkin yapısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle o, Spinoza felsefesini *potestas/potentia* denkleminde otonomist bir perspektifle okur. Ancak bu çalışma ne genel bir Negri ve otonomi analizini irdeleyecek ne de Negri ve Spinoza arasındaki ilişkiyi yansıtacak, ispat edecek tezlerden oluşacaktır. Özellikle dikkat çekici iktidar irdelemesiyle İmparatorluk'ta geliştirdikleri görüşlerin daha iyi anlaşılması için Negri'nin siyasal ve felsefi görüşlerini derinden yansıttığını düşündüğümüz (biopolitika vb. gibi) kavramları inceleyeceğiz. Ardından *Yaban Kuraldışılık*'ta geliştirmiş olduğu Spinoza yorumunu irdeleyip *potestas/potentia* denkleminin bugünkü halini Hardt ve Negri ikilisinin üçlemesinde (*İmparatorluk-Çokluk-Ortak zenginlik*) mercek altına almakla yetineceğiz. Dolayısıyla bu çalışmanın temel tezi Negri'nin otonomist oluşunun onun Spinoza okumasında etkisi olduğudur.

Anahtar Sözcükler: Antonio Negri, Yaban Kuraldışılık, Otonomi, İmparatorluk, Çokluk, Ortak Zenginlik.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine Antonio Negri's interpretation of Spinoza, which is one of the important milestones in the world of Negri's thought, and its relationship with autonomy. Negri sees his work as a project for autonomy and democracy to provide a basis for the critique of the state and all transcendental structures. In this sense, Spinoza is also his one of the stops. His aim in adapting Spinoza to the current political conjuncture, stems from Spinoza's immanent structure. Therefore, he reads Spinoza's philosophy from an autonomist perspective in the potestas / potentia equation. However, this study will not examine Negri and autonomy analysis in general, nor will it consist of theses that will reflect and prove the relationship between Negri and Spinoza. In order to gain a better understanding of the ideas they have developed in the Empire through a particularly remarkable analysis of power, we will examine the concepts (such as biopolitika etc.) we think deeply reflect Negri's political and philosophical views. Then, we will examine the interpretation of Spinoza which he developed in the book *The Savage Anomaly* and examine the present state of the potestas-potentia equation in the trilogy of Hardt and Negri (*Empire-Multiplicity-Commonwealth*). Therefore, the main thesis of this study is that Negri's autonomist effect on his reading of Spinoza.

Key Words: Antonio Negri, The Savage Anomaly, Autonomi, Empire, Multitudo, Commonwealth.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Post-truth ve küreselleşme diye adlandırılan sürecin oluşturmuş olduğu koşullar ve sorunların analizinde politika ve hukuk alanlarında hissedilen yetersizliklere alternatif bir iktidar okumasıyla cevap veren *İmparatorluk*'un yazarlarından Negri'nin otonomi fikrinin elementleriyle, düşünce dünyasında önemli kilometre taşlarından biri olan Spinoza yorumunu ve bunun otonomi ile olan ilişkisini irdelemektir.

Küresel çağda genel bir iktidar teorisi çizmeye çalışan *İmparatorluk* kimi çevrelerce 20. yy. *Kapitali* olarak nitelendirildi.¹ Sol cenah temelli ama genel küresel kapitalizmin muhalifi olanlar bu kitabın getirmiş olduğu tezlerin akademik ve politik anlamda (özellikle Marksizmin çıkmazları açısından) bir çıkış yaratabileceğini düşündüler. Düşün dünyasında derin etkiler yapan *İmparatorluk* ve devamındaki *Çokluk* ile *Ortak Zenginlik* Negri'nin Spinoza'da var olduğunu iddia ettiği geleceği kurgulama projesine dayanmaktadır. Spinoza okuması tartışma yaratsa da Negri bunları önemsemez ve ona göre geçmişi okumak günümüzün yararına ve geleceğin üretimine taşınmalıdır. O da kuşkusuz Spinoza okumasını bu perspektiften yapar.

Negri'nin yazmış olduğu *Yaban Kuraldıılık* bu projenin başlangıcı olan çalışmadır. Çalışma bu anlamda Spinoza'nın kitaplarında bahsetmiş olduğu *potestas* ve *potentia* kavramlarından yeni bir politik teoriye açılmıştır. Sürekli olarak bahsetmiş olduğu *potestas* (iktidar) ve *potentia* (güç) kavramları zamanla yazmış olduğu kitaplar vasıtasıyla İmparatorluk ve Çokluğa dönüşmüştür. Negri, Marx'a *Grundrisse* üzerinden yapmış olduğu güncele uyarılama okumasını

¹ Slavoj Zizek, Rethinking Marxism: Have Michael Hardt and Antonio Negri Rewritten the Communist manifesto for the Twenty-First Century? bkz: <https://www.lacan.com/zizek-empire.htm>, erişim tarihi: 31.08.19.

Spinoza'ya da uygulamış ve Spinoza'nın felsefesinin güncelliğini ortaya koymuştur.²

Peki ama nedir bu *potestas* ve *potentia* kavramları? *Potestas* kısa tanımıyla iktidardır, gücü dolayım. *Potentia* ise yerel örgütlenme olarak güçtür. Her bireyin kendinden var olan eyleme gücüdür. Bu anlamda güç iktidar tarafından dolayımlanır. Bu kavramlar iktidar ve gücün dolayısıyla politika ve hukukun anatomisi, matrisidir. Ona göre içinde bulunduğumuz an, aynı zamanda geleceğin de şekillendiği bir oluş anıdır. Negri kendini adeta Spinoza'nın (Spinoza'da yani modern dünyanın kökeninde)³ yerine koyar ve öyle düşünür. Spinoza *Politik İnceleme*'de bir şekilde mutlakiyetçi veya aristokratik rejimlerin bile kabul edilebileceğini söyler. Demokrasiyi ise ölümünden ötürü anlatamamıştır kitabında ama Negri'ye göre proje açıktır: Çokluğun kuracağı nihai yönetim biçimidir demokrasi. Şimdinin asimetrik ele avuca sığmaz, boyutu ve tam anlamıyla merkezi olmayan küresel İmparatorluğun kabul edilip, mücadelenin onun içinde ve bu zorunluluğun kabulüyle yapılması gerektiği söylenir; tıpkı Spinoza'nın *Politik İnceleme*'de yönetim biçiminin toplumun huzuru için kabul edilmesi ve korunması gerektiğinin önerilmesi gibi. Çözümleme, monarşiyi önce bu şekilde ön varsayar fakat monarşinin mutlaklığını reddederek başlar, onu ılımlılık ufkunda tanımlar, daha sonra iktidarların kurucu ilişkisinde parçalara ayırıp, en sonunda da *Multitudonun* kurucu hareketine tabi kılar.⁴

Negri *potestas* ve *potentia* arasındaki gerilimin kapitalizmin olduğu erken dönemden günümüze sürdüğünü iddia eder. Ancak farklı boyutlarda. Bugünün dünyasında bir iktidar merkezi yoktur. Negri Spinoza'nın döneminde yaptığı iktidar analizinin benzerini kendi çağımızda Hardt ile *İmparatorluk* kitabıyla yapmaktadır. Tıpkı Spinoza'nın Aristokrasiyi bir veri olarak kabul edip *potestas/potentia* denkleminde politikayı analizi gibi Negri de İmparatorluğu veri olarak kabul edip

² Gilles Deleuze, "Önsöz", Yaban Kuraldışılık, Antonio Negri, s. 13.

³ Antonio Negri, Yaban Kuraldışılık: Spinoza Metafiziğinin ve Siyasetinin Gücü, s. 348.

⁴ A.g.e. s. 332.

potestas/potentia denkleminde politikayı ve iktidar ilişkilerini analiz eder. Burada kesinlikle bir *diyalektik* karşıtlık söz konusu değildir.⁵ Yönetim biçiminin bir önemi yoktur. Önemli olan iktidarın bir yanılısıma, gücün ve dolayısıyla çokluğun hakikat olduğunu kabul etmektir⁶. Dünyayı düşünebilme yetimizin koşullarının yeniden temellendirilmesidir. Ne bir başlangıç felsefesi ne de yeni bir başlangıç: Burada yeniden başlamak demek, seçmek, ayrımcılık yapmak, yeni destek noktaları belirlemek demek değildir; varlığın tüm boyutunu, inşa ufku, rasyonel yönelimli bir özgürleşme olanağı olarak varsaymak demektir. Krizin mekânı, dönüşüm projesinin ontolojik koşuludur; sınır, bir özgürleşme koşulu olarak sonsuzda mevcuttur.⁷

Spinoza, *Politik İnceleme*'yi tamamlayamadı ama Negri *İmparatorluk, Çokluk* ve de *Ortak Zenginlik*'i bitirdi, ancak çoğu eleştirmenin de belirttiği gibi sorunun analizleri ve öne sürülen çözümler soyut kalabilmektedir.⁸ Aslında Spinoza'nın başlattığı iktidar analizinin ve Çokluğun alternatifliği projesine Negri'nin devam ettirdiği bir proje olarak baktığımızda net bir çözümün olamaması şaşırtıcı değildir. Çünkü tanrının yeğinliğinin bir parçası olan *potentia* bedenler bir araya gelip katılımcı bir demokrasi kurduğunda hakkın kendiliğinden belirmediği görülecektir. Bunun nasıl olduğunu söylemek saçmadır. Bir başkasının adına konuşmanın saçmalığı gibi bir yönetim biçimi veya bir çözümün de önerilmesinin saçma olacağı görülecektir. Çünkü bir beden (en nihayetinde Spinoza da Negri de bir bedendir.) tüm bedenlerin toplamının nasıl bir gücü açığa çıkaracağını bilemez. Tanrının kudretini de bilemez. Ancak yol tayin edilir. Bedenlerin yan yana gelebilmesini sağlamak. Bunun dışında “nasıl bir yönetim biçimi” önerilerinin hepsi, saçmalığın hakimiyetinin bir parçası ve gerçekliğin bozunumu olarak kalacaktır. Bilinmesi gereken şudur: İktidar bir yanılısamadır başka da bir şey değildir. Önemli olan yöntemi bilmek, yolu tayin edebilmektir. *Çünkü bir bedenin nelere kadir olacağı bilinemez!*

⁵ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 342.

⁶ A.g.e., s. 348.

⁷ A.g.e., s. 340-341.

⁸ Cemal Bâli Akal, *Varolma Direnci ve Özerklik: Bir Hak Kuramı İçin Spinoza*'yla, s. 196.

Negri bu bağlamda küçüklerin teorisiyle (*potentia*) büyüklerin teorisini (*potestas*) birleştirmiştir. Bu sadece Spinoza kaynaklı değildir elbette. Yaşadığı dönem İtalya *otonomi* hareketinden, Deleuze'ün Spinoza okumasından ve *Yaban Kuraldışılık*'ta sık sık hayranlıkla bahsettiği *Spinoza ve İfade Problemi*'nden⁹ etkilendiği görülmüştür. Benzer biçimde Foucault'nun *biopolitika* kavramından etkilenmiştir. Bunu Spinoza'nın eserlerinde yaptığı tarihsel okumaya uygulayarak gücün matrisine ulaşmıştır. Hobbes, Kant, Rousseau ve sözleşmecî hukuk göndermelerini Spinoza'nın eserlerinde yapmış olduğu okumayla büyüklerin teorisi (*potestas*) olarak kavramsallaştırmış, eleştirmiş ve olumsuzlamıştır. Spinoza'nın mistikleştirmeye, aşkınlaştırmaya karşı olduğunu belirtmiş ve eserlerinde evrensel bir çizginin var olduğunu iddia etmiştir. Bu gelişimci çizginin ilericiliği ve devrimciliğinin günümüz dünyası için de çözüm önerileri getireceğini iddia etmiştir.¹⁰

Çalışmanın birinci bölümünde Negri'nin felsefesi ve belli başlı kavramlar hakkında genel bilgi verilecek ve erken dönem Negri'nin siyasal ve felsefi düşüncesi ve çevresi irdelenecektir. Bu bölüm için, *Yaban Kuraldışılık*, *Aykırı Spinoza* ve ilgili kaynaklar ekseninde *potestas*, *potentia*, *otonomi*, *biopolitika* kavramları açıklanacak ve Negri'nin Spinoza okuması irdelenecektir. İkinci bölümde Negri'nin Spinoza okuması olan *Yaban Kuraldışılık* incelenecek ve böylece Negri'nin gözünden Spinoza'nın kim olduğu ve neyi temsil ettiği anlatılacaktır. Üçüncü bölümde *İmparatorluk* tezleri ekseninde günümüzün iktidar analizi yapılacaktır. Bu bölüm genel bir iktidar analizi yapılan kitabın *potestas* ve *potentia* gerilimindeki gelişiminin ve Spinoza dünyasıyla bağlantısının kurulacağı bölüm olacak ve oluş sürecinin analizi irdelenecektir. Dördüncü bölüm *Multitudonun Çokluğa dönüşümünün* ve demokrasinin otonom yapıyla nasıl birleştirildiğinin analizinin yapıldığı bölüm olacaktır. Diyalektiğin değil farklılığın esas alındığı bu otonom sistemin portresi çizilecek, İmparatorluğun bağrında

⁹ Gilles Deleuze, *Expressionism in Philosophy: Spinoza*.

¹⁰ Antonio Negri, *Aykırı Spinoza: Gündem(deki/dışı) Çeşitlemeler*, s. xi.

büyüyen canlı alternatifine, yani çokluğa odaklanılacak ve *potentianın* yani büyüklerin karşısında küçüklerin iş birliği irdelenecektir. Son başlıkta Spinoza etkisi tartışılacaktır. Beşinci bölümde Ortak Zenginlik ekseninde toplumun kurumsal yapısı ve politik oluşumu incelenecek ve bir etik proje ile ortak var oluşun mümkünlüğü tartışılacaktır. Ayrıca ortak zenginlik kavramının tartışıldığı bu kitapta oluşturulan terimlerden *öz-yönetim* ve *kolektif üretim* kapasitelerinden ve onları geliştirmeye odaklanarak bir ortak zenginlik dünyasını yönetme ve kurmanın ilişkileri tartışılacaktır.

Nitel araştırma yönteminin kullanılacağı çalışmada Spinoza ve Negri'nin temel kaynaklarının yanı sıra Negri'nin gerek tek başına gerekse kolektif yazmış olduğu kitaplar ve onunla yapılan röportajlar ele alınacaktır. Ayrıca Negri'nin ve Hardt'ın Youtube gibi internet sitelerinde yayımlanan videoları da incelenecektir.

Çalışmanın nihai amacı yöneten yönetilen dikotomisi doğrultusunda gelişen klasik modern sözleşmecî hukuk karşısında, Spinozacı demokratik ve temsile dayalı olmayan hukukun düşünülmesini Negri'nin geliştirdiği Spinoza okuması aracılığıyla sağlamak, Modernite ötesi bir oluş dönemini yaşayan *bizlerin* hukuku düşünme biçiminin yeniden şekillenmesine katkıda bulunmaktır. Spinoza'nın yasayı anlama biçimi, yasanın değil konsensüsün, ilişkinin, kuruluşun hukuki yaratıcılığıdır.¹¹ Çalışmanın hedefi, klasik yasa koyan, yasaya uyan dolayısıyla *hakkın* bir hukuk metninden kaynaklı olduğu -sözgelimi Anayasa, AİHS- hukuk ilişkisi karşısında Spinozacı hak-güçtür -*conatus*-, kişinin var olması bir haktır düşüncesini Negri'nin geliştirmiş olduğu Spinoza yorumuyla -*potestas/potentia* denklemi ile- okumaktır. Gücü dolaymlayan *potestastan* üretici yerel güçlere, *potentia* ile olan ilişkinin tam tersine çevrilmesi güçten, otonomiden yana olan ve üretici gücün kendi hukukunu geliştirme şekline evrilmesi tarzında bir okumadır bu.

¹¹ Antonio Negri, Yaban Kuraldışılık, s. 318.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTONIO NEGRI FELSEFESİYLE TANIŞMAK

1.1. Antonio Negri

Amacımız aykırı Spinozacı Negri'nin birkaç kavram etrafında dolanan felsefesine ilişkin malzemeyi bu tezde bir araya toplamaktır. Böyle bir girişimin düşün dünyasında alternatif iktidar, alternatif oluşum ve alternatif aktivizm örneğiyle çığır açan düşün insanının fikirlerini tanıtacağını umuyoruz. Kaldı ki getirmiş olduğu Çokluk içinde *tekillik* fikrinin özellikle bireyselliğin kökünü kazınması, kişinin parti, ideoloji vb. siyaset kurumlarının hiyerarşisine karşı aykırılışması ve geleceğin şekillendiricisi olması ve bunun siyaseten yorumlanması şüphesiz düşün dünyasında Negri'nin sıradışı olmasını sağlamıştır. O otonomi ilkesi fikrini biopolitika ile birleştirmiş ve tüm siyasal felsefesine uyarlamış, hatta yaşamıyla bunu içselleştirmiştir. Yaşamı boyunca bu ilkeyi pratikte ve yazın dünyasında öylesine içselleştirmiştir ki çok sevdiği, onda yaşam ve sevgi kaynağını bulduğu¹² zor zamanlarında, mahpusluk yaşamında bile, Spinoza'nın aydınlatıcı optik laboratuvarında çalışma ve düşünme azmi bulduğu¹³ yol göstericinin felsefesini okurken bunu tatbik etmiştir.

Anomaliyi ideal olarak özümsemesi ve bu söz konusu praksis idealine kendi yaşamıyla da yaklaşması başta Fransız entelektüel dünyasında şok edici, ilgi çekici, baştan çıkarıcı olarak görüldü. Daha sonra gelişmiş olduğu alternatif politik okumaları, Negri'nin -özellikle *İmparatorluk* tezleriyle- dünya çapında aykırı ve alternatif bakış getiren bir entelektüel olarak genel kabul görmesini sağladı. Hep yaygın olarak söylenildiği gibi bir tez ne kadar sert ve taviz vermez ise o kadar

¹² Antonio Negri'nin Spinoza'nın kendisi için yaşama umudu verdiğini söylediği belgesel için bkz.: *OVNI Antonio Negri a revolt that never ends*,

<https://www.youtube.com/watch?v=fP2rsRsKCTY>, erişim tarihi: 04.11.19.

¹³ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 45.

kendi keskin antitezini yaratır. Felsefesinin bir *anomali* durumunu barındırdığı kesin. Bu anomali sadece kapitalist dünyada değil sol ve sosyalist dünyada da *anomali* olarak kabul edilmiştir. Öyle ki Althusser'in yanısıra Negri de Hegelci Marksizmin karşısına ciddi bir alternatif olarak Spinozacı Marksizmin çıkarılmasına katkıda bulunmuştur.¹⁴

Bir politik teorisyen ve aktivist olmasının yanı sıra Negri, aynı zamanda son yüzyıl batı düşünsel evriminin herhangi bir yanında evrime uğramayan bir sistem olarak duran ve batı felsefesiyle hesaplaşagelen Spinoza felsefesinin¹⁵ önde gelen yorumcularından biridir.

Negri'ye ün kazandıran eseri, dönemin İtalya Başbakanı Aldo Moro suikastı ile ilgili yargılanırken beklediği duruşma anında yazdığı ve 1981 yılında yayınlanan *Yaban Kuraldışılık*'tır.¹⁶ Negri, Radikal Parti ile 1983 yılında milletvekili seçilmesine kadar tutuklu kaldı. Bir süre sonra meclis onun dokunulmazlığını kaldıracaktı. O sırada Fransa'ya kaçtı. İtalya'ya 1997 yılında geri dönünceye kadar sürgünde yaşadı.¹⁷ Negri Fransa'da ilgi gördü, anlaşılan o ki politik bir sürgün olmasının yanısıra Spinoza felsefesinin etkileyici bir yorumu olarak karşılanan *Yaban Kuraldışılık* ona oldukça büyük bir şöhret kazandırmıştı. Kitap Deleuze, Macherey ve Matheron gibi önde gelen Spinoza yorumcularının önsözleriyle yayımlanmıştı. Negri'nin yorumunun etkileyiciliğinin yanısıra bu yorumu devrimci de yapan iki unsur söz konusudur eserde: ilk olarak Negri, Spinoza'nın metafizik çalışmasının kuraldışılığının 17. yüzyılda çözülmek üzere olan Avrupalı monarşiler tarafından çevrilmiş, aydınlanmış oligark hükümetiyle neredeyse olgunlaşmış kapitalist pazar piyasasına sahip olan Hollanda Cumhuriyeti'nin kuraldışılığı ile doğrudan bağlantılı olduğunu göstermeyi başardı. İkinci olarak bu kuraldışı tarihi konumlanışın sonucu olarak, Spinoza'nın felsefesi her ne kadar net bir ayırım

¹⁴ Eylem Canaslan, "Giriş: Spinoza ve Marx. Bir Karşılaşmanın İzinde..." Marx'tan Spinoza'ya Spinoza'dan Marx'a: Güncel Müdahaleler, s. 11.

¹⁵ Cemal Bâli Akal, Varolma Direnci ve Özerklik. Bir Hak Kuramı İçin Spinoza'yla, s. 11.

¹⁶ Antonio Negri, *The Savage Anomaly: The Power of Spinoza's Metaphysics and Politics*. Türkçesi için bkz.: Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*.

¹⁷ Antonio Negri, *Subversive Spinoza (un) contemporary variations*, s. vii.

olamasa da Negri'nin Spinoza metafiziğinin ilk temeli ve ikinci temeli olarak adlandırdığı iki döneme ayrılır. İlk temel Rönesans düşüncesi etkisinde yeni Platonculuk fikriyle uyumlu *Etik*'in ikinci bölümüne kadar devam eden erken dönem çalışmalarını kapsar. Bu, insan praksisinin yan veya artçı etkisinden kaynaklı varlığın radikal içkinlik ontolojisinin ortaya çıkmasına sebep olur. Sadece *Etik*'in son bölümü ile eksik bırakılmış *Politik İnceleme*'nin çözebileceği, sosyal sözleşme ve doğrudan Çokluğun kuruculuğu tarafından dayatılan yabancılaşma arasında ortaya çıkan ve *Teolojik Politik İnceleme*'de de mevcut tansiyondan yükselen ikinci temel ise bedenlerin ve yüzeylerin radikal materyalizmi lehine yeni Platoncu türümcülükten kendini ayırır ve yeni bir yol izler. Spinoza'nın yeni temellenmiş ontolojisi ilk temelde olduğu gibi radikal bir şekilde içkindir fakat şimdiki durumda varlığın praksişi inşa etmesinin aksine praksis varlığı kurar, oluşturur. Varlık şimdiki durumda sürekli olarak insan praksişi tarafından inşa edilir. İkinci temel Negri'ye göre Spinoza'nın Hollanda Cumhuriyeti'nin tarihi ve politik kuraldışılığını metafizik konseptte yayma ve yoğunlaştırma çabasını temsil etmektedir.¹⁸

Ne var ki Negri'nin dünya entelektüel camiasına bir anomali olarak giriş kapısını açan *Yaban Kuraldışılık* ve onun devamı ve tamamlayıcısı olan *Aykırı Spinoza*'nın oluşum süreçlerine baktığımızda, buradaki her atılımın, her merhalenin ve aykırı Spinozacı görüşünün gelişiminin, yaşadığı 68 İtalya'sındaki siyasal gelişmeler ve karşılaşmalarla ilintili olduğu görülecektir. Adeta Spinoza onun kendini ve felsefesini ifade etmede hem bir eşik hem ışık hem de araç olmuştur. Negri; *Spinoza'nın Güncel Olmasının Beş Sebebi* adlı makalesinde, *Yaban Kuraldışılık*'ta yaptığı sıradışı Spinoza okumasının sebeplerini yazar. Ona göre, tarihin bazı dönemlerinde varlık kendini olduğu durumun ötesinde konumlandırır. Spinoza felsefesinde de kendi tarihini bu dönemde okuyabiliriz. Aynı paradoks bugün için de geçerlidir: varlık devrimcidir, varlık gerçekliktir ve bu varlık olana boyun eğmek istemez. Gerçeklik, Çokluk içinde kendi etiğini oluşturarak kurulur.

¹⁸ A.g.e., s. vii.

Bugün olan, gerçekliği ve varlığı yıkmak istemekte ve biz aynı paradoksu yaşamaktayız. Aynı zamanda Spinoza bize diyalektiğin yanlışlığını göstermektedir. Benzer biçimde, bize mutlak zorunluluk olarak tanımlanan dünyada etik alternatiflerimiz olduğunu hatırlatır. Aynı zamanda, bize varlığın ifadesi olan kendi bedenini Çokluğun bedeni içinde inşa edişini de kavratır. Spinoza bize bu mutlak zorunluluk içinde devrimin fanatizm ve kahramanlık gerektirmediğini, özgürlük talebi içinde akılcı davranış taleplerinin geçerli olabileceğini belirtir. Bu, neden Spinoza'yı bugünkü Marksist krize çözüm olarak okumamız gerektiğinin yanıtıdır.¹⁹

Yaban Kuraldışılık, benzer biçimde Negri'nin kendi düşüncesini değerlendirip değişim sürecine girdiği, üzerine düşündüğü ve kendi düşüncelerinin ikinci temelini kurduğu bir çalışma olarak okunabilir. 1950 yılından bu noktaya kadar yayınlarının çoğunda modern kapitalist devletin tarihine odaklanmıştır. Özellikle bu devlet biçiminin metafiziksel ve hukuki açıdan meşru biçimlerine odaklanmıştır. Bu meşrulaştırma biçimi Descartes, Kant ve Hegel'in felsefi çalışmalarında Kelsen, Bobbio, Pashukanis'in hukuki çalışmalarında ve Keynes'in politik ekonomi çalışmalarında belirir.²⁰ Düşüncesinin ilk temeli, aslında negatiftir çünkü ideolojinin hegemonik disiplinci biçimine agresif ve etkili teorik bir saldırı üretilirken, bu devlet yapılanmalarına alternatif oluşturacak devrimci ve olumsuzlayıcı, güçlü bir model üretilmemiştir. Negri, *Yaban Kuraldışılık*'ın önsözünde belirtir kendi düşüncesindeki bu ayrımı.

Modern düşünce ve devletin modern tarihini çalışmanın kapitalist ve burjuva devletinin çözülme koşullarını açığa kavuşturması ve bunların krizini analiz etmesi açısından önemli bir motivasyon sağladığını söyleyen Negri, örneğin Descartes üzerine çalışmaları gibi erken dönem çalışmalarının bir çekirdek oluştursa da artık (*Yaban Kuraldışılık* döneminde) ilgisini çekmediğini söyler. Onun ilgisini çeken şeyin burjuva devleti ve onun krizinden çok teorik alternatifler,

¹⁹ A.g.e., s. 1-2-3-4-5-6-7-8.

²⁰ A.g.e., s. vii.

süreç halindeki devrim tarafından sunulan akıl çelici ya da *anomali* fikirler ilgisini çektiğini belirtir.²¹ Bu oluşum halindeki devrim fikri kendine Spinoza felsefesinden bir kalkış noktası bulur. Anlaşıyor ki bu sadece felsefe tarihi içinde kendine kavramsal kaynak bulmakla kalmıyor aynı zamanda devrimci teori ve praksisin etkili biçimde yeniden kurulumunu yaratacak gerekli bir alternatif de yaratıyor. Hem Spinoza düşüncesinin hem de burjuva düşünce geleneğinin ötesinin kurulumuna olanak tanıyan alan ve teklifin kabulü, gerçekte başka bir amaca yönelmiş bir hamleyi hazırlamaktadır. Benzer şekilde yorgun bir devrimci geleneğin ötesini kurmaya da olanak tanır.²²

Kuşkusuz Deleuze ve Guattari'ye göre de içkinliğin sadece kendine ve kendinde içkinlik olduğunu, sonsuz devinimleriyle kat ettiği yoğunlaştırıcı ordinarlarla başlı başına kaplanmış bir düzlem olduğunu tek bilen Spinoza olduğundan filozofların prensi²³ dedikleri içkin düşünürü kendine bir kalkan, bir ifade aracı olarak seçmesindeki temel dürtü, Spinoza felsefesinde aşkınlığın reddedilişinden ve finans kapitalin oluşum sürecindeki Hollanda'da filizlenmiş aydınlatıcı ve rasyonel fikirleri barındırmasından kaynaklıdır. Bu yüzden o büyük üstadın, eşsiz bilgenin felsefesi tıpkı Machiavelli gibi lanetlenmiştir ve kural dışıdır. Bu yüzden yol göstericidir de. Peki öyleyse bu karmaşık anomali durumunu kendine düstur haline getiren Negri'nin yöntemi nedir? Hangi geleneği benimser? Bize göre *Dyonyosos'un Emeği Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi* Negri'nin ve elbetteki yoldaşı Hardt'ın çalışma yöntemini de yansıtır.

Negri'yle girmiş olduğu tartışmada Bobbio, Marksist bir devlet teorisinin (Marx'ın eserlerinde) olmadığını ve bu teorinin Sovyetler ve birkaç sosyalist ülkenin pratiklerinden (reel sosyalizm) ibaret olduğunu söyler. Negri ise bir Marksist devlet teorisinin olduğunu ve bunun devrimci bakış açısından hukukun ve devletin pratik eleştirisi olduğunu söyler. Yani, Marksist filolojiyle ilgisi olmayan

²¹ Negri, *The Savage Anomaly*, s. xx-xxi.

²² A.g.e., s. xix-xx.

²³ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Felsefe Nedir?* s. 49.

devrimci öznenin inşası ve gücünün ifade edilmesiyle uğraşan Marksist yorumsama (hermenötik) alanında sürdürülmüş bir pratik olduğunu söyler. Bu bize aslında Negri yöntemini az önce de bahsettiğimiz gibi ayan beyan açıklamaktadır. Yine de bu yöntemin eleştirel olmasından öte komünizm ile bağlantılı olduğunu da bilmekte fayda var; ama nasıl? Ona göre Marx'ta hukuk ve devletin radikal eleştirisinin temelleri vardır. Devrimci süreçte yıllar boyunca işçi hareketleri tarafından geliştirilmiş, ancak Sovyetler Birliği tarafından anayasayla baskı altına alınmış bir eleştiridir bu. Marx, pozitif bir komünist devlet teorisi bırakmadı ama bu onun eserlerinden bir devlet eleştirisi çıkmayacağı anlamına gelmez. Marx'ta devlet eleştirisinin başlangıç noktası negatiftir. Çünkü ona göre komünizm mevcut hal ve gidişatı yıkan hakiki harekettir. Bu mevcut hal ve gidişatın, hali hazırdaki devlet ve hukuk teorilerinin analizi olduğunu kabul eder. Bu hali hazırdan, emeği esaret altına alan zorlayıcı ve baskıcı toplumsal iş bölümü biçimlerine denk gelen ve kendini meşrulaştıran despotik -gerek kapitalist gerek sosyalist- devlet örgütlenmeleri kastedilir. Benzer şekilde günümüzde var olan canlı emek biçimlerinin analizi de yapılmalıdır. Marx'ın yıkıp geçmekten kastettiği de günümüz dünyasının yeni emek biçimlerinin keşfi ve onların yepyeni devrimci mücadeleleri olarak anlaşılır. Ancak yıkmanın yeterli olmadığı ve bütünsel olarak düşünüldüğünde yıkmanın yanısıra yapmanın ve yepyeni bir yaratımın da olmasını önerdiklerini söyler. Yani devlet biçimi eleştirisi aynı zamanda komünizmi çıkış noktası olarak alır. Bu öneriye ise hukuki devlet teorisi adını verir Hardt'la.²⁴

Hukuki komünizmi bütünsel bir eleştiri olarak gördüğü gibi içkin eleştiri olarak da görür. Marksist eleştiri yöntemi ile bir yıkıcı ve yaratıcı makine olarak gördükleri devlet teorisiyle *ulaşmaya çalıştığı amaç toplumsal mücadelelerin fiili düzeyi ve devrimci öznelliklerin birleşimidir*. Ayrıca mutlak içkinlik kademesinde de bir ilk dogma, ideoloji, anayasa paradigması vb. kaydedilecek veya ilke olarak kabul edilecek hiçbir şey yoktur ona göre. Hukuk, toplumsal çatışmaların içinde

²⁴Michael Hardt ve Antonio Negri, Dionysos'un Emeği Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi, s. 17-18-19-20-21.

gerçekliğin dozuyla sürekli değiştirilebilen, özgürlüğe hizmet edebilen bir vasıtaadır.²⁵

Yazar, bütün kitaplarında olduğu gibi Hardt'la yazdığı bu kitabında da Spinoza ve onun demokrasi mefhumuna atıf yapıp hukuk ve devlet yapılanmalarınca güçlendirilmiş ve üst-belirlenmiş çağdaş dünyanın hali hazırdaki içler acısı halini eleştirerek, bireyin ve toplumun Spinoza'nın mutlak demokrasi diye adlandırdığı (kendi görüşüne göre bu bir komünist toplumdur) toplum biçimine ulaşacağına inandığını söyler. Bu bir ideolojik yöntem değildir. *Yöntem eleştiridir*. Eleştiri, yepyeni öznelliklerin de kuruluş sürecini başlatır. Öznelerin ikamet ettiği özgürlük mekanının inşasıdır bu süreç. Batıda çıkan kapitalizm aynı zamanda kendi koynunda radikal bir demokrasi düşüncesini de ortaya çıkarmıştır. Ama bu her dönem alternatif düşünen, eleştirel düşünen beyinlerin devam ettirdiği eleştirel bir süreçtir. Bugün de benzer süreç yaşanmaktadır. Kurucu süreç devam eder. Modern periyotta Machiavelli'den Spinoza'ya oradan da Marx'a, içinde bulunduğumuz dönemde de Nietzsche'den Heidegger, Foucault ve Deleuze'e uzanan güzergâh olan bu süreç filolojik bir havuz değil alternatif eleştiri ve alternatif kurucu fikir sahasının zuhur etmesidir. Bu eleştiri tünelinin ucu radikal demokrasiyle taçlanan emek vasıtasıyla öznelliklerin ve apayrı tekilliklerin inşa ettiği komünizm ve o yolda biçimlenen mücadele alanıdır. Komünizm, sadece Marksizm ekseninde betimlenen bir şey değildir. İnsanlık tarihi boyunca devam eden arzunun en büyük ifadelerinden bir tanesidir. Komünizmden Negri'nin anladığı, içkinci ve maddeci bir metottur. Bu sistem Marksist gelenekçe de zaman zaman (Stalin dönemi) bozulmuştur. Kendi komünist okuması devlet biçiminin bir eleştirisi olan okumadır.²⁶ Bu devlet biçimi eleştiri yönteminin bir Spinoza okuması olan *Yaban Kuraldışılık*'ta da sürdüğünü tezimizin ilerleyen ilgili bölümünde göreceğiz.

²⁵ A.g.e., s. 22.

²⁶ A.g.e., s. 36-37.

Negri'nin yöntemi eleştireldir. Her türlü baskıcı makineye karşı çıkıştır. 1960'lı yıllarda kaleme aldığı "Anayasada Emek" makalesiyle 1960'ların İtalya'sında sol fikirli işçi sınıfı yakasından bir sosyalizm eleştirisi yapar. Burada Avrupa kamu hukuku geleneğinden yola çıkarak ideolojik hesaplaşma yerine hukuki metin ve kurumları yorumlayarak içeriden, Marksist bir argüman geliştirir. Marksist bir paradokstur bu: emeğin disiplin altına alınıp sömürülmesininin eleştirisidir. Ayrıca emeği toplumsal değerlendirme süreçlerinin temeli ve kurumsal ve anayasal yapılanmaların somut kaynağı olarak kabul eder. Bu Marksist yapılanmalardan daha çok sermayenin güya "insancılığını" ifşa etmektir.²⁷ Reel sosyalizm veya Sovyetler Birliği, kapitalizmin kendi gelişme seyri içinde icat ettiği yönetim biçimlerinden farklı bir yönetim biçimi kurmamıştır. Sadece kapitalist demokrasilerin yürürlükte olduğu evreden farklı bir kapitalist gelişme evresine ait olma anlamında farklıdır.²⁸

Ontoloji, demokrasinin gelişmesidir; demokrasi bir davranış modeli, bir ontoloji pratiğidir.²⁹ O halde Negri'nin Spinoza okuması, yukarıda bahsedilen yöntemiyle de tutarlı bir felsefe tarihçisi sıfatıyla yaptığı çalışmaların yanısıra, politik aktivizmine olanak tanıyan otonomist bir unsuru yansıtır. Negri'nin birçok eseri, ikinci temelden yükselir: Machiavelli'den Lenin'e birbirini izleyen devrimci teorilerin ve pratiklerin karşılaştırmalı çözümlemesini yaptığı ve *Insurgencies*'ta bir araya getirdiği kurucu güç çalışmalarından *Devrimin Zamanı*, kolektif öznellik üzerine yazdığı yoğun metafizik incelemeleri, Hardt ile küreselleşmiş devlet biçimi ve direniş konuları üzerine yazdığı *Dionysus Emeği ve İmparatorluk*. Bütün bu eserler devrimci düşüncenin ötesine ulaşma ve Negri'ye ilk defa Spinoza ile karşılaşmasında görünen gelmekte olan zamanı kurma çabası içinde ikinci temelden yola çıkar.³⁰ Ama her şeyden öte Negri, Hardt ile yazmış olduğu üçlemede (*İmparatorluk, Çokluk, Ortak Zenginlik*) Spinoza'dan ve otonomist fikirden almış olduğu düşünme biçimini sergiler.

²⁷ A.g.e., s. 87.

²⁸ A.g.e., s. 375.

²⁹ A.g.e., s. 408.

³⁰ Antonio Negri, *Aykırı Spinoza*, s. xi.

1.2. Kavramlar

Bu bölümde, tez boyunca sıklıkla kullanılacak ve tezin daha iyi anlaşılmasını sağladığı düşünülen belli başlı kavramların teze ilgili tanımlamaları yapılacaktır.

1.2.1. Potestas Potentia

Negri, *Yaban Kuraldışı*'ta Spinoza'ya dayandırdığı görüşlerinde *potentia* ve *potestas* arasında belirgin bir ayrıma gider. Bir merkezi olan iktidar (*potestas*) dolayımlayan ve aşkın hükmetme şekli anlamına gelirken, güç (*potentia*) lokal bir dolayımı olmayan gerçek bir kuruluş veya varoluş kudretidir. Bu fark sadece ayrı kaynaktan türeyen öznelerin farkı değil aynı zamanda metafizikte (varlık örgütlenmesinde), politikada (toplum örgütlenmesinde), birbirinin karşıtı olan iki farklı örgütlenme biçimine işaret etmektedir. Bu iktidarın ve gücün tarif edildiği ve kaynağının ne olduğuyla ilgili anatomik bir tespittir.³¹

1.2.2. İmparatorluk

Küreselleşme çağını çoklu boyuttan inceleyen, merkezi ve uzamı olmayan günümüz vahşi ve can yakıcı iktidarının analizini yapan *İmparatorluk* (Empire), aynı zamanda küreselleşmeden zarar görenlerden yana tavır alır ve onlara küreselleşmenin farklı boyutlarını sunarak alternatiflerde bulunur. Ancak bu kitap her ne kadar Hardt ile Negri tarafından yazılsa da esasında kökeni Negri'nin kuraldışı Spinozacılığına ve *Yaban Kuraldışı*'a, oradaki tezlere dayanır.

İmparatorluk (Empire) Negri'nin önceki Spinoza çalışmalarının sonuçlarını şu anki küresel, ekonomik, sosyal düzenin vuku bulduğu biçimi analiz eder ve

³¹ Michael Hardt, "Önsöz", *Yaban Kuraldışı*, Antonio Negri, s. 29, 30.

iktidar analiziyle iktidarın mevcut sınımlarını ve doğasını keşfeder. Hardt ve Negri, “dönüştürücü felsefenin” siyasal pratiklerini Spinoza felsefesine dayandırmışlardır.³²

Çalışmamızda Negri’nin Spinoza’da ayrıma uğradığını iddia ettiği *potestas* ve *potentia* kavramlarından *potestas*ın İmparatorluk olarak incelemesini yapacağız. Yani *İmparatorluk*’ta öne sürdükleri genel iktidar analizi olarak İmparatorluk kavramının aslında bir *potestas* olarak günümüz dünyasının durumuna denk düştüğünü ve bu bakış açısının (*potestas/potentia* denklemi) Spinozacı bakış açısı olduğunu kabul ediyoruz. Dolayımlayan ve transandantal bir hükmetme biçimine sahip olan, daha önce farklı egemenlik biçimlerinde alameti beliren iktidarın (*potestas*) son hali merkezi olmayan İmparatorluktur. Karşısında duran yerel, aktüel bir kuruluş kudretine sahip olan güç (*potentia*) ise Çokluktur.

1.2.3. Çokluk

Tarihte ilk defa küresel çapta bir demokrasinin inşa edilebileceğini söyleyen Negri, bu kitapla merkezsiz ve uçsuz bucaksız bir yönetim tarzı olan İmparatorluk çağında demokrasinin nasıl inşa edileceğini anlattığını söyler. Bunu da Çokluk projesi olarak adlandırır. Sadece eşit, özgür bir dünya arzulamaz aynı zamanda bunun yöntemini de bu Çokluk projesinde sunar. Daha önceki çalışma olan *İmparatorluk*’ta³³ yeni bir iktidar ağının var olduğunu ve bunun kendini birçok yerde var olan ağ odaklarıyla var ettiğini ve yeniden ürettiğini, ancak bunun karşısında bir alternatifin var olduğunu ve bunun da Çokluk olduğunu söyler. İmparatorluk artık emperyalist değil emperyaldir ve kendini savaş yoluyla var eder. Böyle bir küresel iktidar biçimi kendini çoklu biçimde üretir ve tam olarak net bir iktidar mekânı yoktur. Amerika da dahil tek başına hareketin mümkün olmadığı gerçeği söz konusudur. Küresel siyasal eğilim olarak tanımlanabilen bu yeni iktidar modeli, kendini barış kılıfına büründürmüş savaşla dayatır. Karşısında ise alternatif

³² Çetin Balanuye, Spinoza: Bir Hakikat İfadesi, s. 281.

³³ Michael Hardt ve Antonio Negri, İmparatorluk.

olarak barış olanağı mümkün olan, İmparatorluğun tam kalbinde veya damarlarında oluşum gösteren Çokluk vardır. Yeni iletişim ağlarıyla kendini İmparatorluk karşısında yeniden üreten Çokluk.

Çokluk; tek anlam barındıran halk, kitle, millet gibi kavramlardan ayrıdır. Çokluk, gerçekten de çoktur ve tek değildir. Birden çok, çeşitlidir ve iletişim yoluyla kendini üretir. İnternet buna örnektir. Her ne kadar iktidar bir noktaya dolayım lamaya çalışsa da kendini çoklu ağ ve çeşitlilikle yeniden üretir ve çeşitlendirmeyi başarır. Çokluk kendini iki şekilde var eder: birincisi “biopolitik üretim” diyebileceğimiz ekonomik anlamda üretir. Farklı meslek grupları üretime katkıda bulunur ve iletişimle yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Bu bir yeni imaj, yeni düşünme biçimi ve yeni yaşam yaratır. İkinci olarak Çokluk kendini; kültürel, ekonomik, sosyolojik ilişkiselliği içinde barındıran siyasal örgütlenme biçiminde var eder. Bu modern dönem direniş hareketlerinde belirgindir. Devrimci diktatörlükten otonomist örgütlenmeye kayış vardır. Belli bir merkezden dolayım lamaya yerine iş birliğine ve diyaloga dayalı direniş modellerinin gün yüzüne giderek çıktığı görülmektedir. Bu da her tarafta istisnasız demokrasi taleplerinin yükseldiğini bize göstermektedir. Bu demokratik eğilim küresel savaş eğiliminin karşısında kendini hoşgörüyeye ve diyaloga açık bir Çokluk şekline büründürür. İmparatorluk ise sürekli bir savaşın merkezi olmuş küresel düzendir. Savaşı, kendini sürdürmek için bir araç olarak kullanır ve aşılmaz gibi görünür.³⁴ Bu Çokluk ve İmparatorluk karşılıklılığında, yaşamın konumlandığı yeni hiyerarşi stabil olan şeyler üzerinde kurulmamıştır, devingendir.³⁵

Bir toplumun tüm üyelerinin aynı olabileceği düşünülemez, Çokluk -ilk olarak- teklik kavramına karşıdır. Teklikte tüm toplum bireylerinin aynı formasyonda olduğu düşünülür, oysa bu bir yanılsamadır. Gerçekte bireyler kendi özel teklik alanlarına sahiptir ve her biri diğerinden farklıdır, bu yüzden birlikteliklerine Çokluk denir. Tekilliklerin oluşturduğu Çokluk halk fikrine

³⁴ Michael Hardt ve Antonio Negri, Çokluk. İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, s. 9-15.

³⁵ A.g.e., s. 92.

indirgenmemelidir. Modern dönemle birlikte egemenlik halk kavramını icat etti ve insanların aynı biçimde kendi yaşamlarını ördüğünü söyledi ve bu kavramı Çokluğa nüfus ettirip onların halk olarak düşünmelerini sağladı. Politik temsiliyetin aldatıcılığı egemenlik ve halk kavramlarıyla başlar. İkinci olarak Çokluk bir sınıftır. Tekilliklerin üretimi ve maddi olmayan emek biçimlerinin uygulayıcısı olan bir sınıf. Bu kendiliğinden bir sınıf değil maddi olmayan emek gücünün oluşumudur. Çokluk ekonomik realitenin ismidir. Hala emek kapitalist sermaye tarafından görmezden gelinir, ama kapitalist sermaye tarafından yakalanamayan ele avuca sığmaz olan bu güç geleceği üretir ve o Çokluktur. Üçüncü olarak Çokluk ontolojik bir güçtür. Bunun anlamı şudur: Çokluk arzuyu temsil etmenin ve dünyayı dönüştürmenin arayışındadır. Daha doğrusu Çokluk, kendi benzerliği ve imgesinde dünyayı yeniden yaratmak peşindedir. Tekilliklerin oluşturduğu bir Çokluk dünyası, tekilliklerin kendini özgür ifade edebileceği ve özgür insanların oluşturduğu geniş bir ufuk peşindedir.³⁶ Çokluk tekilliklerin sonsuzluğudur.

1.2.4. Yoksul Çokluk

Çokluk yoksulluğun adıdır. *Ortak Zenginlik*'te cumhuriyet bir mülkiyet cumhuriyeti olarak ve dolayısıyla cumhuriyetin içindeki Çokluk da yoksul olarak tanımlanmıştır. Yani Çokluk yoksulun ismidir ya da Çokluk mülkiyeti olmayan ya da yoksul olan herkestir, Dolayısıyla mülkiyetin karşısında kalmıştır. Bu çatışma varsılık ve yoksulluğun yanısıra öznelliğin de üretilmesidir. Kişiler kendi mülklerini yoksullara karşı korumaya kalkışmış olduklarında her kişi bir sınıf çerçevesinde öznellik üretmiş olur. Modern burjuva anayasaları da mülkiyet ve sınıf çıkarları temelindeki bu öznelliğin üretilmesinde aracıdır. Burada Çokluk hiçbir şeyi olmayan olarak değil de toplumsal öznelliğin üretilmesi olarak oluşagelmiştir. Böylece Çokluk hiçbir şeyi olmayan değil, toplumsal öznenin üretimine katılan ve

³⁶ Antonio Negri in Conversation with Anne Dufourmantelle, Negri On Negri, s. 113-114.

mülkiyetin üretmiş olduğu öznellikten ayrılan olarak tanımlanır. Safların belirlenmesini, sınıftan ziyade yoksulluk sağlayacaktır.³⁷

1.2.5. Biopolitika

Emperyal dönemde disiplinci topluma göre komuta mekanizmaları daha demokratik ve toplumsal alana içkin hale gelmiş, yurttaşların beyinleri ve bedenleri üzerinden dağıtılan bir toplum anlamına gelen kontrol toplumuna geçilmiştir. Bu artık postmodern toplumdur ve yöntemi biopolitik üretimdir. Kontrol toplumu, günümüzün yaşamımızın pratiklerini normalleştirici disiplin aygıtlarının güçlendirilmesi ve sıradanlaştırılması olarak tanımlanabilir. Ancak bu kontrol şekli disiplin iktidarının aksine uzamın dışına da çıkar ve hükmeder. Bu bağlamda iktidar, sadece boyun eğmeyle itaatsizlik ya da şekli siyasal katılım ile karşı çıkış değil, bütün hayat ve memet, üretim ve sosyal yeniden üretim gibi opsiyonların göz önünde cereyan ettiği veya sunulduğu yerdir.³⁸

Son tahlilde Emperyal iktidar ilişkileri, sistemin üretici gücünü yepyeni biopolitik, ekonomik ve kurumsal sistemin nesnesi olarak görür. Klasik biriktirme mantığının aksine kendini yeniden var etme, geliştirme toplumun biopolitik oluşumunun dört bir tarafına yayılarak gerçekleşir. Bu belki somut bir düzeni betimleyemez ancak yine de bir düzenin var olduğunu gösterir. Rizom bir şekilde ağlarla birbirine bağlanmış müthiş bir eşgüdüm içinde kendini yeniden var eder. İmparatorluğun bioiktidar rejiminde iktisadi üretimle siyasal kuruluş zamanla birbirini tamamlamaya meyleder.³⁹ Biopolitik, kelimenin tam anlamıyla gücün ve yaşamın birbirine dolanması anlamına gelir. İşin gerçeği güç yaşamın üzerine kendi damgasını vurur. Bu, yaşamı gücün kendi tekeline alma biçimi olarak ele alınabilir. Bu yeni bir kavram değildir ve Foucault'nun bioiktidar dediği şeyle beraber 18. yüzyılın sonunda doğmuştur. Ama biopolitika, bioiktidara direniş olarak çıkmıştır.

³⁷ Michael Hardt and Antonio Negri, *Commonwealth*, s. 39-40-41-42-43.

³⁸ Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, s. 44-48.

³⁹ A.g.e., s. 63.

Diyebiliriz ki biopolitika, iktidarın içinde onun tarafından kuşatılmışken yaşamın iktidara karşı direnişidir. Bu bakış açısından, birkaç istisna dışında (Machiavelli, Spinoza, Marx, Deleuze, Foucault, Guattari vb.) felsefenin tüm tarihi bioiktidarın yanında durmuş, ona çanak tutmuştur.

Neredeyse bütün felsefe öjenik düşünceye övgüler sıralamış, sadece materyalist düşünce geleneği bu eğilimden kaçmıştır. Biopolitiğe Negri'nin verdiği anlam yaşama format atmak anlamına gelen öjenik karşıtıdır ve yaşamın çeşitliliğiyle zenginleşmesine izin vermektir. Ama iktidar bu çeşitliliği yakalama ve onu kontrol mekanizmasının kaynağı yapma eğilimindedir. Platon ve Aristoteles insanları hep tekliğin formasyonunda görmüşlerdir. Ama Machiavelli ve Spinoza ise tekilliklerden oluşan Çokluğu düşünmüş ve bununla yüzleşmiştir ve Çokluk politikasını icat etmişlerdir. Bu yüzden, der Negri, Machiavelli ve Spinoza'yı yeniden okuyoruz.⁴⁰

1.2.6. Alter-modernite

Ortak Zenginlik'te yazarlar, antimodernitenin en azından üç anlamda Moderniteye direniş biçimi gerçekleştirdiğini söylerler. Bunlardan ilki, Modernite öncesi veya Modernite karşıtlığı için değil, özgürlük için Modernite içindeki iktidar ilişkilerindeki mücadeledir. İkincisi, antimodernite coğrafik olarak dışsal veya dışta gelişen değil, Modernite ile var olan ve mücadeleye girilen bir süreçtir. Üçüncüsü, antimodernite, Moderniteye geçici olarak karşıtlık ya da bir reaksiyon değildir.⁴¹ Bu noktada anlaşılmalıdır ki antimodernite Moderniteyle birlikte var oluyorsa Modernite direnişle alt edilemez. Bu anlamda birlikte var olma ve karşıtlığı barındıran bir alternatif önerilir ve buna alter-modernite denir. Bu bir devrimden veya direnişten kaçış ve reformist uyum projesi değildir. Alter-modernite bir

⁴⁰ Antonio Negri in *Conversation with Anne Dufourmantelle*, s. 63-64-65, 68.

⁴¹ Michael Hardt and Antonio Negri, *Commonwealth*, s. 101.

anlamda Moderniteye karşı diyalektik karşı çıkış da değil köşegen biçimde alternatif yerellikler veya mecralar yaratma edimi ve sürecidir.⁴²

1.3.Yaban Kuraldışılık Öncesi Negri ve Otonomi

Bu bölümde Negri'nin hem siyasal görüşlerinin şekillendiği hem de katılımcısı olduğu grubun görüşlerini şekillendirdiği 1960 ve 1970 arasındaki İtalya'nın siyasal durumu hakkında bilgi verilecektir. Kuşkusuz bu dönem İtalyan siyasal tarihini dünya siyasal tarihiyle birlikte değerlendirmek daha açıklayıcı olurdu. Ancak tezimizin kapsamı düşünüldüğünde Operaismo'dan Otonomiye geçen süreci açıklamanın yeterli olduğunu düşünüyoruz. Negri, 1960 ve 1970 yılları arasında İtalyan Operaismo hareketinin bir üyesidir ve bugünkü felsefesinin anlaşılması için bu hareketin düşün dünyasını iyi anlamak gerekir. Her ne kadar kavramsal ve tarihsel perspektifleri uyuşmasa da felsefi ve siyasal oluşum süreçlerindeki paralellik göz alıcıdır.⁴³ Operaismo, parti ve sendika gibi homojenleşmiş ve hatta kimi zaman mücadele ettiği devlet aygıtıyla bütünleşmiş, salt fabrika işçisini esas alan ve diğer mücadele bileşenlerini dışlayan konumlandırmalara ve ayrıştırmalara karşı mücadelenin heterojenlikten yana duruşunu sergileyen bir kavram ve hareket sayılabilir. Bu hareket kısaca sadece işçi emeğini savunan ve toplumun diğer emek bileşenlerini görmezden gelen bir tutuma karşı geliştirilen eleştirel duruşun genel yansımasıdır da denilebilir.⁴⁴ Bir politik ve teorik hareket olan Operaismo hareketi, 1960'lı yıllar boyunca faaliyet gösteren işçi sınıfı mücadelesinin yanında öğrenci hareketini ve farklı öznellikleri kapsayan, parlamentoda yer alamamış Marksist politik bir oluşumdur.⁴⁵ Operaismo, emek-sermaye ilişkisinde dinamik olan kısmın emek olduğunu dile getirir.⁴⁶ Bu bakımdan, Operaismo hareketinin geliştirmiş olduğu, sınıf mücadelesinin tarihin

⁴² A.g.e., s. 102.

⁴³ Razmig Keucheyan, Aklın Sol Yarası Yeni Eleştirel Düşünceler Atlası. s. 12.

⁴⁴ Gérard Bensussan, Labica Georges, Marksizm Sözlüğü. s. 496-497

⁴⁵ A.g.e., s.695.

⁴⁶ Robert Kurz, **We Are Everything The Misery of (post-) Operaism**, <http://www.palim-psao.fr/2017/01/we-are-everything-the-misery-of-post-operaismo-by-robert-kurz-negri-tronti-holloway-cie.html>, erişim tarihi: 05.11.2019.

motoru olduğu fikrini aşıp sermaye ve kapitalist toplumun hareketlerini çok sesli bir orkestra gibi işçi sınıfına bağlayan yöntem ile ağ biçiminde kendini ifşa eden küresel iktidara karşı direniş gerçekleştiren Çokluk oluşumu arasında bir devamlılık ve bağlantı söz konusudur.⁴⁷

Ülkemizde ve dünyada etkisini sürdüren, şiddetin de eksik olmadığı genel bir sol tutum ve başkaldırı davranışları olarak tanımlanabilen 1968 mücadelesi İtalya’da etkisini önemli ölçüde göstermiştir. Örneğin 1968 olayları Fransa’da birkaç aylık bir zaman dilimini kapsarken İtalya’da 1970’li yıllar boyunca devam etmiştir.⁴⁸ Negri, Mario Tronti gibi teorisyenler Marx’ın *Grundrisse*’inden ürettikleri “genel zekâ” mefhumuyla, çalışmayı reddediş ve otonomi gibi kavramlarla, teorik safhada mücadeleyi sürdürmüşlerdir. *Potera Operaio*, *Autonomia Operaia* gibi yapılanmalar ve yayınlarla İtalyan sol çevresinde ve kamusal yaşamında boy göstermişlerdir.⁴⁹ Belki de bu hareketin en önemli duruşu Leninist örgütlenmelerle arasındaki farkta yatar. Onlar, Leninist örgütlenmelerin aksine devleti ele geçirmenin yararsız olduğunu düşünür. Ayrıca Operaismo, sendika ve kurumsal yapıların aracılığını reddeder ve siyasal öznenin otonom örgütlenmesini önerir.⁵⁰

1.4. Operaismo, Otonomi ve Spinoza

Yukarıda bahsedildiği gibi, İtalya’daki Operaismo hareketi Leninist bir örgütten ayrılıkları kendinde barındırır. Bu nedenle böylesine bir laboratuvar ortamında düşüncesi şekillenen Negri, Aldo Moro suikastı ile ilgili suçlamalar neticesinde düştüğü cenderede *Yaban Kuraldışılık*’ı yazmaya koyulur. Burada otonomi kavramıyla Spinoza arasında bağ kurar Negri. Peki ama nasıl? Öncelikle otonomiyi tanımlamak lazım. Otonomi, işçilerin kendi çıkarlarını tanıyabilme ve

⁴⁷ Yann Moulier, “Önsöz”, *Yıkıcı Politika 21. Yüzyıl İçin Manifesto*, s. 31.

⁴⁸ Michael Hardt, “İtalyan Laboratuvarı” *İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*, s. 21.

⁴⁹ Maria Turchetto, “Kitlese İşçi” den “İmparatorluk” a: İtalyan Operaismo’sunun Şaşırtıcı Yörüngesi, s. 274.

⁵⁰ Lucio Castellano, ve diğ., *Devrimi Hatırlıyor Musunuz? İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*, s. 33-51.

onun için mücadele etme azmi olarak tanımlanır ve sermayenin değer biçtiği emeğin terkedilip emekçinin kendi emeğinin değerini kendisinin belirlemesi olarak kavramsallaştırılabilir. Aynı zamanda sermayenin gücüne odaklanma ve işçi sınıfının harekete geçmesi için bir önderliğe gereksinim duyacağı düşüncesi yerine, kendiliğindenliği, temsili olmayan mücadeleyi seçmiş olduğundan otonomist Marksizm ve Leninizmden uzaklaşır.⁵¹

Otonomi, kendini yönetebilecek ayrı ve farklı bir siyasi varlık olarak, önce 1973'te İtalya'nın farklı yerlerinde birkaç yüz militanın Bologna'da devrimci solcu olarak yepyeni bir ulusal örgütlenme hareketiyle şekillendi.⁵² Negri de bir parti ya da sendika yapısını reddedip işçilerin doğrudan belirli ölçütlere ve hiyerarşiye bağlı kalmaksızın sömürünün görüldüğü her alanda ortak bir karşı çıkışına dayanan örgütlenme modeli olan otonomi düşüncesi ile Spinoza'nın *conatusu* gibi kavramları arasında bütünsel bir ilişki kurdu. Bir örnekle, ontoloji ile etik arasında güçlü bir bağ kuran Spinoza felsefesinde tekillikler kendiliğinden bir araya gelerek başka bir tekili oluşturur. Böylece her tekil, diğer tekilliklerin birliği sayılır. Spinoza, *Etik* II. 7. Tanım'da şöyle der:

Tekil şeyler deyince, sonlu olan şeyleri ve gerektirilmiş bir varoluşu bulunanları anlıyorum. Eğer birçok fertler, hep aynı eserin nedeni olacak surette aynı etkinlikte birleşirse, onların hepsini o zaman aynı tekil şey gibi sayarım.⁵³

Bundan yola çıkan Negri, varlığın çeşitli düzlemler topluluğunun tekil bir varlık düzlemine indirgenmiş olduğunu ve bu potada gerilime sokulduğunu, aynı zamanda da mekanikçi ufkun ontolojik açılışın mutlak bir şartı haline geldiğini söyler.⁵⁴ Tabi bir sonraki bölümde göreceğimiz bu ve buna benzer iddialarla, Spinoza yorumları, Spinozacı gücün kendiliğinden örgütlenişinden hareketle kurulacak toplumsal yapının olanaklılığı üzerine inşa edilir.

⁵¹ Harry Cleaver ve Massimo De Angelis. "Otonomist Marksizm ve Sınıf Mücadelesi" İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika, s. 79-109.

⁵² Steve Wright, Gökyüzünü Fethetmek, s. 190.

⁵³ Benedictus Spinoza, Etika.

⁵⁴ Antonio Negri, Yabancılaşma, s. 143.

İtalya'daki Operaismo ve sonrasındaki otonomi hareketleri Spinoza Hollanda'sının anomaliliği ölçüsünde bir anomali olmasa da otonominin ve Marksizmin böylesine sıradışı bir şekilde yorumlanması farklılık olarak kabul edilebilir ve bu süreç, Negri'nin de anomali haline kuşkusuz katkıda bulunmuştur.⁵⁵ Spinoza düşüncesindeki anomaliyi keşfi muhtemelen yaşamı, zorunlulukları ve karşılaşmaları ile doğrudan bağlantılıdır. Bunun için hiç şüphe yok ki daha kapsamlı bir çalışma gerekir, ancak biz bu tezde sadece bir karşılaşmayı -teorik çerçevede- sergilemeye çalışacağız. İtalyan Operaismo hareketinden otonomiye dönüşü ve sonra Spinoza'nın keşfi adeta bir rizomun birleşen uçsuz ve köksüz noktaları gibidir: Birbirinden ayrı ama bağlantılı, baştan değil adeta ortadan başlanarak. Bir sonraki bölümde Negri'nin hem kuraldışı Spinoza yorumunu ortaya atıp düşün dünyasına şok etkisi yaratan hem de daha sonraki dönemde tüm dünyayı dolaşacak olan projesine (*İmparatorluk, Çokluk, Ortak Zenginlik*) kapıyı açan *Yaban Kuraldışılık* irdelenecektir.

⁵⁵ Michael Hardt, "Into the Factory: Negri's Lenin and the Subjective Caesura (1968–73)", *The Philosophy of Antonio Negri Resistance in Practice*, s. 7.

İKİNCİ BÖLÜM

YABAN KURALDIŞILIK

2.1. *Potentia/Potestas*

Negri'nin tüm felsefesini yeniden temellendirdiği eser kuşkusuz *Yaban Kuraldışılık*'tır. O her ne kadar Spinoza'da iki temel var olduğunu söylese de aslında kendisinin bu eserde bir ikinci temel kurduğunu gözlemlemekteyiz. Daha önce kaleme aldığı birçok yazıda modern devletin tarihine ve kendini meşrulaştırma biçimlerine odaklanmaktadır. İdeolojilerin hegemonik disiplinler biçimlerine saldırırken negatiftir ve etkili bir alternatif üretmemiştir. Kurulu iktidarı yıkıp yerine yeni bir iktidar modelinin hiçbir çözüm getirmeyeceğini düşünen ve buna ikna olan Negri, bundan böyle oluşum halindeki devrim fikrini benimser ve geliştirir. Bu fikrin geliştirilebileceği külliyyatı da Spinoza'da bulur. O felsefe tarihinde sadece kavramsal bir kaynak olarak değil aynı zamanda devrimci teorinin ve praksisin yeniden kuruluşu için bir yol da sunmaktadır. Bu Spinoza okuması, aynı zamanda politik aktivizm de sunmaktadır. Bu ikinci temel olumludur ve geleceğin kuruluşuna yönelik alternatifler sunar.⁵⁶

Foucault ve diğerleri, iktidarın doğası üzerine yaptıkları incelemelerde onun toplumsal, politik, bireysel alanları kuşatırken bürünmüş olduğu sayısız biçimi ve tatbik ettiği yayılımları ifşa etmeye kendilerini adanmışlardır. Bu çalışmalarda alternatifler de önerilmektedir ve Negri'nin çalışması da bu alanın devamı gibidir. Çünkü Negri, bu yazarların farklı alanlarda, değişik biçimlerini analiz ettikleri iktidarın matrisini bize sunmaktadır. Kaynak ise Spinoza'dır. Spinoza'nın (Negri'ye göre) bize bir "öteki" sunduğunu ve gücün iki biçimi arasında ayrım yaptığını söyler ki, bu aslında bir anlamda bir antagonizmadır.

⁵⁶ Antonio Negri, *Aykırı Spinoza*, s. xi-x.

Negri, Latince kökenli *potestas* ve *potentianın*⁵⁷ Spinoza’da farklı anlamlarda kullanıldığını söylese de filolojik anlamda bir farklılık Spinoza yorumcuları ve çevirmenleri tarafından tartışmasız bir biçimde kabul görmüş değildir. Negri bu filolojik tartışmalara girmeksizin adeta kendi ikinci temelini, tamamıyla Spinoza’da var olduğunu düşündüğü ayrım üzerine kurmuştur. Bu ayrım aynı zamanda Negri’nin diğer çalışmalarının da ana damarını oluşturmaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi, ona göre iktidar *potestas* kavramını güç ise *potentia* kavramını simgelemektedir. *Potestas*, merkezi dolayımlayan aşkın ve mistik bir hükmetme biçimini simgelemektedirken *potentia*; lokal, dolayimsız gerçek bir kurucu maniveladır. Bu iki kavram hem metafizikte hem de politikada birbirinin zıttıdır hem varlık hem de toplum örgütlenmesinde birbirinin karşıtıdır.

Hardt’a göre Negri’nin tüm felsefesi Marksist teori alanındaki gerçek bir antagonizma buyruğuna cevap vermek üzerine tasarlanmıştır. Önceki çalışmaları da kapitalist üretim ilişkilerinin iktidarı ile proletaryanın üretici gücünün kuvveti arasındaki karşıtlığa yöneliktir. Kaldı ki girmiş olduğu cezaevi ve politik ortamın zorluğu onu etkilemiştir. Emek onun için gerçeklik, kapitalist iktidar ise yanılsamadır. Dolayısıyla Spinoza’da böyle bir ayrım var mıdır yok mudur tartışması Negri için gereksizdir. Ona göre gerçeklik böyledir. O bir otonomisttir ve Spinoza’yı da otonomist olarak okumuştur.⁵⁸ Sonra da gelecek projesi diyebileceğimiz *İmparatorluk*, *Çokluk* ve *Ortak Zenginlik* yazılmıştır. İmparatorluk *potestastır*, negatiftir, yanılsamadır ve doğada öyle bir güç biçimi yoktur. Çokluk

⁵⁷ *Potentia* ve *potestas* kavramlarının/kelimelerinin çeviri sorunu: Türkçeye bu kelimeler *Yaban Kuraldışılık*’ın çevirmeni Eylem Canaslan tarafından *potestas*, iktidar; *potentia* ise güç olarak çevrilmiştir. Birçok Avrupa dilinde bu kavramlara karşılık kavramlar mevcutken İngilizcede bu kavramlara karşılık bulmak çevirmen tarafından zor olmuştur. Bu nedenle Michael Hardt İngilizceye çevirirken bu ayrımı belirtmek için iktidar (*potestas*) için *Power* ve güç (*potentia*) için ise *power* kelimelerini kullanmış, sadece *power* kelimesinin baş harfini büyülterek veya küçülterek Negri’nin vermek istediği anlamın anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Örneğin İtalyancada *potere* *potenza*, Fransızcada *pouvoir* *puissance* gibi kelimeler varken çoğu çevirmenin bu dillere çevirirken bu ayrımı gözetmediği gözlenmiştir. Dolayısıyla bu ayrım *Yaban Kuraldışılık* adlı eserde ön plana çıkarılmıştır. Reyda Ergün, “Önsöz: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir İfade Özgürlüğü Çağırısı”, Teolojik Politik İnceleme, s. 30.

⁵⁸ Michael Hardt, “Önsöz”, *Yaban Kuraldışılık*, s. 27-28-29-30.

ise *potentiadır* ve olumludur, yüzü geleceğe dönüktür. Bu her bireyin her bedeninin kendi varoluşundan kaynaklandığı için sahip olduğu güçtür. Bu gücü belirli bir grup ele geçirip rıza üretimi veya şiddet yoluyla dolayım eyleser o *potestas* olur. Ama güç sahipleri bir araya gelip birlikte eyleser ve doğrudan demokrasi biçiminde yönetirlerse, farklılıklar korunup Çokluk haline gelirse o *potentia* olur.

2.2.Negri'ye Göre Spinoza Kimdir ve Neyin Temsilcisidir?

Negri Spinoza'nın bir kuraldışı olduğunu ve onun çağının diğer yenilikçileri gibi ölümle cezalandırılmamış olmasını o zamana kadar iyice yerleşmiş olan metafizikteki antagonizmanın kuvvet kutuplarından birinin iyi bir temsilcisi olmasına bağlar. Bu antagonizma 17. yüzyıl Hollanda'sında üretici güçler ve üretim ilişkilerinin gelişimi içinde geleceğe yönelir. Negri'nin de aslında tüm felsefesini bağladığı işte bu konseptin bir yansıması olan Spinoza'nın materyalist metafiziği, ileriye doğru ilerleyen ve kendini kurarak devrimcileştirmenin ideal olanağını taşıyan bir varlık ontolojisidir ve elbette bu durum bir kuraldışıdır.⁵⁹

Negri, Spinoza çalışmasının üç ayrı olumlu sorunsal barındırdığını iddia eder: *birincisi* Spinoza, varlığın ve insan hareketlerinin sebeplerini önceden kabul eden aşkın felsefenin karşısında duran ateist, modern, materyalist, ilerici bir metafizik kurmanın yanısıra, dönemindeki felsefi spekülasyonları ve içkin felsefeyi de yeniden yapılandırır. Ancak Galileici-fiziksel, saf, mekânsal bir dünya algılayışında, onu zorlamasına ve yıkmaya çalışmasına rağmen, takılıp kalır ve bu konumu aşamaz. Bu da varlığın zamansal ve dinamik boyutları arasındaki ilişki sorununu çözmekte onu yetersiz bırakır. *İkincisi* Spinoza politik sorunlarla cebelleşirken devletin hukuki mistifikasyonunun ve aşkınlaşmasının karşısında bir eleştiri olarak konumlandığı materyalist demokrasi kavramının temelini kurar. Bu demokratik kurumsallaşmanın materyalist temelini, üretim sorununun sınırları içinde, bir kuruluş-üretim denklemi olarak politikada bulur. Spinoza her ne kadar

⁵⁹ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 37.

Hobbes, Rousseau ve Hegel gibi çokluk veya halk yığınları karşısında devleti kutsallaştıran, aşkınlaştıran, ona transandantal anlam yükleyen filozoflarla aynı kategoride değerlendirilse de içkinci bir filozoftur. Ancak bu, politika anlayışındaki özgünlüğü yanında, demokrasi üretimde örgütlenen Çokluğun politikası, din de demokraside örgütlenen "cahiller" in dinidir diyecek kadar sıradışı bir içkinliktir. Çokluğun devleti cahilliğin de dini oluşturduğu yönündeki kavramsallaştırma komünizmin içindeki çıkmaza da işaret eder. *Üçüncüsü*, Spinoza bize kutsanmışa karşı lanetlinin, sınıf mücadelesinin alternatiflerini de barındıran modern düşüncenin en yüksek biçimi olan tek yüzlü olmayan çoklu metafiziğini sunar. Burada radikal, olumsuz, ancak onu değiştirebilen kurucu bir düşünce yatar. Bu düşünce, kitlelerin özgürce kurmadığı ancak onu aşabilmenin özgürlüğünün verildiği bir ufuktur. Olumsuz ve ilericidir. Bu bakımdan Machiavelli ve genç Marx'a uzanan cumhuriyetçi kavislerin yaşadığı sorunların çözümünün de Spinoza deneyiminde yattığını ima eder Negri. Bu anlamda Negri'ye göre Spinoza çalışmak, bize "yorgun ve iltihaplanmış devrimci geleneğe" alternatif sunacak ve burjuvazi ile özdeşleşmiş devrimci düşünceyle yüzleşmemizi sağlayacaktır.

Negri, kalıplaşmış ve düşmanına benzemiş devrimci geleneği aşmak açısından Spinoza felsefesinin ufuk açıcı ve geleceğe kapılarını açmış güncel bir felsefe olabileceğini söyler ve bu alanda yapılan Spinoza yorumlarına değinir. Özellikle de üç Spinozacı yorumcunun bu alternatif devrimci okumaya katkısına değinir: Deleuze, Macherey ve Matheron. Deleuze, Spinoza felsefesinde, materyalizmin tarzsal çoğulluk alanını ve arzunun somut özgürleşmesini kurucu güç olarak keşfetmiş ve bize göstermiştir. Althusserci Macherey, Spinoza düşüncesinde, Hegelci diyalektiği eleştirel biçimde önceden sezen ve materyalist yöntemin temellerini atan bir sistem fark edip onu geliştirmiştir. Din ve politik felsefe alanında çalışma yapan Matheron ise demokrasiyi, yığınların imgelemine ürününü her çeşit kurucu teknikten, diyalektik düşünsel cambazlıktan kurtulan bir varlık projesi haline dönüştürmüştür. Negri, bu çalışmaların kıymetli çalışmalar

olduğunu, Spinoza düşüncesinin güncelliğini ve onda devrimci fikir için alternatifler gösterdiğini iddia eder.⁶⁰

Negri, *Yaban Kuraldışılık*'ta kapitalist ve burjuva devletinin kökenleri ve krizinin çözülüşünün koşullarını aydınlığa kavuşturma ile ilgilenmediğini, oluşumundaki bir *devrimin* teorik alternatifleriyle ilgilendiğini ifade eder. Bu anlamda sonuç odaklı bir demokrasi veya devrimle değil süreç halindeki demokrasi, oluşum halindeki bir teorik alternatifle ilgilendiğini ifade eder. Spinoza'da, kapitalist gelişimin burjuva üst yapısının tek boyutluluğundan bir kopuş bulur. Bu gelişim döngüsünde burjuva üst yapısının karşısında maddi bir güç karşılığı vardır. Bu bakımdan geçmişi özgürleştirme okumalarının yararsız olduğunu ve Spinoza okumasının geleceğin kuruluşuna katkıda bulunması gerektiğini ve kendisinin de yaptığının bu olduğunu söyler.⁶¹

Spinoza'nın rasyonelliği, gereksinimlerin kendiliğindenliğini baz alan kolektif imgelemce geleceği örgütleyen, oluşturan, geleceğin ontolojisini kuran bir yapıdır. Bu her şeyin temelidir ve sadece onu temelleyip ortaya atmaz, geliştirir ve tenkit eder. Negri'ye göre Spinoza düşüncesi diyalektiğin her şeyin çözümü olmaktan çıkarılmasını sağladığını, onu aştığını, aynı zamanda antagonizmanın doğrudan örgütlenmesini sağladığını ve bu anlamda bilginin de temel yapısı olduğunu söyler. Görüldüğü üzere Spinoza'da her türlü aşkınlığa karşı çıkış, mistikleştirmeden kaçış, somut, materyalist bir ufka yöneliş vardır. Benzer şekilde modası geçmiş soyut hukuk devleti yaftalamalarından da kaçış vardır. Spinoza'da sadece anı materyalist bir zorunlulukla değerlendirme yoktur, aynı zamanda geleceği kolektif arzuyla kurma vardır diyen Negri, *Yaban Kuraldışılık*'ta üç arayış içinde olduğunu söyler. Bunlar:

1. Materyalist düşünce açısından: gereksinimler ve arzuların çeşitliliğinin ufkunu tanımlamaya yönelik Spinozacı bir çaba içindedir.

⁶⁰ A.g.e., s. 37-38-39-40.

⁶¹ A.g.e., s. 42.

2. Üretken düşünce açısından: gereksinimler ve bolluk arasındaki ilişkinin şekillendirdiği model ile yaklaşımın modern boyutları, mücadelenin dini varsayımları ve gelişimin kapitalist koşulları tarafından toplumsallaşan Platonik sevgi meseline getirilen kitlesel çözümü, bir imgelem teorisi içerisinde bir araya getirmeye yönelik Spinozacı girişimdir;
3. Kurucu düşünce açısından: (fenomonolojideki, bilimdeki ve politikadaki) devrimci projenin, sömürüye değil kurtuluşa dayanan bir dünyanın rasyonel olarak yeniden temellenişinin, Spinoza tarafından yapılan ilk Modern tanımıdır. Formül ve biçim olarak değil, eylem ve içerik olarak. Pozitivizm olarak değil, pozitiflik olarak. Yasama olarak değil, doğruluk olarak. İktidarın (*potestas*) tanımı veya uygulaması olarak değil, gücün (*potentia*) kullanılışı olarak.⁶²

Aslında, der Negri, ikisi çağdaş kültürün içinde olan iki adet Spinoza vardır. Birincisi en üst bilincin ifadesi olan bilimsel devrim ve uygarlığın ortaya çıkardığı Rönesans döneminin ürünü kapitalist düzenin yazarı olan Spinoza'dır. İkincisi kriz ve devrim fikirlerinin geçişini ve tasarımını tamamlayan geleceğin felsefesini kuran Spinoza. İlki idealizmin en üstünü temsil eder. İkincisi devrimci materyalizmin kurucusudur. İki farklı eğilim olmakla birlikte bunlar tek felsefedir.⁶³

Spinoza kuraldışı Hollanda kuraldışıyla uyuşur. Hümanist anlamda özgürlük sevgisi ve özgürlük fikrinin hâkim olduğu mutlakiyetçiliğin kökünden söküp atmak istediği devrimci erdemler hala mevcudiyetini sürdürmektedir. Kuruluşundan sonra büyük atılımlar gerçekleştiren liberalizm, Rönesans'ın ve hümanizmin değerlerin en masumunu yaşayan ve cemaatlerin yaşadığı bir anlamda hoşgörünün hâkim olduğu bir ulustur ve bu, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla hoşgörünün tatlılığını ve ağırbaşlılığını yaşayan, iktidarın (*potestas*) da uyum

⁶² A.g.e., s. 43.

⁶³ A.g.e., s. 49.

gösterdiği kuraldışı bir hoşgörüdür.⁶⁴ Kapitalizmin ve uluslararası şirketlerin bir finans pazarı içerisinde şekillendiği toplum içinde karşılıklı anlayışın, hoşgörünün ve hümanizmin işlevselleştiği de söylenebilir. Yoğun bir entelektüel birikimin de eşlik ettiği bu toplumun içinde, iktidar dışında şekillenen bir eğitim, sanat ve ekonomi vardır. Öyle ki Spinoza kendisine teklif edilen üniversitede çalışma önerisine bağımsızlık endişesiyle soğuk bakmıştır. Bu kendiliğindenlik üzerinde zuhur eden ve Spinoza felsefesinde de önemli bir köşe teşkil eden kavram oluşmuştur: Çokluk.⁶⁵

Negri'nin Hollanda üzerinden okuması doğruluk payı taşır, çünkü Hollanda çağının diğer devletlerine göre ekonomi, finans ve güvenin paralel olduğu atipik bir model oluşturur. Eğer Hollanda, İspanya ile karşılaştırılırsa bu durum gözler önüne serilebilir. Yıllık olarak Amerika'dan ve dünyanın diğer bölgelerinden devasa hazine filoları Sevilla ve Cadiz limanlarına varırdı. Doğal kaynakları ve sömürgeleri olmayan Hollanda ise İspanya Krallığı'nın boyunduruğu altında küçük bir bölgeydi. Çoklu cemaat yapısına sahip olmasına rağmen Protestanların çoğunluğunda olan Hollanda, Katolik İspanyol devletine karşı 1568'de ayaklandı. Başlarda bu küçük yapının İspanyollara karşı hiçbir şansının olmadığı düşünülüyordu, ancak sekiz yıl içinde Hollandalılar, İspanyolları yenip bağımsızlıklarını kazanmalarının yanısıra, okyanus yollarının hakimiyetini de Portekizlilerden ve İspanyollardan devralmışlardı. Bu küçük anomali, İspanyol boyunduruğundaki küçük bölge artık küresel bir imparatorluğa dönüşmüş, Avrupa'nın en zengin devletleri arasına girmişti. Bu devasa imparatorluğa dönüşümün sebebi, gelişmiş finans piyasalarının kuruluşu ve meyvesi krediydi. Deniz savaçısı olan Hollanda burjuvazisi karada İspanyollarla mücadele için paralı asker tutup kendileri de büyüyen şirketleri ve filoları vasıtasıyla dünyanın çeşitli bölgelerine yayılıyordu. Paralı askerlik her ne kadar Hollandalılara pahalıya patlasa da bu durumu krediyle finanse edebildiler. Zira kokuşmuş ve yanlı adalet yapısı, sömürgeci sistemiyle İspanyollar, Avrupa finans piyasasında kreditorlerin

⁶⁴ A.g.e., s. 50,51.

⁶⁵ A.g.e., s. 55.

gözünden düşüyordu ve bunun yerine Hollanda, hukukun üstünlüğüne inanmış, gerçek anlamda devletten veya prenslerden bağımsız bir yargı gücü, yine devletten bağımsız eğitim oluşumları, burjuvazinin okyanus ötelerini keşfeden bağımsız şirketleriyle yeni gözdeydi. Savaş ve paralı askerler Hollanda'ya pahalıya patlarsa da şirketler okyanus ötelerinde ticaret yapıyor ve kredi borçlarını Avrupa kreditorlerine zamanında veriyordu ve bu durum güveni gittikçe arttırıyordu. Dahası ülkenin hukuk sistemi yabancı, yerli ayrımı gözetmeksizin bireysel mülkiyet haklarını ve bununla beraber bireysel hakları korumayı garanti altına alıyordu. Sermaye, bireyleri ve mülkiyetlerini korumayan diktatörlüklerden uzaklaşıp bireysel mülkiyeti el üstünde tutan ülkelere kayıyordu.⁶⁶ Bu sıradışı kuruluş hikayesi ve sıradışı kuraldışıydı. İşte bu dünyayı Spinoza'nın gözlerini açtığı dünya.

Spinoza düşüncesi geleneksel teolojik ereçilik ve içkinlik biçimindeki yeni Platoncu içkinlik biçimlerden uzak kalarak, her türlü aşkınlığı içinden eleyerek üretken ve gerçekçi bir varlık anlayışına dönüşmüş, Hollanda devriminin doruğunda parçaları bir araya getirmişti. Bu durum her iki Spinoza'da da vardır.⁶⁷ O hem Machiavelli gibi gerçekçi filozofları hem de Rönesansın hümanist eserlerini okuyordu. Ayrıca Spinoza çevresi ve toplumda çok geniş meslek ve yeteneklere sahip insanlar farklı çevrelerden olsalar bile bir araya gelebiliyorlardı. Bilim, sanat, pazar gibi alanlar, iktidarın (*potestas*) şekillendirdiği alanlar değil, yaşamın kavramsallaştırılmasına ve henüz yozlaşmamış gücüne (*potentia*) ait farklı yönlerin dolaylı bileşimleri, oluşturucuları olarak düşünölmeli, üretici güç, etkinlik veya emek olarak göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁸

Hollanda politik görünüm açısından üniter bir yapılanmanın aksine bir nevi dağınık yapılardan oluşan ve gücün dengelendiği eyaletlerden oluşur. Merkezi iktidarın ve yönetimsel bütönlüğün olmadığı kuruluş krizinin getirdiği apayrı bir

⁶⁶ Yuval Noah Harari, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, s. 314-315.

⁶⁷ Antonio Negri, Yaban Kuraldışılık, s. 59-62.

⁶⁸ A.g.e., s. 57.

kuraldışılık potansiyelini de beraberinde getirir.⁶⁹ Çıkış noktası hümanizm ve Rönesans olan üretici güçlerin kendiliğindenliği, bu güçlerin aktif ve bizzat işin içinde olarak toplumsallaşması ve değerini bu süreç içinde belirlendiği bir pazar düşüncesidir. Temellük felsefesi pazar düşüncesinden çıkar. Pazar da bireysel temellük ile üretici gücün toplumsallaşmasının erdemli bir arada olma durumudur.⁷⁰ Hollanda'da kapitalist kriz ekonomik değil savaşlar neticesinde yaşanmıştı. Bu durum ülkenin politik ideolojisini yıkmaya başlar. Söz konusu riskte olan şey: sınıf çatışmasının dengede olacağı bir kapitalist gelişme modelidir. Politik teori, krizle birlikte burjuvazinin tekeline girme riskiyle karşı karşıya kalır. Burjuva ideolojisinin öncüsü Hobbes'tur. Burjuvazi ilerlemenin motoru olması için gücün elinde temellük edilmesini isteyecektir. Spinoza krizden çıkış olarak, klasik burjuvazinin motor gücü olduğu felsefeden praksisin kuruluş teorisine geçişle krizi aşan, ileriye demir atan rotayı devrimci sürecin rotası olarak tanımlayacak yolu seçer. Hobbes krizi burjuvanın hakimiyetine verileceği ontolojik ufku işaretleri olarak görürken, Spinoza'da kriz ontolojik ufukta alımlanır. Hobbes'ta özgürlük iktidara bırakılırken, Spinoza'da iktidar yerini özgürlüğe bırakır. Bu da ayrı bir Spinoza kuraldışılığıdır.⁷¹ Macherey⁷², onun felsefesini diyalektik sonrası felsefe olarak tanımlar. Sonuç olarak Spinoza felsefesi bir ağırlık üstü felsefe, bir geleceğin kuruluşu felsefesi, Hobbes'un aksine iktidara değil Çokluk'un gücüne tabi olduğu için bir kurulum felsefesidir.⁷³

Negri *Kısa İnceleme*'de⁷⁴ -filolojik tartışmaları bir tarafa bırakıp- Spinoza ve arkadaşlarının bilinçli olarak panteizmi mistikleştiren ideolojiyi yansıttıkları için göz önüne alınıp değerlendirmeleri gerektiğini söyler. Eserin birinci bölümünde birbiriyle kronolojik olan ama mantıksal açıdan ardışık olmayan, *kendinin nedeni* olan Tanrı kavramı, *insan biçimci* Tanrı kavramına karşı çıkış ve Tanrı'nın *özünü ve var oluşunun özdeşliği* olarak üç aşama vardır. Bu durumu Negri, Spinoza

⁶⁹ A.g.e., s. 69.

⁷⁰ A.g.e., s. 70.

⁷¹ A.g.e., s. 73-74.

⁷² Pierre Macherey, Hegel or Spinoza.

⁷³ Antonio Negri, Yabancı Kuraldışılık, s. 75.

⁷⁴ Benedictus Spinoza, Kısa İnceleme.

çevresinin devrimci bir ütopyaaya sahip olması olarak değerlendirir.⁷⁵ *Kısa İnceleme*'de önemli olan onun kartezyen ve aritmetik olmayan, sayısal bir ayrıma da indirgenmeyen tonalitesidir. Deleuze'ün de bu durumu dolaysız, varlığın niteliksel tanımına yönelen olumsal bir masum ve radikal sonsuzluk tercihi olarak değerlendirdiğini söyler. Bunun dışında Negri'ye göre Spinoza, çevresinin etik düzlemde kurucu dolayısıyla ontolojik düzlemde de yenilikçi ve ilerici sentez olarak bilgi teorisinin anlık, istenç ve özgürlük arasındaki ortak yaşamsal ilişkisinin gerilimini yaşar.⁷⁶

Bilginin ve özgürlüğün sentezi, *casua sui*'ye⁷⁷, bilgi teorisi yöntemine yönelen bir ontolojik yapılanma imkânı sağlar. Aynı yöneliş pratik varlığın genişlemesi teorisi olan *potentia* teorisine evrilir. Burada oluşan, praksis felsefesinin yanı sıra yöntemli bilginin yapıcılığını gözler önüne serer. Haliyle *Kısa İnceleme*'nin Rönesans'ın farklı anlam attettiği, direnişçi bir panteist metin olduğu görülür. Bu, Spinoza'nın mektuplarında vermiş olduğu cevaplarda da belirir. Yine de panteizmden *potentia* ve bilgi teorisine yönelmekten geri kalmaz. Bu durum sonuç itibariyle, felsefenin sistemli biçimde uygulanması gereken bir proje, inşa etmesi gereken, dolaylımlar olmadan yeni, tekil, belirgin hakikat oluşturan bir praksistir. Negri'ye göre devrimci bir geçmiş ve yaşayan bir ütopyaayı tanıyan Spinoza, projesini ve düşünce sistemini yenilgi ufkunun ötesine geçebilme potansiyeli olan bir konuma oturtur.⁷⁸

Negri'ye göre *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme*⁷⁹, özgün panteist ufkun ötesine geçmeye çalışır, ama bununla birlikte yenilikçi de olsa, tözsel olarak eksik yöntemler içerir.⁸⁰ Yine de bu kitap için Negri, bir yöntemin varlığından dem vurur: ide ve varlık dünyalarında hakikatin arayışında ilerleyen ve upuygun bir ideyi bulmaya çalışan bir arayış. Upuygun idenin keşfedilmesinin

⁷⁵ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 77,78-80.

⁷⁶ A.g.e., s. 83-84.

⁷⁷ *Casua sui*: lat. Kendinin nedeni demektir.

⁷⁸ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 86-87.

⁷⁹ Benedictus Spinoza, *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme*.

⁸⁰ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 89.

anlamı, aynı zamanda biçimin ve varlığın ifade edileceği normu da yaratmasıdır. Bu yöntem düşünömlü bilgi olarak iki anlamda oluşur. Düşüncenin düşüncesi varlığın ifade bulduğu norm olarak şekillenirken, bilginin varlığın düzenini izlemesine olanak vererek, bilgiyi gerçek varlığın tecrübelerini temellük ettiği mutlağa, bütönlüğü idrak etmenin en yüksek noktasına evrilen bir sürece konumlanır.⁸¹

Negri'nin Spinoza'yı adım adım incelediği bu incelemenin bir sonraki durağı Spinoza'nın kendi adıyla bastığı tek eser olan *Descartes Felsefesinin ilkeleri ve Metafizik Düşünceler*'dir.⁸² Negri'ye göre bu eserin geometrik yöntemi yapaydır, çünkü Descartes yöntemini benimsediği oranda geometrik yöntem uygunsuz kaçmaktadır. Yine de temel olarak ve özellikle Spinoza düşüncesinin kökenlerinde ve çevresinin ete kemiğe bürünümünde, bu çevrenin ütopyası için önemli eserdir. Çünkü panteist alternatifte ontolojik ufuk açar, aynı zamanda eleştirel bir yapıntıyı varsayar ve bu eserin idealist yönelim üstünde teorik üstünlüğü vardır. Yine Negri'ye göre, bu durum üstü kapalı olarak birinci Spinoza'dan ikinci Spinoza'ya geçiştir.⁸³

Denebilir ki hakiki varlığın kavranışı, varlığı dolaysız bir şekilde kavramaya yöneltendir ve dolaylı bir kavrayıştan alıkoymuyorsa kesinlikle radikal bir şekilde ayrı düşünmesi gerekendir. Her durumda görüldüğü gibi Negri, Spinoza okumasında (hem de onun tüm evrelerinde ama eksik ama fazla, ister net ister başka kavramların ve felsefelerin içine sıkışmış olsun) *potentia* eliyle kuruluş felsefesine yönelecek ve aşkın *potestas* kavramına karşı çıkışın üzerindeki peçeyi (Spinoza çevresinin ve o dönem Hollanda kuraldışılığının tarihsel ve felsefi okuması yöntemiyle) alacak ve altındaki *potestas/potentia* denklemini veya gerilimini

⁸¹ A.g.e., s. 96.

⁸² Benedictus Spinoza, *Descartes Felsefesinin ilkeleri ve Metafizik Düşünceler*.

⁸³ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 104.

bulacaktır: ki bu denklem bizce adcılığa⁸⁴ karşı çıkış, tekilin kurulumu, her türlü tümelin yıkılışıdır.⁸⁵

Her varoluş özseeldir ve dolayımıdır. Var olan otonomdur, kendi kendini var eder, bir makam tarafından herhangi bir tanım gerektirmez. Felsefe varoluşun birbirine geçmiş ağlarını dolayımıdır açığa vurduğu anda varoluşu olumlar. Özsel olan varoluş, bir ontolojidir aynı zamanda. Varlık ile öz arasındaki bir gerilimdir. Şey ve öz temeldir. Varlığın bu komplike yapısı içinde, yaşadığımız dünya etrafımızı saran tüm şeylerdir ve hakikat bu bütünlüktür. Varoluşun otonomluğu üretimin otonomluğudur. Hem tekil hem tümel varoluş üretim ağının yanı sıra, ifade gerilimindeki otonomluk ve tamamlanmışlık felsefenin başı ve sonudur.⁸⁶ Negri, felsefenin varlığın ifadesi olduğunu söyler. Yani bundan kısaca (Etik I. T1, T3, T5, T8) varlığın kendini, kendiliğindenlik olarak ifade ettiği, bir tanıma, bir dolayım gereksinim duymadığı tezini çıkarabiliriz:

T1. Kendisinin nedeni derken, özü varoluşunu gerektiren şeyi kastediyorum; yani var olmadığı takdirde doğasını kavrayamayacağım şeyi.

T3. Töz derken, kendinde olan ve kendisi aracılığıyla kavranabilen şeyi anlıyorum, yani kavramı başka bir şeyin kavramından oluşturulması gerekmeyen şeyi.

T5. Tavrı derken tözün hallerini anlıyorum; yani başka şeyde olan ve hatta bu başka şey aracılığıyla kavranan şeyi.

T8. Ezeli ve ebedi derken, ezeli ve ebedi bir şeyin tam da tanımından zorunlu olarak anlaşılacağı üzere bizzat varoluşu anlıyorum.⁸⁷

⁸⁴ Adcılık: Tümellerin gerçek oluşuna karşı, tekillerin veya bireylerin gerçek olduğunu, olması gerekenden, evrensel olduğu iddia edilen ve o ölçüde aşkınlaşan değerlerden ve kendiliğinden iyi ve kötü olandan ve dolayısıyla değişmez bir adalet ilkesinden uzaklaşan ve tüm değerlerin aslında göreceli olduğunu savunan yaklaşıma adcılık denir. Bkz. Cemal Bâli Akal, *Hukuk Nedir?*, İstanbul: Zoe Kitap, 2. Bas., 2019, s. 27.

⁸⁵ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 108,109,110.

⁸⁶ A.g.e., s. 113.

⁸⁷ Benedictus Spinoza, *Ethica*, s. 27-28.

Negri'ye göre bu tanımlarda varlık kendisini başka bir aracıya ihtiyaç duymadan zorunluluklar içinde anlatır. Dönemin diğer felsefelerinin tam tersi olarak Spinoza felsefesinde işe tanımlarla başlanır. Bu gerçekliğin tanımıdır, dile gelir, üretkendir de. Bu tanımlar Hegel'in anladığı ve olumsuzladığı şekliyle bir başlangıç değildir ve Etik de bir başlangıç değil ortaklıktır. Negri'ye göre Etik bir bütünlük arz etmez. Ancak bu farklı kuramsal düzeylerin içinde özgürleşecek bireyin, zorunlu ve mutlak ontolojisinden başlayıp praksisle devam eden ve her değişik kuramsal düzeyde bir özgürleşme yol haritasını tanımlayan modern İncil'dir. İçinde öz ve güç (potentia) olarak var oluşun olumlaması vardır.⁸⁸ Varlığın dile gelmesi, Spinoza'nın önceki yapıtlarında ortaya koyulmasının devamıdır. Dahası Spinoza'da başlangıç -kozmoji peşindeki tüm felsefeleri kuran mitsel tefekkür ve kendini bu evrenin sahibi olma, başkaları adına konuşma saçmalığı-bulamayız. Dolayısıyla kendini üreten, ortadan başlayan saf bir olumsama vardır Spinoza'da ve bu durum aynı zamanda panteizmin sarsıntı geçirdiği durumdur.⁸⁹

Negri'ye göre, Spinoza'nın *Etik*'te öne sürdüğü tanıtılar, varlığın çok yönlülüğünü bize kanıtlamalarının yanısıra, varlığın kendiliğindenliğini, kendini örgütlenme arayışında olduğunu ve varlık aradığı şeyi de Spinoza'nın çevresinde bulduğunu anlatır. Örgütlenme dengesi, dinamizmi ve biçimi özün düzenine göre varlıktan çıkar ve öz üretkendir, sebep ve güç (*potentia*) onunla tutarlıdır ve hatta özün kendisidir. Yani sonsuzun örgütlenişi determinist sistemin kipliğiyle aynı şeydir. Yüklem, sonsuzun dünyaya yönelik, algıladığımız şey olarak örgütlenişinin failidir.⁹⁰ *Etik*'in ilk aşamasından sonra yüklem şekli kademe kademe ortadan kalkacaktır. Ontolojik kuruluş konseptine evrilen Spinoza felsefesinde, şeyler dünyası daha bir maddileşir, belirsiz metafizik dayanak yeni kültürden alınıp dönüştürülen türümcü kalıntıları da söküp atar. Bu temel muğlaklığının yanı sıra, varlığın kendiliğindenliği ufkunda bir örgütlenme, bir yeniden kuruluş ilkesi olarak karşımıza çıkar.⁹¹

⁸⁸ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 118.

⁸⁹ A.g.e., s.116.

⁹⁰ A.g.e., s. 123,124,125.

⁹¹ A.g.e., s. 133.

Etik'in ikinci kitabında güç (*potentia*) kavramı ortaya daha belirgin çıkar ve tek anlamlı düzen her biçim, dolayım, soyutlama ve göklere çıkarma düşüncesi, yani (*potestas*) iktidarın çözülmesi şeklinde vurgulanır. Varlığın otonomluğu (yani kendi kendini var etme biçimi) ve töz ile kip arasındaki dolayımın aracısı olarak yüklemeler, artık örgütlenmenin faili değildir; yalnızca tekilliklerin gün yüzüne çıkabildiği bir mekâna tabi kılınmış, dolayısıyla ortadan kaldırılmışlardır. Bu tekillikler hiçbir şey tarafından dolayımınmayan töze ait üretimin dolaysız ilişkisi dahilinde, yalnızca kendilerini var etmektedirler. Artık *potestas/potentia* denkleminin belirgin olduğu bir geçiş söz konusu olacaktır. Aynı zamanda somut ontoloji de belirginleşir: “Tanrı şeydir”den şey Tanrı’dıra”, idealist olandan materyalist olana geçiş.⁹²

2.3. Spinoza’da Hukuk ve İdeoloji Karşıtlığı ve İmgelem

Modern politik tarihte Spinoza düşüncesi, sosyalist veya liberal düşüncenin aksine, bir burjuva ideolojisi ya da düşünce disiplini olarak görülmüştür. Negri, burjuva düşüncesini, pazar düşüncesini bir temel olarak alıp toplumsal örgütlenmeyi gerçekleştiren, bunu kutsallaştıran ve yaşamın akışı içinde birçok noktada politik ideolojiye dönüştüren, politik ideoloji olarak örgütleyen bir sistem olarak yorumlar. Her ne kadar bu bakış açısıyla, Spinoza düşüncesi kapitalizmi örgütleyen ve onu temellendiren bileşen olarak görülse de bu ideoloji yine de kapitalist düşünceye göre daha eklemli ve daha inceliklidir. *Etik*'in ilk aşaması ve Spinoza çevresi devrimci bir idealist ütopyanın temsilcileridir. Benelüks ülkelerinin içinde bulunduğu kuraldışılık, buradaki burjuvazinin Rönesans hümanizmini takip etmesine yol açar. Bu ütopyanın mantıksal ağı, bütünlük ve Çokluk arasındaki tutarlılık ve uygunluktur. Ancak bu, bütünlük ve Çokluk sorununu çözmekle birlikte totaliter bir eğilime de yol açabilmektedir.⁹³

⁹² A.g.e., s. 137,138,139.

⁹³ A.g.e., s. 145.

Pazar mübadelesi ve belirlenimcilik, bir dolayımı, çokluğun emeğinden tümelin değerine evrilişi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Spinoza ideolojisinin panteist kültürü, Pazar fikrini, yaşamdaki gerçek ilişkilerin örgütlenmesinde de kullanarak, yani yeni bir dolayım aşaması olarak, bireyselliğin bütünlük içinde çözülüşünün bilinmezliği kapsamında yeniden formüleştirecek, bu örgütlenme biçiminin mistikleşmesine sebep olmuştur. Üretimle bağlantılı olarak insanın taşımış olduğu umut kaba bir şekilde meta olarak değer in hükmüne girmiştir. İşte tam bu fikirden yola çıkarak özgürlüğü, iktidarın (*potestas*) kuruluşunun zorunluğu içinde gören, değerlendiren ve mistikleştiren ideolojiler gelişmiştir ve bu aşamada bir *potestas* ve *potentia* paradoksu belirlemiştir. Bireyselliğin bütünlük içerisinde eridiği, insani güce karşı mutlak iktidarın dayanılmaz yakıcılığının ortaya çıktığı paradokstur bu. Kapitalist ilerlemenin dayattığı toplumsal devrimin mutlak politik iktidar lehine (*potestas*) geliştiği bir burjuva devrimi, bireysellik ve genelliğin, özgürlük ve zorunluluğun, emek ve değer in türdeşliği ideolojisini devralır ve bu kendi temelini mistikleştirilmesi olarak Spinoza ideolojisidir.⁹⁴

Burjuva ideolojisinin bir diğer kurucusu Hobbes'tur. Bilindiği üzere Hobbes sözleşmecidir. Halkın doğrudan gücünü (*potentia*) devlet iktidarına (*potestas*) verdiği, ama hiçbir suretle tekrar o güce ulaşamadığı bir sözleşmedir. Negri'ye göre, Hobbes'un sözleşmesi doğrudan *potentianın potestasa* boyun eğdiği ve onu sorgulamadığı bir sözleşmedir. Negri Spinoza'nın Hobbes'tan farklı olduğunu söyler: ideolojik versiyonu değil; ama Spinoza'nın kendisi Hobbesçu iktidarın içsel bağlantılarına, temellikleştirmesine saldırır, bunları eleştirir ve aşar. İktidarın kökenlerini ifşa ederek, gelecek felsefesine yönelik kurucu bir özellik başlatabilme olanağını kapsayarak kendi eksikliğini ortaya döker. Bu noktada Negri ilginç bir tespitte bulunur: Ona göre Spinozizm (veya sonradan eklemlenen Spinoza ideolojisi) Spinoza'nın gerçek felsefesini anlamamış ve onu (sözde *Etik*'in metafizik bölümleri temel alınarak) Hobbes ideolojisi gibi yorumlamıştır. Bu operasyonun ve yanlış yorumlamanın merkezinde, genel irade mefhumunun

⁹⁴ A.g.e., s. 147.

metafizik modelini Spinozacı töz modeliyle oluşturan Rousseau vardır. Daha sonrasında *insan topluluğuyla* Kant, *diyalektik indirgenişi* ile Hegel aynı yolda devam etmişlerdir. Ancak hep bir insanbiçimcilikle, tekilliğin bütünlük içinde erimesi ve politik iktidar (*potestas*) lehine yorumlama söz konusu olmuştur. Marx da Rousseau ile özdeşleştirilerek bu kervana katılmıştır veya oraya bırakılmıştır. Oysa Spinoza felsefesi diyalektik denkleme indirgenemez. Birlik varlık felsefesi, maddi istikrar ve tutkunun felsefesidir.⁹⁵

Negri Spinoza'nın imgelemi kuruluş ve hatta varoluşun inşası veya kendisi olarak gördüğünü düşünür.⁹⁶ Ona göre *Teolojik Politik İnceleme* Spinoza düşüncesinin gelişiminde temel veya merkezi rol oynar. Bu eseri *Etik*'e ara verip yazmıştır; politik düşünce metafizik dünyaya katılmış onu etkilemiştir yani. İşte bu noktadan sonra, der Negri, *Etik* artık yekpare okunamaz. Yeniden bir temellendirme söz konusudur. Burada *Etik*'in I ve II. Kitaplarının teolojik ve fiziksel temelleri, tıpkı eski araçlarla aşılmayacak problemlere yeni bir çözüm kapısının açılması gibi, kaldırılır.⁹⁷ Bu noktadan sonra yeni bir temellendirmeye, dünyanın farklı yönlerini ayırt etmek, gerçekliğin gelişimini görmek ve doğruluğun engellenmesine neden olan her türlü maniyi ortadan kaldırmak anlamına gelen *imgelem dünyası* ön plana çıkar. Bir *imgelem düzeni* olarak kurulan hakikati, düzenin içinde bir hakikati bulmak için mantık yürütme biçimi olarak, *Teolojik Politik İnceleme*'de peygamberler ve dinsel olgular ve fenemoloji bu mantık sürecinden geçirilerek tartışılır.⁹⁸ Bir yanılsama olan imgelem, karışık ve müphem oluşumunu insanın *potentiasında* (güç) ya da var olma kudretinde geliştirir, var eder. Bu noktada artık iki düzey tespit edilebileceğini söyler Negri: kısmi ama olumlu tanımıyla imgelemin kendi içeriğinin yansıması olarak birinci düzey; imgelemin hareketinin ve etkilerinin dünyanın etik kuruluşundaki bir işlev olarak gerçekleştiği dinamik düzey. Bu durum modern söylemde *yanlış bilinç* olarak aktarılan düzeydir; ki bu düzeyde politik olan teolojik olanı doğruluk düzeyine eriştirir. Bu kurucu etkinlik

⁹⁵ A.g.e., s. 148,149-151.

⁹⁶ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 170.

⁹⁷ A.g.e., s. 177.

⁹⁸ A.g.e., s. 178.

olarak politik işlevsellik basit bir kurnazlık hali değil, ontolojik bir güçtür. İşte burada Negri, Spinoza’da politikanın kurnazlıktan bir gerçekliğin inşasına yönelen ciddi bir uğraş olarak ele alındığını saptar. Politika artık kurnazlık ve tahakküm olarak değil imgelem ve kuruluş olarak ele alınır.⁹⁹

Negri, *Teolojik Politik İnceleme*’yi bölüm bölüm inceler ve Spinoza’nın 4. Bölümde politik kurulumun önemini doruk noktasına ulaştırdığını söyler. Bu bölümde kuruluş sorunu yani politikanın önemi açık seçik dillendirilir. Artık burada açık seçik bahsedilmesinin yanısıra, teorik olarak da bu politik kurulumun, yani insani *potentianın* tanrısal *potentiaya* müphem naklinin nasıl olduğu veya fark edildiği açıklanır.¹⁰⁰ Negri’ye göre burada asıl önemli olan Spinoza’nın teolojik varsayımları terk edip insan eylem ve etkinliğinin kurucu gücünden ve kurulumun politik olarak var olduğundan ilk kez bahsetmesidir. Aynı zamanda bir yanılsama olarak sunulan imgelem, istenç ve özgürlük üzerinden bir politik kuruluş üzerine taşınır. Yani bir iradenin emrediciliğinin ötesinde bir kurulum. *Teolojik ve Politik İnceleme* 5 ve 6. Bölümde bu bakış açısı daha derinleşir der Negri. Eser bu bağlamda ikincil ve marjinal bir metin değil, Spinoza metafiziğinin dönüşüme uğradığı temel metindir. İmgelem, Spinozacı metafiziğin bütünüyle tersine çevrilmesiyle bir zorunluluk olarak açığa çıkan alanı temsil eder. Spinoza’da politika temeldir ve metafiziktir ve bu bağlamda politika imgelemin metafiziği, gerçekliğin dünyanın insan eliyle kuruluşunun metafiziğidir. Gerçekliği her yönüyle kapsamasa da doğruluk imgelem dünyasında yaşar.¹⁰¹ İmgelemin metafizik doğasının incelenmesi ardından 7. bölümden sonra *Teolojik Politik İnceleme*’nin özgün projesinin ifşası söz konusudur: doğruyla yanlış ayırt edip hakikat çizgisine evrilmek için imgelemin inşa ettiği dünya biçimi içindeki mantığı anlayıp aşacak yeni bir mantığın keşfedilmesi. İlk olarak vahyin imgelem olarak incelendiği alanda, bu imgelemin yayıldığı sivil toplum ve devlet arasında dağılmış ilişkiler grubu ele alınmıştır.¹⁰² Spinoza’ya göre bu açmazdan kurtulmak için, yani

⁹⁹ A.g.e., s. 182.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 184.

¹⁰¹ A.g.e., s. 186.

¹⁰² A.g.e., s. 187.

imgelem yanılmasıından kurtulmak için akıl esas alınmalı, sadece Kutsal Kitap'a yönelmeli ve o tarihsel bağlamı içinde incelenmelidir. Çünkü din yorumcuları maalesef inatlaşmalarının ve nefretlerinin kurbanı olmuş, Kutsal Kitap'ı anlamak ve çözümlenmekten ziyade kendi düşüncelerini kabul ettirmenin peşine düşmüştür. Bu da din deyince savaşın ve nefretin varlık sebebini açıklamaktadır. Bu yüzden Kutsal Kitap aklın kılavuzluğunda ve tarihsel bağlamı içinde yorumlanmalı ve imgelem yanılmasıından kurtulunmalıdır.¹⁰³ Negri buradan hareketle aslında güncel dünyada da devrimci biçimlenmenin ve formasyonların Spinoza'nın bu yöntemini uygulaması gerektiğini düşünür.

*Yaban Kuraldıılık'*ın ilerleyen sayfalarında Yahudi geleneğiyle Rönesans anlayışı arasında sıkışan Spinoza düşüncesinin ontolojik yapısı, devrimci yorum bilgisi vasıtasıyla mantığın gelişimini ve ilerleyişini biçimlendiren içsel bir dinamik keşfedilir.¹⁰⁴ Negri yukarıda bahsedilen kesintinin bu noktada bir perspektif dönüşümü olduğunu söyler. Aklın özgürleşirmesinin yüceltilmesi ve aynı zamanda gerçek özgürleşirmenin kolektif kurucu koşullarının tespitidir bu yöntem. Vahyin işlevi toplumu inşa etmektir, eğer imgelem denizinden kurtulup aklın gelişimi keşfedilirse toplumun akılcı, kolektif ve devrimci kurulumu gerçekleşir ve Spinoza bunu bize söyler.¹⁰⁵ Ona göre Spinoza felsefesinde normal sözleşmelerden farklı çok şey vardır. Politik toplumu oluşturan şey mutlakiyetçiliğin aksine bireylerin güçlerinin (*potentia*) örgütlenmesidir: Rasyonel bir formasyonda, iktidardan aktif konsensüsle kolektif bir şekilde geliştirilmiş karşı iktidara dönüşen belirgin bir faal direniş, gerçek bir kuruluşa doğru yola çıkan eklemlenmiş konsensüse dayalı bir praksis. Doğal antagonizma, toplumun somut tarihselliğini yapılandırmak için kolektif imgelemin ve onun maddi yoğunluğunun kurucu gücünü takip eder. Bu sürecin sonucu demokratiklik ve mutlaklığın ötesinde gerçekliğin kolektif kuruluşunun praksisidir.¹⁰⁶

¹⁰³ A.g.e., s. 188,189,190.

¹⁰⁴ A.g.e., s. 192.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 194.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 207.

Spinoza, irdelemesinin gelişimi ve serpilmesini, doğal-hak şemasını takip etmekten apayrı olarak kurucu bir momentuma göre yönlendirir. İmgelem ve toplumu oluşturma etkinliklerinin çözümlenişi ve bununla ortaya konan toplumsallaşma tezi, çoklu antagonizmaların doğrulanışı olarak politik alanın içinde serpilir. Bu bireysel antagonizmalardan başlayarak gelişen süreç farklı boyutlarda eklemlenerek kurucu bir proje bağlamında bir araya gelir. Batı felsefesinde ilk Hobbes-karşıtı duruştur bu.¹⁰⁷ Onun felsefesi Hobbes, Rousseau, Kant, Hegel yüce felsefelerinin karşısındadır. Hukukun üstünlüğüne ve liberalizme gönderme Spinoza felsefesinde yoktur ve o sözleşme karşıtıdır. Spinoza da yaşamının son demlerinde *Teolojik Politik İnceleme*'deki sözleşmeci kuruluş esintilerini *Politik İnceleme*'den tamamen çıkarmıştır. Sözleşmeci kurucu biçimlenim ve bunun optik yanılsaması böylece sisteminin dışında tutulmuştur artık.¹⁰⁸

Spinoza *Teolojik Politik İnceleme*'yi yayımladıktan sonra *Etik*'in ilk aşamasının krizi sona erer. Her ne kadar ara safha olsa da bu dönem Spinoza düşüncesinde kilometre taşıdır. *Teolojik Politik İnceleme*'nin amacı monarşik mutlakiyetçiliğe karşı çıkış ve cumhuriyetin erdemlerinin savunulmasıdır.¹⁰⁹ Ayrıca bu eserde baştan sona Tanrı kavramından¹¹⁰ bahsedilmesine rağmen Negri'ye göre Spinoza gizli ve kılık değiştirmiş argümanlarla Ateizmi gizliden inşa etmiştir. Bu da Spinoza'nın metafizik yönden ateist bir perspektif, ontolojik yönden ateist kurucu bir perspektif inşa ettiğini ve önerdiğini gösterecektir. Dinsel yaşantı

¹⁰⁷ A.g.e., s. 207.

¹⁰⁸ A.g.e., s. 211.

¹⁰⁹ A.g.e., s. 219.

¹¹⁰ Tanrı Kavramı: Tanrı kavramı Spinoza felsefesinde tartışma yaratan bir konudur. Görüldüğü üzere Negri Spinoza'nın her ne kadar Tanrıdan bahsetse de aslında hem materyalist ontolojisinden hem de başka birçok sebepten ötürü ateist olduğunu söyler. Benzer bir şekilde Deleuze Antik Yunan'dan beri Tanrının aslında bir arka plan teması olduğunu, işlenecek bir konu olduğunu ve kendini ifade etme aracı olduğunu söyler. Eski Ahit onlara hareketlerin, biçimlerin, çizgiler ve renklerin özgürleşme imkânı vermişti. Ateizm bu anlamda kendini dinle var etmişti. Spinoza da tıpkı diğer filozoflar gibi Tanrı kavramını kendi felsefesini kurmak için kullanmıştır. Ancak o bizim bildiğimiz anlamda bir Tanrı değil bir kavramdır. Ama denilebilir ki bildiğimiz anlamda bir ateizmdir. Bakınız: Gilles Deleuze, Spinoza Üzerine On Bir Ders, s. 85-86. Bertrand Russell ise felsefesinin baştan aşağı Tanrı ile ilgili olmasına rağmen Spinoza'nın Tanrı tanımazlıkla itham edilmesinden yakınıdır. Bakınız: Bertrand Russell, Batı Felsefesi Tarihi Cilt 3, s. 141-142.

ve düşünce için başat olan Tanrı korkusunun ve tanrısal aşkınlığın insani olumsuzluğun dışında bir yerde yeniden yapılandırılmasıdır bu, der Negri.¹¹¹ Ona göre, Spinoza felsefesi gerçek anlamda kuruluşun metafizik devriminin kendi koşullarını temellendirerek ve sağlamlaştırarak maddi bir kurucu ufuk tanımlamasına girişir. Beşerî, tarihsel ve doğal üretkenlik, diyalektik olmaksızın maddi varoluş koşullarıyla sentezlenip gerçekleşir. Etik ise kurucu işlevin ve gerçek koşulların yeniden düzenlendiği alandır. Bu safhada *Etik*'in ilk aşaması aşılır ve idealist deneme terk edilip maddi koşullar ve dünya pratik olarak yeniden düzenlenir. Negri Deleuze'ün de *Etik*'in notları için benzer bir yorum yaptığını, yani dünya tematiğinde materyalist temelin fark edildiğini söyler ve artık *Etik*'in ikinci aşamasında ateist, konstrüktivist, materyalist yaban felsefe keşfedildiğini ekler. Ayrıca burada hümanizm krizinin devrimci bir mücadele içerdiğini de ekler. Tanrısallığa olan inanç tersine çevrilmiş ve gücün her türlü dolayımı reddedilip maddi koşullar içinde gerçekçi materyalist ele alınış söz konusu olmuştur. Yapıcı güç ikinci bir doğaya kavuşur ve *natura naturata*, *natura naturans* üzerinde tümelci bir üstünlük kurulmuştur.¹¹²

Spinoza düşüncesi türümcü ufuktan eş zamanlı yapısal kuruluş ufuk noktasına dönüştüğünde, artık sonsuzun ilk örgütlenişi, Çokluk ve teklik arasındaki kendiliğindenlik bir paradoksa evrilmiştir. Sistemin yeniden yapılanışı materyalist biçimde olmuştur. Bu noktada idealist ve rasyonalist felsefelerden farklı olarak, erekselciliğe karşı çıkış veya onu dışlama bir kuraldışılık olacaktır. Erekselciliğe karşı çıkış devrimci bir duruş olarak okunabilir.¹¹³ Negri 17. Yy felsefesini (Hobbes, Descartes vb.) tanımlayarak, bu dönemin bir temellük yöntemini benimsediğini, aklın duygular üzerinde hakimiyet kurabileceğini (örneğin Descartes), krallık içinde bir krallığın var olduğunu kabul eden bir felsefe dönemi olduğunu anlatır. Değer akışlarının devlet eliyle (*potestas*) örgütlenişinin ve laikleşmenin tanımlandığı bir kavram olarak temellük kavramı, aynı zamanda

¹¹¹ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 224.

¹¹² A.g.e., s. 231.

¹¹³ A.g.e., s. 232.

birçok değeri yarattığına inanılan bir iktidar (*potestas*) imgesinin ortaya çıkmasına ve materyalist bir yaratımın unutulup iktidarın mistikleşmesine yol açmıştır. Ama aynı zamanda bu pazar ideolojisi ve bu temellük ilahiyat gibi erekselciliğe de dönüşmüştür.¹¹⁴

Belki de Negri'nin bir bütün olarak Spinoza'da gördüğü şey, erekselciliğe karşı çıkışının temellük kavramını nasıl ortaya çıkardığının tarihsel okuması neticesinde, onu bir başka yere koymuş olmasıdır. Şöyle ki 17. yüzyıl gücün matrisinin şekillenişinin, bir başka biçimin ortaya çıkmasını tarif eder. Aşkınlık ona göre dolayımı da tahakkümü altına alır, sadece mantıksal ve transandantal şekillerle temellükün meşrulaştığı görünür. Bu kavram başlangıçta pazar ideolojisi olarak ve materyalist şekilde biçimlenirken, unutulmuş saptırılmış ve mistikleştirilmiştir. Teolojik Kartezyenizm ve politik Hobbesçuluk hikmeti hükümet (*raison d 'Etat*) geleneğinin savunusu için zemin bulmuştur. Ancak Spinoza temellük kavramını bambaşka kullanmıştır: Kurucu proje için gerekli olan araçları sağlayan öncül, tek anlamlı bir varlık kavramı, ideolojik olarak radikal bir ateizm, ontolojik Platonculuk karşıtlığı, teolojik Hıristiyanlık karşıtlığıyla materyalist bir insan kavramı. Gücü (*potentia*) materyalist anlamda temellük eden ve kuran bir insan kavramı aşkın güce gerek duymayan insan kavramıdır. İnsanın *krallık içinde krallık* varsayımından kurtulup bir doğanın parçası şeklinde konumlandırılmasıdır.¹¹⁵

Her ne kadar daha sonra burjuva hakimiyetine geçse de Spinoza felsefesi 17. yüzyılda üretici güçlerin gelişiminin (başlangıçta ve metafizik olarak daima) hiçbir tanıtlamaya, hiçbir düşünce akımının hakimiyetine veya onların kalıp formasyonlarına, tanımlamalarına girmeyeceğinin beyanıdır. Burjuva düzeni kendini devlet zemininde mutlakiyetçilik vb. dolayımıyla proletarya isyanlarına karşı çıkmış ve hakimiyeti ele geçirmiştir. Bu savaş bu dönemden sonra bir yanılısamayla burjuva kazanımı olarak devam etmiştir. Bağımsızlık, özerklik gibi kavramlar burjuvazinin devlet üzerinden dolayımalarının silahları olagelmıştır.

¹¹⁴ A.g.e., s. 235.

¹¹⁵ A.g.e., s. 236-237.

Daha önce belirtildiği gibi Hobbes, Rousseau, Hegel bu dolayımı ve üretici güçlerin temellük edilmesini retorikle süsleyerek mistikleştirmiş ve burjuvaziyle üretici güçlerin özdeşliğinin felsefesini kurmuştur ve sivil toplum böylece devlet tarafından üretilmiştir. Bu noktada Spinoza düşüncesi, yeni insanın, üretici güçlerin ve hümanist devrimin olumlanmasının yanısıra, burjuvazi tarafından maskelenerek devlet aracılığıyla bir tahakküm düzeninin yaratılmasını ve bu kurmacaları olumsuzlayarak da bu gizemden ve aşkınlaştırmadan bizi kurtaran ilk temsilcidir.¹¹⁶

Negri burada aslında birbirinin takipçisi olduğunu değerlendirdiği üç ismi bağdaştırır ve şöyle der: tıpkı Machiavelli'nin sürekli politik olanın mutlak toplumsal kimliğinde direktmesi gibi, Marx'ın komünizmin devrimci sürecinin temeli olan antagonizma mutlağında durmaksızın direktmesi gibi, Spinoza da sonuna kadar üretici güç mutlağında kalmakta direktir. Ona göre, bu üç filozof, burjuva ve kapitalist tahakküm karşısında bir özgürleşme alternatifi sunar. Önceki üç filozofa karşı bu son üç filozof. Burjuva tahakkümünün bütünlüğüne tabi kılınmış bir bilim yaratmak için, Machiavelli'den Makyavelizmi, Marx'tan Marksizmi türettiler; tıpkı pek başarılı olmadıkları Spinozizm gibi. Machiavelli, Spinoza ve Marx, Batı düşüncesi tarihinde, burjuva gelişim dolayımı kavramına, üretici güçlerin kapitalist üretim ilişkilerine tabi kılınışına indirgenemez bir alternatifi temsil ederler. *Machiavelli'nin asıl önemli katkısı tam tersi yönde olduğu halde: politik olan kategorisinin sivil ve cumhuriyetçi köklülüğü! Marx'taki komünizm teması ise, kapitalist gelişimin betimlenişini öngörüp temellendirir ve onu kategorik olarak sömürü diye tarif eder!*¹¹⁷

Bu noktaya dikkat çekmekte yarar var: Negri'ye göre yukarıda anılan ve resmi söylemler tarafından lanetli olarak anılan bu üç filozof yaşamı realist okumuş ve bunu dönemin şartlarına göre yapmışlardır. Ve herhangi bir ideolojik saikle davranmamış, bizzat yaşamın ve politikanın kurallarını ifşa ederek dinamik bir felsefeyi bize armağan etmişlerdir. Ancak daha sonra bunların sözüm ona

¹¹⁶ A.g.e., s. 245-246.

¹¹⁷ A.g.e., s. 248.

takipçileri yüzünden düşünceleri ideoloji haline getirilmiştir. Bu iş tamamen burjuvazi eliyle devlet dolayımına ve iktidara (*potestas*) temellük edilmiştir. Machiavelli'den Negri hayranlıkla bahseder. Çünkü o da politik olanın mutlak toplumsal kimliğinin oluşumunu inşa eden fikri savunmuş ve ideoloji saçmalıklarına gülümsemiştir. Negri'nin Machiavelli'de bulduğu bu görüş Spinoza okumasına yansımıştır ve politik kuruluş fikrini Spinoza felsefesine uyarlamasına neden olmuştur. Sonuç itibariyle Machiavelli politik olanın kuruluştaki ve toplumsallaşmada etkin olduğunu, bunun dışında bir ilkenin olmadığını söylediğinden burjuva ideolojisince aşağılanmıştır, çünkü kutsallaştırdıkları yapıyı bu filozof alaşağı etmiştir. Bu da Machiavelli felsefesini ideolojikleştirerek marjinalleştirmiştir. Oysa onun tüm yaptığı zamanın ruhunu okumak ve gerçekleri göstermektir. (Tıpkı Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk* ve *Çokluk*'ta yaptıkları gibi) Benzer bir şey Marx ve Spinoza için de geçerlidir. İdeolojikleştirmek aşkınlaştırmak, gizemleştirmek ve birilerinin işini daha kolaylaştırmaktır. Eğer der Negri, bu üç filozofu üretici güç temelinde okuyabilirsek bize özgürleşme sunacağı kesindir. Aksi takdirde hepsini ideolojikleştireceğiz ve gerçeklikten uzaklaşmış olacağız.

Felsefe hep burjuvazi yararına bir kurumsallaştırma inşa etmiştir. *Potestasın* vazgeçilmezliği ve öncülüğüdür bu. Spinoza ise bunun ilk kez böyle olmadığını göstermiş, dolayımı olumsuzlaması Spinoza felsefesinin geleceğin felsefesi olmasında etken olmuştur. Demek ki çıkan sonuç şudur: bir ideoloji belirlemek ve bu şudur demek geçmişin, *potentianın* gerçek gücünün *potestastan* alınması ve *potestasın* bir yanılısama olduğunu açığa çıkarmak da geleceğin felsefesidir. İdeoloji kurmak ya da ideolojikleştirmek geçmişin, ama sağ ama sol her türlü ideolojiyi reddetmek geleceğin felsefesidir. Negri de aslında İmparatorluk tezleriyle günceli verir ve bir durum analizi yapar; tıpkı Spinoza ve Machiavelli'nin yaptığı gibi. Her ideoloji kendi içinde eşitsizlik yaratır ve bir yanılısamadır.

Ama Negri ideolojinin zararını bilerek dahi olsa yine de İmparatorluk karşısına Çokluğu konumlandırıyor ve bir kurulumun nasıl olması gerektiğini

tanımlıyor. Macherey'nin¹¹⁸ dediği gibi bu da bir ideolojikleştirmek değil midir? Kendi anlamını ve birliğini korumaya çalışan doğrunun içkin erekselliğine özgü yanılısamayı anımsatmaz mı? Bir ideoloji haline bürünmez mi? Yine de Negri, belki bu düşüncenin ideolojikleştirilmesini istemediği için, bağımsız birliklerin ve bir merkezin olmaması gerektiğini savunuyor ve *İmparatorluk*'un daha giriş bölümünde İmparatorluk karşısında konumlandığı Çokluk tezlerinin soyut ve ete kemiğe bürünmez şeyler olduğunu, üzerinde çok çalışılması ve her yerde özgün yapılanmaların inşa edilmesi gerektiğini söylüyor. Nasılımı tarif etmiyor, ona göre sadece İmparatorluk karşısında oluş, ortak ruhu temsil ediyor. İçkin olmalı ve bir merkezi olmamalı Çokluğun diyor, çünkü İmparatorluğun da bir merkezi yok. Sadece baş etme tarzının nasıl yapılanması, konumlanması gerektiğini söylüyor, ancak bunu tanımlamıyor. Çünkü bir yanılısama olan iktidar algısı gerçekte çok daha katmerlenerek kendini yeniden kuruyor. Başı sonu merkezi olmayan bu yeni iktidar biçimi -İmparatorluk- belli biçimde hareket etmiyor, hep kendini var ediyor, birbirinden habersizmiş gibi dünyanın dört bir yanında kendini iktidar olarak her boyutta ve her ölçüde var edip eşitsizliği sürdürüyor. Çokluk da her yerde, her ölçüde ve her biçimde karşısında durabilirse saatlik değişimler gibi iktidarın karşısında durabilecektir. Her hareket kendi yolunu tayin edecek, bir dolayım olmayacaktır. Negri felsefesinde dolayım yok, ideolojikleştirmek de yoktur ve Negri'nin vizyonunda dolayımdır ideoloji olan.

2.4. Spinoza'da İkinci Temel ve Geleceğe Tutulan Projeksiyon

Deleuze'ün *Spinoza ve İfade Problemi*'nden yararlanan Negri, ikinci temel diye adlandırdığı Spinoza felsefesinin ontolojisinin, yani kuruluşunun minör (psikolojik anlamda) duygular teorisi üzerinde kurulu olduğunu savunur. Birey duygularıyla var olur ve gücü yettiğinde kendini var etmeye çalışır. *Potentia* ve *potestas* kavramlarının yanı sıra Negri; *menz*, *conatus* ve *cupitidas* kavramlarına da anlam yükler ve bunların Spinoza ontolojisinde olduğunu savunur. Özellikle,

¹¹⁸ Pierre Macherey, "Spinoza Şimdi-Burada", Yaban Kuraldışılık, s. 18.

Spinoza felsefesinde sırf duyguların önemine ve kuruluştaki anlamına yer verildi diye bunun liberalizm benciliği anlamına gelmeyeceğini, bireysel *conatus* toplumsal *conatus* evriliş olduğunu savunur.

Metafizik çözümlerle başladığı analizinde Negri, Spinozacı evrenin geometrik ve mekanik değil fiziksel ve Galileocu olduğunu söyler. Bu da varlığın somut olmasını gerektirir. Bu somutluk, bu ete kemiğe büründürme yaklaşımı, kipsellik düzeyinden, yani dünyadan uzak projelerden de uzak olmak anlamına gelir. Kipsellik ilişkisini tanımlarken Deleuze'ün görüşünü paylaşır; yani özlerinde ifadeli olan kipler ayrı ayrı, her biri özünü oluşturan güç seviyesine göre Tanrı'nın özü anlamına gelir ve bunu cismani biçimde ifade eder. Sonlunun meydana gelmesi yani bireyselleşmesi, bir bedene, bir zihne bürünmesi, türden bireye tümelden tikele doğru çizgisel değil, sonsuz nitelikten, indirgenemez, özgül ve yeğin parçalara bölünmüş niceliğe doğru yol alır. Bu anlamda var oluş uzam olarak alınır ve kipin ifadesi veya ontolojisi çoğulluktur. Bir kez daha Deleuze'ün adı geçen kitabından yararlanan Negri, Spinoza'nın varoluş teorisinin üç öğeden oluşmasını paylaşır: yeğlilik düzeyi olan tekil öz, uzamlı parçacıklar sonsuzluğunu içeren tikel varoluş ve bireysel şekil: Parçalar sonsuzluğunun özüyle bağlantılı olduğu ifadesel ilişki.

Burada kipsellik gerçekliktir ve felsefe bile kipselliği aşamaz. Sıklıkla duygular teorisinden bahseden Negri, *Etik*'in 3. Bölümünün amacının nedenselliğin müphem hareketindeki, yani sonsuz kudretin içsel ve kendiliğinden zihnin hareketindeki kipsellik dünyasının kendiliğinden kurucu hareketine ve birleşimine varmak olduğunu iddia eder. Bu nedensellik mekanizması eğilimi kurucu projeye dönüşür, fizyolojiden psikolojiye geçilir. Yöntem aksiyomatiktir: diyalektikten farklı olarak varlık, prosedür biçiminde ideal olarak belirlenmez, aksine manipüle edilmeyen, yıkılmayan, gerçek olan ve çok yönlü olandır.¹¹⁹

¹¹⁹ Antonio Negri, *Yaban Kuraldışılık*, s. 254.

Negri, Spinoza okumasında sonlu kip dünyasını tutkular kuramı kapsamında ele almak için dört önermeyi mercek altına koyar ve sonuçlar çıkarır: varlığın kuvveti olan *conatusun* şeylerin tanımsız zaman içinde hakiki özü ve bilinci olduğunu, zihin ve beden bakımından iştah olan *conatusun* yanısıra arzunun ise iştahla birlikte bu iştahın bilinci olduğunu ve *conatusun* upuygun bilgi zırhıyla kendini gerçekleştirmeye meylettğini söyler. Bu düzeyde kipsellik, aktif olmanın yanı sıra pasif olan güç (*potentia*) ve güçte toplanmış duygulanımlar şeklinde *conatus* kuramıyla kendini ifade eder. *Conatus* bu anlamda içkin nedendir, birleştiren, devindiren, var olanın ötesine geçebilen, ereksel olmayan, özsel bir ögedir ve aynı zamanda kurucu bir dinamiktir.¹²⁰ *Conatus*, dolaylımsız, kendiliğinden ortaya çıkar, kendini var eder ve bireysel *conatusun* toplumsal *conatusu* evrilir. İdealist bir analitik ya da diyalektik yöntem içinde dağılmayan, kolektif bir praksis fenomolojisinin etkili olduğu içkin bir kuruluş sürecidir. Bu kolektif ve maddi bir ufuktur: bireysellik, ilke veya bir değer olarak değil, sadece toplum içinde sürekli gelişim gösteren varlığın yapısındaki öge olarak zuhur eder. Bu da Spinoza felsefesini geleceğin felsefesi kılar.¹²¹

Spinoza'nın duygular kuramının minör bazda *conatus* ile birleşip kurucu safhada yer aldığını iddia eden Negri çarpıcı örnekler verir. Mesela kuruluşun antagonist bir yapıda var olabildiğini ve bunun da sevgi ve nefret duygularıyla olduğunu söyler. Çalışmasında sıklıkla Spinoza'nın duygular kuramı önermelerine yer veren ve tek tek her bir önermeden çıkarımlarda bulunan Negri sevgi ve nefretin kurucu antagonist duygular olduğunu söyler. Bir ırktan veya sınıftan bir bireye duyulan nefretin, o ırka veya sınıfa duyulan nefret duygusuna imgelemin gücüyle yayılabileceğini söyler. Ancak nefretin sevgi yoluyla yıkılabileceği de bilinir ve bu antagonist duygular birbirinin karşıtına da dönüşebilir; bu da kuruluşun çarpıcı ve dinamik doğasının göstergesidir. Ayrıca Spinoza felsefesinde duyguların tanımına yer verilmesi, diğer büyük anlatuların, aşkınlaştırmaların, mistikleştirmelerin aksine, bireyselliğin ve rasyonelliğin materyalist çerçevenin içine yerleştiğini

¹²⁰ A.g.e., s. 256.

¹²¹ A.g.e., s. 258-259, 263.

gösterir. Bu gerçekçiliktir ve zamansız materyalist bir kuruluş tanımlamasıdır. Materyalist, dolu bir ufuk olarak geleceğe ve artı olarak her/tüm zamana göz kırpar.¹²²

İnsanlar örgütlenmeyi ikinci tür bilgiye ulaşılmasıyla özgür bir şekilde yapar ve ortak temaları Tanrı sevgisidir. Buradan hareketle Negri örgütlemenin özgür biçimde doğasını betimler.¹²³ Örgütlenmenin bulanık olan birinci tür bilgiden değil, ortak nosyonların geliştirilebildiği ikinci tür bilgiden çıkabileceğini söyler. Üçüncü tür bilginin ise bir bengilik olduğunu ve muğlaklığını koruduğunu, ama bir alternatif olarak özgürleşme ve kurtuluşa yönelmek için devrimsel veya devrimci olarak yorumlanabileceğini iddia eder.¹²⁴ Negri Spinoza'nın *Etik*'inin ateist ve materyalist olduğunu söyler. Ondan yaptığı alıntılarla aslında her türlü dinden ve ideolojiden bağımsız bir Etik kurulumun kutluluğunun övülmesinin devrimci bir ufka işaret ettiğini ve bunun ideolojik safsatalarla değil de Etik kurulumla taçlanabileceğini savunur. Daha sonra, Spinoza'nın yaşadığı dönemden almış olduğu yegâne doğrunun dünyanın devrimci bir yeniden yapılanış yönündeki baskısı olduğunu iddia eder. Bunu ideolojiden azade, mistikleştirmeye kapılmayan, burjuva gelişim ideolojisinin 17. yüzyılda öne sürdüğü özel şekle karşıt bir yöne bakan, düzen fikrinin veya normatif soyutlamanın olmadığı, özgürleşmenin olduğu bir devrim diye yorumlar. Ütopyanın ve idealist bir dolayımçı kuvvetin olmadığı, normatif soyutlamanın olumsuzlandığı bir özgürleşme fikri ve ontolojisidir Spinoza felsefesi.¹²⁵

Bu bölümde Negri, Spinoza'da gerçek bir kurucu praksisin doğrulanmasının peşindedir. Ona göre Spinoza Oldenburg'e yazmış olduğu (73. Mektup) mektupta tam bir kurucu praksisin savunusunu yapmaktadır. *Teolojik Politik İnceleme* ve *Etik*'in ikinci aşamasından *Politik İnceleme*'ye zorunlu ama doğrusal olmayan

¹²² A.g.e., s. 265-266-267.

¹²³ A.g.e., s. 288.

¹²⁴ A.g.e., s. 293-294.

¹²⁵ A.g.e., s 296-297-298.

karmaşık bir kuruluş sürecinin olduğu gözlenmektedir.¹²⁶ Bu karmaşık kuruluş süreci öncelikle yanılısamadan kurtuluşu gerektirir. Ona göre, *Politik İnceleme*'de ilk olarak yöntem bilimsel bir polemik vardır: Skolastik felsefeye, transandantalistlerin bilimine, somut ve realist bir analizin yapılabilmesi için tutkuların gerçeklik olarak alınması gerektiği fikrini reddetmelere karşı bir tavır. Şunun kesin olarak altı çizilmiştir ki, politika yapılması gerekenler veya olması gerekenler alanı değil insan doğasının zorunluluklarıyla yoğrulmuş teori pratiğidir. Bu Negri'ye göre bir bakımdan Machiavelli'nin *Prens*'inin 15. Bölümünün kopyasıdır. Politika krizin çözümü değil ta kendisidir, insan pratiğidir.¹²⁷ Kuruluş ve Çokluk kavramını artık bir arada kullanmaya başlayan Negri, Spinoza felsefesinde maddi bir imgelem alanı olan politikanın olması gerekenler teorisi değil, insanlık durumunun ve deneyimlerinin (*praksis*) sergilendiği ve bu şekilde zorunluluklar yumağıyla çerçeveslendiği bir alandır, kuruluşun ta kendisidir artık. Ontoloji, politikadır ve Çokluğun kendisi praksiste veya kuruluşta yer alan bir insanlık durumudur, dolayısıyla bir oluşturdur. Bu var olma durumu ise kipselliktir, kipsellik kuruluşu da bir kerede var olan ve biten muhteşem şey değildir; dinamik, süreklidir ve insanlık durumuyla ifade araçlarının kuruluşudur. Politikacıların deneyimlerinin tarifi değildir. Ancak gerçek bir felsefe olarak meselenin ele alınmasıyla, insanın akli değil tutkularıyla hareket eden bir varlık olarak kabul edilip kuruluşun kolektif ve ilerici çözümlenişi ile insanı özgürlüğe yönlendirecek olan şeydir.¹²⁸

Negri'ye göre, tıpkı Makyavelizmde değil ama Machiavelli'de olduğu gibi, Spinoza'da da politik gerçeklik dinamik bir öge ve bir özgürlük perspektifi olarak ön plana çıkar. Bu yol da gerçek bir çatışkı olan *potestas ve potentiaya* çıkar. *Potentia*, bir zorunluluk olarak özgürlüğün, beden ve zihin birlikteliğinin, Çokluk içindeki eşsiz teklüğün ifadesi iken, *potestas*, bir yanılısama içinde çokluğun, aklın, özgürlüğün, kısaca bunların toplamı olan üretici gerçek güç *potentianın* tabi kılımışı

¹²⁶ A.g.e., s. 303-305.

¹²⁷ A.g.e., s. 306.

¹²⁸ A.g.e., s. 308.

olarak ifade edilir. Buradan çıkarılabilecek tek bir sonuç vardır ki o da şudur: iktidara karşılık, altüst edilmiş politik biçimde iktidara karşı güç (*potestas* karşı *potentia*).¹²⁹ *Etik*'te (1. Bölüm 34 ve 35. Önermeler) Spinoza *potestas/potentia* tanımlarını ve aralarındaki ayrımları yüklemelerin üretken mekanizmasıyla ortaya koyar. *Potestas*, şeyleri üretme ve anlama kapasitesi iken, *potentia* şeyleri gerçekten üreten kuvvettir. Daha sonraki önermelerde (36. Önerme) *potestas* olumsuzlanır. *Potentia* ise sürekli aktüelleşen ve ufukta anlaşılabilir, iktidar değil iktidara karşı koyabilme gücüdür. Bu da Spinoza dünyasının kuruluşunun materyalist belirlenme yöntemidir.¹³⁰

Spinoza felsefesinde hak-güç denklemi söz konusudur. Bu bir doğal yasadır. İyinin ve kötünün ötesinde, gücü olanın hakkının daha fazla olduğu metafizik bir denklemi ifade eder. Ancak Negri burada yine kuruluş ve toplumsal *conatus* kavramlarıyla bunun Spinoza felsefesinde aşıldığını ve akılcı birlikteliğin (*Multitudo*) daha büyük bir güç üretip yanılısına olan *potestası* (iktidar) alaşağı edebileceğini ve akılcı aktüel bir hak-güç eşitliği üretebileceğini iddia eder. Bu kurucu bir antagonizmadır. Kolektif boyut varlığın antagonist sürecinin kurulumunu alaşağı eder ve *Multitudo* artık negatif değil pozitif anlam kazanır.¹³¹

Spinoza felsefesinde gerçek anlamda bir legalist pozitivizm görülmez. Bu onun hem metafizik anlatıları altüst eden hem de büyük anlatıların karşısında duran sistemiyle alakalıdır. Spinoza büyük anlatıların öykücüsü değildir. Ona göre adalet gücün meydana getirdiği yapay bir süreçtir. Yasalar ad verme sonucu olarak doğrunun, kötünün, yasal-yasadışı olanın, düzenlenmiş, tanımlanmış konsensüslerin şekli sentezleridir. Spinoza felsefesinde yasa yoktur, tıpkı hak gibi. Buna rağmen de sistemindeki pozitivizm apayrıdır: her gün çarşaf çarşaf yayımlanan yasaların aksine konsensüsün, sosyalleşmenin içinden doğan, ilişkinin içinden çıkan kuruluşla kök salmış hukuki yaratıcılık olarak pozitivizm. Spinoza

¹²⁹ A.g.e., s. 311.

¹³⁰ A.g.e., s. 312.

¹³¹ A.g.e., s. 316.

felsefesinin bu betimlemesini yaptıktan sonra Negri çalışmasının can alıcı ve sansasyonel iddialı yorumunu sunar: *bu felsefede tanımlanan bir mücadele vardır, gücün (potentia) mistikleşen iktidar (potestas) karşısındaki mücadelesi*.¹³² Negri'ye göre bu nokta, başta doğal hakkın transandantal (sözleşmeci) devrinin ve iktidarın hukuki kökeninin varlığının eleştirisi olmak üzere önemli tartışmaların çıkış noktasıdır. Bedeni ön plana çıkaran felsefenin, yurttaş tanımını üst belirlenimci sözleşme yoluyla düzenlemesi beklenemez elbette. Böyle bir devir ve yurttaş varsayımı Spinoza felsefesi tarafından reddedilir. Aksine geçiş, yukarıda belirtildiği gibi, bireysel *conatus* toplumsal *conatus*, kolektif bir şekil olarak gerçekleşir. Bu betimlemeyi de Negri hakların devri değil insanların kolektif kuruluşu olarak yorumlar.¹³³

Spinoza'ya göre, alim olsun cahil olsun, tüm insanların ortak sahip olduğu *conatus* (doğru yanlış fark etmeksizin, her nerede olursa olsun, her beden var olma ya da kendini var etme çabası) evrensel olduğu kabul edilmelidir. İnsan doğasının zorunluluklarının ve arzularının tahlilini yapan Spinoza, Negri tarafından realist olarak nitelendirilir. Öyle ki hangi ırk, ideoloji veya dinden olurlarsa olsunlar, insanlar tutkular ve zorunluluklar tarafından çevrenmiştir. Bu da Spinoza felsefesinin evrenselliğini gösterir. Hiç kimse insani tutku ve zorunluluklardan azade değildir. Öyleyse akılcı bir organizasyon egemenlik ve iktidarı Çokluğa indirgemeli ve düzenlemelidir. Negri bu durumun gerçekleştiği yerin de örgütlü Çokluğun gücünün (*potentia*) elde edildiği yer olacağını savunur. Hobbes ya da Rousseau tarafından savunulan hukukiliğin veya hakkın devredilmediği, örgütlü Çokluğun kendini ve hakkını yeniden var ettiği politik bir alan.¹³⁴ Bu görüşler Negri için *Politik İnceleme*'de üç madde içinde ilkeleştirilmiştir: politikanın mistifikasyondan arındırılıp devletin aşkınlığının reddedildiği bir devlet şekli, *potestas*ın reddedilip *Multitudonun* toplumsal reel gücü olan *potentiaya*

¹³² A.g.e., s. 319. Not: italik bana aittir.

¹³³ A.g.e., s. 320.

¹³⁴ A.g.e., s. 321.

indirgenmiş kuruluşun örgütlü fonksiyonel iktidar belirlenimi, toplumun temel antagonizmasından peydahlanmış yapısal örgütlenme mefhumu.¹³⁵

Yukarıda da değinildiği gibi, iki Spinoza vardır: Birinci Spinoza, Rönesans ütopyasını kriz ve kaos noktasına çeker, bunu dünya paradoksu bünyesinde geliştirir. İkinci Spinoza ise dünya paradoksunu etik bir inşa konsepti çerçevesinde, çeşitlendirir, bükümlendirir, tanımlar. Negri bu iki Spinoza'yı (Spinoza düşüncesinin gelişimi olarak) savunmuş olduğu projenin iki safhası, birbiriyle tutarlı iki ayrı derecesi diye tanımlar. Bu nihayetinde, kurucu fikre doğru hareket eden bir gelişimdir.¹³⁶

Negri'nin içkinlik felsefesi Deleuze'den alınmıştır. Kendisi de bunu zaten *Yaban Kuraldışılık*'ta anar. Bunun yanında, sıklıkla alıntılıdığı Deleuze'ün *Spinoza İfade Problemi*'nde Spinoza felsefesi tekillik ve yüzey boyutu kavranıp tüm Spinoza sistemi "dünya paradoksu" noktasına getirilmektedir. Negri bunun ikinci bir noktaya, yani tekillik ve yüzey düşüncesinin yapıcı ve kurucu bir düşünceye doğru geliştirilebileceğini savunur. Deleuze'ün *Etik*'in notlarındaki etik görüşlerle tanımlanan ikinci Spinoza'dan bahsetmesi onu bu noktaya yaklaştırmaktadır. Ancak Deleuze bu ikinci Spinoza figürünü ahlak retoriğinin, etik kavramsallaşmaların bölgesinde tutmuş, onu ontolojik ve politik bölgeye sokmamıştır. Negri yine de Deleuze'ün adı geçen eseri olmasaydı *Yaban Kuraldışılık*'ının da olmayacağını söyler.¹³⁷ Çalışmasında sıklıkla adını andığı bir diğer isim de Macherey'dir. Negri'ye göre Macherey, *Hegel ve Spinoza* adlı eserinde Spinoza düşüncesinin diyalektik sistemden çok uzak olduğunu apaçık bir şekilde gözler önüne serer. Yine de teorik kaygıların bu çalışmanın Spinoza düşüncesinin analitik eksenini ve kurucu ufkun geçişini tam yansıtmamasına sebep olduğunu belirten Negri Macherey'yi eleştirecektir.¹³⁸

¹³⁵ A.g.e., s. 326.

¹³⁶ A.g.e., s. 340.

¹³⁷ A.g.e., s. 341.

¹³⁸ A.g.e., s. 342.

Spinoza felsefesi bir gelecek felsefesidir. Negri'ye göre, her türlü diyalektiğin aşılması ve varlığın kolektif olarak sürekli kuruluşudur. Kapitalist medeniyetin oluşumundaki gerilim olan *potentia/potestas* antagonizması iktidar/potestas diyalektiğini yıkmakta ve güç-*potentia* perspektifini açmaktadır. Bu kopuş kolektif bir praksişi gerektirir. Güncel kapitalist dönemin üretim ilişkileri de proleter üretici güçten kopuşuyla ayrı bir noktaya evrilmiştir. *Potestas/potentia* kopuşuyla bu kapitalist/proleter kopuş arasında benzerlik kurulabilir. Bu da Spinoza felsefesinde günümüz *potentiası* lehine bir çözüm bulunabileceğini gösterir. Spinoza felsefesinden alınacak sayısız ders vardır.¹³⁹

¹³⁹ A.g.e, s. 363.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR POTESTAS OLARAK İMPARATORLUK

Küreselleşme çağını çoklu boyuttan inceleyen, günümüzün merkezi ve uzamı olmayan, vahşi ve can yakıcı iktidarının analizinin yapıldığı *İmparatorluk*, aynı zamanda küreselleşmeden zarar görenlerden yana tavır alır ve onlara küreselleşmenin farklı boyutlarını sunarak alternatiflerde bulunur. Ancak bu kitap her ne kadar Hardt ile Negri tarafından yazılsa da esasında kökeni Negri'nin kuraldışı Spinozacılığına ve *Yaban Kuraldışılık*'a, oradaki tezlere dayanmaktadır. Bu bölümde, çok ses getiren ve Negri'nin anlamını Spinoza'da bulduğu *potestas* kavramı çerçevesinde bir iktidar analizi projesi olan *İmparatorluk* hakkında bilgi verilecektir.

3.1.Küresel İmparatorluk Çağında Küresel Bir İktidar Analizi

İmparatorluk'ta Negri'nin önceki Spinoza çalışmalarının sonuçları, şu anki küresel, ekonomik, sosyal düzenin vuku bulduğu biçimin analizinde ve bu analizle iktidarın mevcut salınımlarını ve doğasını keşfetmekte kullanılır. Hardt ve Negri, “dönüştürücü felsefenin” siyasal pratiklerini Spinoza felsefesine dayandırırılar.¹⁴⁰

Negri, *Yaban Kuraldışılık*'ta Spinoza'ya dayandırdığı görüşlerinde *potentia* ve *potestas* arasında belirgin bir ayrıma gider. Bir merkezi olan *potestas* dolayımlayan ve aşkın hükmetme şekli anlamına gelirken, *potentia* lokal bir dolayımı olmayan gerçek bir kuruluş veya varoluş kudretidir. Bu fark sadece ayrı kaynaktan türeyen öznelerin farkına değil, aynı zamanda metafizikte (varlık örgütlenmesinde), politikada (toplum örgütlenmesinde), birbirinin karşıtı olan iki

¹⁴⁰ Çetin Balanuye, Spinoza: Bir Hakikat İfadesi, s. 281.

farklı örgütlenme biçimine işaret etmektedir. Bu, iktidarın ve gücün tarif edildiği ve kaynağının ne olduğuyla ilgili anatomik bir tespittir.¹⁴¹

Çalışmamızın bu kısmında Negri'nin Spinoza'da ayrım olduğunu iddia ettiği *potestas/potentia* kavramlarından *potestas*ın İmparatorluk olarak incelemesini yapacağız. *İmparatorluk*'ta öne sürülen genel iktidar analizi olarak İmparatorluk kavramı aslında bir *potestas* olarak günümüz dünyasının durumudur ve bu bakış açısı (*potestas/potentia* denklemi) Spinozacı bir bakış açısıdır. Dolayımlayan ve transandantal bir hükmetme biçimine sahip olan daha önce farklı egemenlik biçimlerinde alameti beliren iktidarın (*potestas*) son hali merkezi olmayan İmparatorluğa dönüşmüştür. Karşısında duran yerel, aktüel bir kuruluş kudretine sahip olan güç (*potentia*) ise Çokluktur, ki Çokluk da tezimizin bir sonraki bölümünü oluşturacaktır.

3.2.Bir Kavram Olarak İmparatorluk Nedir?

Bugünün dünyası eski dünyadan farklı olarak ultra-küreselleşmektedir. Bu nasıl oldu ve bir ad koymak gerekir mi? Artı yönlerini savunanlar var, eksi yönlerini savunanlar da. Ancak bir ad koyma konusunda kimsenin üzerinde anlaştığı bir durum yok. Çünkü bugün analizini yaptığımız durum bir saat sonra değişebilmekte. Bu çerçevede Hardt ve Negri soğuk savaş sonrasında kültürel, ekonomik mübadelelerin hızlandığı dönemde yeni bir yönetim mantığı ve yapısının ortaya çıktığını savunuyorlar. Küresel mübadeleyi etkin biçimde düzenleyen bugünün politik öznesine İmparatorluk adı veriyorlar. Ulus-devletler, bugün kendi sınırlarında dahi tek ve nihai üstün otorite olarak görülemezler. Egemenlik ulus devletlerin tekelinde değildir, bir dizi ulusal ve ulus-üstü organın tek bir amaç için dolayımладыığı küresel bir imparatorluk düzeyine çıkmıştır. Klasik Avrupa emperyalist kuvvetlerinin kendi topraklarını ve başka toprakları parselleyip yönettiği bir mekanizmadan çıkıp, giderek tıpkı evren gibi genişleyen, yeryüzü

¹⁴¹ Michael Hardt, "Önsöz", Yaban Kuraldışılık, Antonio Negri, s. 29, 30.

sınırlarını açan, büyüten *yersizyurtsuz* bir yönetim mantığının adı bugün İmparatorluktur.

Birinci, ikinci ve üçüncü dünya uzamsal bölünmelerinin, karmaşık biçimde ve bunların birbiri arasındaki geçişlerin *yersizyurtsuzlaşma* ve *yeniden yurt edinme* şeklinde cereyan ettiği görülmektedir. Bu yeni küresel akış hâkim üretim süreçlerindeki dönüşümle at başı gitmekte, endüstriyel emeğin rolü azalırken iletişimsel, duygulanımsal, ortak emeğin rolü artmaktadır. Küresel ekonominin postmodernleştiği dönemde servet yaratımı, ekonomik, politik ve kültürel alanların giderek örtüştüğü toplumsal yaşamı üreten biopolitik tarza doğru evriliyor. Emperyalizmin miadını doldurduğu günümüzde ABD güçlü bir egemen öznedir, ancak İmparatorluk ABD değildir. İmparatorluk bir metafor olarak değil, kelimenin teorik bir kavram olarak gerçek anlamıyla, yani uçuğu bucağı olmama, sınırların olmaması, farklı etnisitelerin, kimliklerin tek egemenlik altında birleşmesi, zamanın askıya alınıp bir ebediliğin hüküm sürmesi anlamında, toplumsal düzenin tüm katmanlarında yer alan bir kavram olarak kullanılır. İmparatorluk, sadece üzerinde bulunduğu toprağı yönetmez, aynı zamanda içinde bulunduğu dünyayı yaratır. İnsanı yönetmekle kalmaz, onun doğası üzerinde hakimiyet kurar. Yönetimin nesnesi yaşam olduğundan İmparatorluk, bioiktidarın paradigmatik biçimidir.

İmparatorluk pratiğı kanla sürer, ancak kavramı barışa adanmıştır. Bu muazzam kudrete sahip İmparatorluk, karşısında direnen özgürlük güçlerine, küreselleşme sürecinin tek biçimli olamamasından ötürü karmaşık otonom ağların varoluşunda yeni imkanlar ve alternatifler sunar. Ancak Hardt ve Negri bu yeni dünya düzeni karşısında klasik devrimci mücadele taktiklerinin de terk edilmesini isterler. Özgürlük güçlerinin görevlerinin İmparatorluk düzenine sadece direnmek değil, kendilerini yeniden düzenlemek, yeniden yaşamlarını inşa etmek ve yeni hedeflere yönelmek olduğunu söylerler. Bu özgürlük güçlerini İmparatorluğun şafağından geçirecek ve kurtuluşa götürecek olan Çokluktur.¹⁴²

¹⁴² Michael Hardt ve Antonio Negri, İmparatorluk, s. 15-16-17-18-19-20.

3.3.İmparatorluk Sorunsalı

Sorunsal kendini bugünün küreselleşmiş dünyasında bir düzenin varlığıyla gösterir. Bu düzen ne kendini doğal, görünmez bir elle, müdahale edilmeksizin organize etmekte ne de bir üst akıl tarafından, aşkın iktidar odaklarınca, her şeyin bir kumanda merkezinden kontrol edilmesiyle var olmaktadır. Ulus-devletlerin egemenlik hakkından İmparatorluğa has ilk küresel postmodern hak biçimlerine geçiş BM ayağıyla gerçekleşmiştir. BM, geçiş aşamasında küresel bir sistem yönünde tarihsel bir kaldıraç rolü oynamıştır.¹⁴³ Şimdiki düzenin daha emperyalist ve daha güçlü kapitalist küresel güç olduğu tartışmasızdır. Ancak emperyalist güçlerin arasındaki çatışma ya da mücadelenin yerini artık bütün bu güçleri de belirleyen, üst örnek olarak yapılandıran, postkolonyal ve postemperyalist tek bir hak nosyonu şemsiyesi altında toplayan tek bir iktidar fikrinin aldığını da görmek gerekir: Yeni bir hak mefhumu, yeni bir otoritenin kayda geçişi ve sözleşmeleri güvenceye alıp ihtilafları çözümleyen yasal baskı aygıtları ve normlar üretiminde ucu bucağı olmayan, zaman ve mekândan yalıtılmış, merkezsiz bir iktidar tasarımı. İşte İmparatorluğun yükselişi böyle olmuştur.¹⁴⁴

BM gibi küresel tüzel kuruluşların ortaya çıkışı emperyal kuruluş süreçlerinin birer işaret fişeğidir. Bu tüzel dönüşümler toplumların maddi biopolitik kuruluşlarının da birer göstergesidir. Bunlar sadece uluslararası hukuk alanında değil, aynı zamanda ulusların iç hukuklarında da etkisini göstermiştir.¹⁴⁵ İmparatorluğun soy kütüğü incelendiğinde de benzer dönüşümlerin ve belirlenimlerin görüldüğü tespit edilecektir. Zaten bu kavramın günümüz dünyası için kullanılmasının sebebi de kökeni antik Roma'ya dayanan ve oradan da Hristiyan Avrupa'ya uzanan bir imparatorluk fikri ve geleneğiyle benzerliğidir. Bu emperyal Roma geleneği, Etik ile tüzelin birleştiği, adalet ve barış garantisinin verildiği bir imparatorluk

¹⁴³ A.g.e., s. 26-27.

¹⁴⁴ A.g.e., s. 31.

¹⁴⁵ A.g.e., s. 32.

olgusudur. Yani bugünün İmparatorluk olarak betimlemesinin sebebi, dönemin imparatorluk mefhumuna benzer olmasıdır. Tabii bu benzerlik sadece antik Roma İmparatorluğu geleneğiyle sınırlı kalmaz. Orta çağ boyunca ayakta kalmış Cermen-Roma geleneği, modern Avrupa politik düşüncesi ve oradan da Liberalizm ile Sosyalizm fikirlerinin hepsi, benzer biçimde “ebedi barış”, adalet, hak örgütlenmesi ve uluslararası birlik fikirleriyle bu imparatorluk geleneğinin saç ayaklarıdır. Hepsi kendi etik temelinde bütün zamanı kucaklayan bir hak nosyonunun taşıyıcılarıdır. Hepsi tıpkı gözlerimizin önünde gerçekleşen ve “barış” fikriyle hareket edildikten sonra “hakım” kanla askıya alındığı süreçleri taşımışlardır. Ancak İmparatorluk mefhumunun yeniden doğuşunun başka önemli göstergeleri de vardır: *bellum justum* (haklı savaş) kavramına yeniden çok fazla ilgi duyulması. Antik dönemin emperyal düzenleriyle bağı olan ve kutsal kitaplara kadar uzanan bu kavram, Körfez Savaşı sürecinde de politik tartışmaların merkezi olagelmıştır. Postmodern dünyada hem savaş güvenlik eylemi statüsüne indirgenmiş hem de onun aracılığıyla etik işlevlerini meşru olarak yerine getiren yepyeni bir güç kutsallaştırılmıştır. Ancak haklı savaş kavramı artık eski dönemlerin kavrayışından tamamiyle farklıdır, kendini savunmak için değil düzenin inşası için kullanılmaktadır. İşte bu benzerlikler Hardt ve Negri’yi, günümüz dünyasında cereyan eden siyasal düzeni İmparatorluk olarak betimlemelerinde etkileyen unsurlar olmuştur.¹⁴⁶

Başından beri yatay eklemlenmiş dinamik ve elastik bir sistem içinde biçimlenmiş yeni paradigma, normların merkezi inşası ve dünya boyunca yayılım göstermiş kapsamlı meşruluk üretimi olarak bir sistem oluşunun yanısıra bir hiyerarşidir de. Bütün barışları, savaşları ve boşlukların hızlandırdığı sistemin merkezi otoriteyle sonlandırıldığı bir sistemdir bu paradigma.

Barış, denge ve çatışmanın çözülmesine endekslenmiş bir sözleşmeler bütünüdür kendini dayattığı, her hareketin ve otoriter işleyişin sanki bir makineyle belirlendiği bir paradigma, dünya sistem ve/veya düzeninin emperyal meşrulaşma sürecinin gerçekliğini tanımlamaktadır. O sadece bir güçten oluşmaz, hakka ve barışa hizmet

¹⁴⁶ A.g.e., s. 33-34.

amacıyla gerçekleşir. Tüm iktidar öznelerinin birlikte eyleyerek, savaşarak, barış yaparak, uluslararası sözleşmelerle kendilerini garantiye alarak, sonra bunları tekrar bozarak bir anafora kapıldığı ve konsensüslerle desteklendiği genişleyen bir süreç olarak çıkar karşımıza İmparatorluk.

Bilinmesi gerekir ki ulus-üstü hukuktaki modern dönüşümler aracılığıyla emperyal kurulum süreci, ama dolaylı ama dolaysız bir şekilde, ulus-içi hukuku etkiler ya da yeniden biçimlendirir. Bu da BM gibi ulus-üstü tüzel kuruluşların diğer egemen öznelerin toprağına, hukukuna vb. *müdahale hakkını* beraberinde getirir. Bu her zaman şiddet yoluyla olmaz, *adalet* ve *barış* amaçlı konsensüs yoluyla da olur. Yine de uluslararası müdahaleyi meşrulaştırır. Bu karmaşık konsensüs ve sözleşmeler durumu, hızlı küreselleşmenin etkisi altında ulus-üstü ve ülke-içi hukukun eş zamanlı uygulanmasıyla yepyeni bir krizin ortaya çıkmasına sebep olur ve bir “istisna” durumunu ortaya çıkarır. İstisnailik, çoklu konsensüslerin kendilerini ulus-üstü ve ulus-içi hukukla göstermesiyle akışkan bir durumun kontrolünü gerektirir. Bu da İmparatorluğa toplumu kontrol etme hakkı verir ve otoriter biçimde toplumu kontrol için *polislik* hakkının doğmasına sebep olur. Son dönemlerdeki polisiye müdahale biçimlerinin de belirgin değişimi bize emperyal değişimin almış olduğu seyri gösterir. İstisnai durumları kontrol amaçlı tüzel ve polisiye kuvvetin kullanımı İmparatorluk otoriter modelinin göstergelerindedir.¹⁴⁷

Kuruluş aşamasında olan bu İmparatorluk aynı zamanda yozlaşma ve çöküş aşamasındadır. Bu hem kendilik ve özün, etkililik ve değerlerin ortak bir tatmin bulamaması açısından metafiziksel hem de adalet ve barış kavramlarının Çokluğun gerçek değerleriyle uyuşmamasından ve farklı yönetim biçimlerinin sistem içinde gerçek anlamıyla oturamaması açısından ahlaki, tüzel ve politik bir bozulmaya denk gelir.¹⁴⁸

¹⁴⁷ A.g.e., s. 35-36-37-38-39-40.

¹⁴⁸ A.g.e., s. 42.

İmparatorluk sorunsalını daha iyi anlamak için bugünkü egemenlik modelinin soykütüğünü de analiz etmekte yarar var derler Hardt ve Negri ve düşünce ve kültür tarihi açısından modern egemenlikten (Emperyal) postmodern egemenliğe (İmparatorluk) geçişi de kendi üsluplarınca tarif ederler: Egemenlik kavramının, modern Avrupa felsefesi içindeki çeşitli gelişmelerle ortaya çıktığını söyleyip, bu anlamda incelendiğinde Avrupa ve modernliğin bölünmez ve barışı hâkim kılan kurgular olmadığına göreleceğini de eklerler. Egemenliği barış ve müzakere değil, esasında mücadele, çatışma ve krizler belirlemiştir. Avrupa modernliğin kurulumunda üç evre vardır: devrimci içkinlik düzlemi, içkin düzleme karşı tepki olarak modernlik ve otorite biçiminin krizi, aşkın aygıt olarak modern devletin içkin güçler alanını aşan ve dolayımlayan bir egemenlik mekânı olarak krizin geçici çözümü. Bu çizgisel ilerleme düzeyinde ve sürecinde Avrupa modernliği giderek egemenlik ilkesiyle bütünleşmiştir.¹⁴⁹ Kısaca, modern egemenlik, modernliğin evrimiyle Avrupa’da gelişmiştir ve bu anlamda Avrupalı bir kavram olarak görülebilir. Ama daha önemlisi bu mefhum, Avrupa-merkezciliğinin oluşumunda kilometre taşıdır. Avrupa’nın dışına çıksa da Avrupa’nın dışarıyla ilişkileri, sömürgeci proje ve bu kolonyal düzene karşı direnişler biçiminde serpilip budaklanmıştır. İçerinin yanısıra dışarıda da modern egemenlik Avrupa’ya tepkinin ve Avrupa tahakkümünün çelişkileri içinde kendini var etmiş bir kavramdır. Tepki ve tahakküm birbiriyle eşgüdümlü ilerlemiş, birbiriyle mücadeleye girişmiş ve birbirini tamamlamış kavramın tıpkı çift başlı kartal amblemini andıran iki yüzüdür. Sonuç olarak Avrupa içerisinde egemenlik ve Avrupa’nın dünyaya hükmetmesinin kavramıdır modern egemenlik.¹⁵⁰

Modern ulus kavramı ise monarşik devletin patrimonial yapısını benimsemiş ve onu başka bir formasyonda, yani kan ilişkilerinin biyolojik bir sürekliliği, arazinin uzamsal bir devamlılığı ve dil ortaklığı zemininde oluşturulmuş kültürel, birleştirici bir kimlik şeklinde yeniden ortaya çıkarmıştır.¹⁵¹ Ulus

¹⁴⁹ A.g.e., s. 90.

¹⁵⁰ A.g.e., s. 90.

¹⁵¹ A.g.e., s. 112.

mefhumu, hâkim zümrenin elinde hareketsizlik ve statüko olarak o zümrenin yaranına çalışan bir meta şekline bürünürken, madun zümrelerin elinde devrim ve devrimi getiren dinamik bir dönüştürücü araca dönüşür. Dış kuvvetlere karşı tahakküm altındaki uluslar için bir savunma hattı oluşturması açısından da ilericidir.¹⁵² Yine de ulus mefhumunun belirsiz ilerici ve devrimci fonksiyonları temel olarak ulus ile egemenlik arasında etkili bir ilişki oluşturulmadığında, hayali olarak kaldığında geçerlidir. Ulus bir toprak üzerinde maddileşir maddileşmez, yani bir devlete dönüştüğünde tüm ilericiliğini kaybeder. Çünkü modern egemenliğin tüm baskıcı öğeleri devlet içinde nüksedecektir.¹⁵³ Şüphesiz egemenliğin değişimini İmparatorluk sorunsalı içinde değerlendirirken, sistem değişikliği alametlerini de gözden geçirmeliyiz: İlk olarak der, yazarlar, kolonyalizmin izlerinin ortadan kaybolması ve benzer bir şekilde ulus devlet güçlerinin eskiye nazaran daha zayıf kalması, emperyal egemenlik sistemine geçişin bir göstergesi sayılabilir.¹⁵⁴

Modern söylemde var olan birçok ikili kod postmodern söylemde yoktur. Erkek kadın, siyah beyaz gibi ikili kodlar yapı söküme tabii tutulur ve ırkçılık, cinsiyetçilik gibi sistemlere karşı çıkılır. Modern mantık diyalektikse, postmodern mantık diyalektik olmama durumudur. Sonuç itibariyle, postmodernist değerlendirmeler, global bir farklılık siyasasının, yani katı devlet sınırlarını görmezden gelen, sorunsuz bir dünya üstündeki *yertsizyursuzlaşmış* akışlar siyasasının mümkünlüğünü göstermektedir. Postmodernist teorisyenlerin bu sıradışı bakışları bize İmparatorluk yönetim biçiminin de çoktan yeryüzünde hüküm sürdüğünü, ama bilinçli ama bilinçsiz açıklamaktadır.¹⁵⁵

20. yüzyılın son yıllarında ortaya çıkan ve hala da sahnede kalan fundamentalist hareketlerin yükselişi tarihsel geçişin önemli belirtilerindendir. Bu hareketleri modernizme karşı olup modern öncesi dünyanın yeniden hortladığı

¹⁵² A.g.e., s.122.

¹⁵³ A.g.e., s. 124.

¹⁵⁴ A.g.e., s. 151.

¹⁵⁵ A.g.e., s. 154-156.

şeklinde değil de cari olarak gözlerimizin önünde oluşan İmparatorluk düzenine karşı güçlü bir tepki olarak okumak gerektiğini söyler yazarlar. Benzer bir şekilde bu tür köktenci hareketlerin çok boyutlu ağlar biçiminde hareket etmeleri ve yöntemleri denemeleri yine emperyal yeni düzene geçiş belirtilerinden olduğunu da bilmek gerekir.¹⁵⁶ Yazarlar şu anki finansal piyasaların da ağ şeklinde örgütlenip küçük ölçekli yapılanmalardan oluşan postmodern bir stratejiye ulaştığını söyler. Bu yönetim anlatışı tek ırkı veya cinsiyeti esas almayan farklılıkları esas alan bir stratejidir. Bu da farklılıkların daha verimli bir şekilde çalıştığını göstermiştir. Bu da sermayenin ya da piyasaların ilerici olduğunu göstermektedir. Yazarlara göre bu dünya üzerinde var olan piyasaların çağdaş dönüşümleri postmodernleşme süreçlerinin göstergesidir. Bu da bize güncel siyasal durumun tespitinde ciddi katkı sunmaktadır.¹⁵⁷

İmparatorluk sorunsalı içinde tartışacağımız bir başka konu da ABD'nin bu ağsal postmodern İmparatorluk düzeni içindeki konumunun ne olduğudur. Modern egemenliğin soy kütüğü incelendiğinde Amerikan Devriminin yenilik babında bir kopuşu temsil ettiğini söyler yazarlar. Bu kuruluş süreci modern egemenlik kuruluşundan belirgin bir fark taşır. Modern egemenliğin Hobbesçu ve Rousseaucu aşkını model olan egemenliğin tek bir iktidar odağından yönetilmesinden farklı olarak cumhuriyetçi demokrasi benimsenmiş Çokluk içi bir düzenlemeyle iktidar ağlarının demokratik etkileşiminden doğarak yeni bir iktidar ve yönetim hafızası inşa etmiştir. Bu da dürüst olmak gerekirse yüzlerce yıllık Avrupacı aşkını iktidar anlayışını bertaraf eden bir kuruluş olmuştur. Bu durum bir özne olarak ABD'nin ağsal ve iletişimsel iktidar biçiminin vücut bulmuş olduğu İmparatorluk düzeninde, bu düzene en uygun güç olması en büyük iktidar öznesi olmasına da yol açmıştır. Bu kuruluş sistemi seküler ve içkinci fikre sahiptir. Burada vuku bulan iktidar, ağlar içinde düzenlenmiş ve yönlendirilmiş bir dizi iktidar tarafından kurulmuştur. Egemenlik alt birimlere bölünmüş Çokluğun yaratıcı eylemliliğine tabi kılınmış geniş bir yüzey üstünde manevra yapabilen, ama yine de bütünlüğü yoksaymayan

¹⁵⁶ A.g.e., s. 159.

¹⁵⁷ A.g.e., s. 166.

bir görünüme bürünmüştür. Bu kuruluş bir anlamda toplumsal çatışmanın iktidarın istikrarının temeli olduğunu savunan Machiavellici anlayışın ürünüdür.¹⁵⁸

Zaman içinde ABD komünizm tehlikesiyle tepkisel davranmış, uluslararası polis gücü rolünü benimsemiş, Vietnam savaşı macerasına girişmiş, Latin Amerika ülkelerine müdahaleler yapmışsa da ABD içinde sivil hak savunucuları, savaş karşıtları ve feminist hareketler kuruluş ilkelerini canlandırmış, Çokluk üretici eylemliliğiyle olumlanmış ve toplumsal uzamlar yeniden açığa çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki kuruluşunda ağsal bir iktidarı benimseyen ABD (dışsal veya içsel) krizlerle aşkını bir iktidarın boyunduruğu tehlikesine girmiş, ancak bir yandan da Yeni Sol gibi toplumsal muhalefet bileşenleri ve farklılıklar alttan baskı kurarak sınırlarını aşmaya çalışan aşkını iktidarı uzamın içinde tutmaya çabalamıştır.¹⁵⁹ SSCB'ye karşı Batı bloku mücadelesindeki eşsiz ve merkezi konumu, sürdürülebilir ekonomik ve askeri başarıları ABD'yi küresel emperyal otorite kurulumunda ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir. Ancak yazarlar aslında ABD'nin bu ayrıcalığının sebebinin yukarıda anılan sebeplerin yanısıra kendi anayasasındaki emperyal eğilimden kaynaklandığını iddia etmektedirler. Gücünü kapalı uzamlara yayıp egemenliği altındaki bağlı ülkeleri işgal etmek ve onları emperyalist tahakküm altına almak yerine, ABD anayasası sınırı olmayan bir alanda var olan ağlar dahilinde sonsuz çeşitliliğe malik tekil ilişkileri yeniden kurma modeline göre tasarlandığından bu anayasa emperyalist değil emperyaldir. Ve çağdaş İmparatorluk fikri de ABD'nin bu içsel kuruluş sisteminin ve projesinin (beynelmilel hak daima küresel aktörler, taraflar veya özneler arasında müzakere ve sözleşme süreci olma zorunluluğuna evrilmiştir. Bu sistem ABD anayasasından tüm dünyaya yayılmıştır.) küresel çapta yayılmasıyla doğmuştur ve bugün gelinen nokta küresel sınırın emperyal egemenliğin açık bir alanına dönüşümünün ilk safhasıdır.¹⁶⁰ ABD'nin İmparatorluğun kendisi değil de içinde önemli bir özne olduğunu söyleyen yazarlar emperyal egemenliğin meydana geliş formasyonlarını

¹⁵⁸ A.g.e., s. 172-173-174.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 189.

¹⁶⁰ A.g.e., s. 191.

da şöyle tarif etmektedirler: Modern paradigma eleştirilerinde bir “içeri” ve “dışarı” kavramı vardır. Bu, ikicilik kriz eşliğinde veya kriz noktasında konumlanmıştır. Ancak postmodern bir iktidar formasyonunun tezahür ettiği emperyal dünyada “içeri” veya “dışarı” diye lanse edilecek bir sınır çizgisinin kalmadığı görülmektedir. Benzer biçimde emperyal dünyada medeni düzenle natural düzen arasındaki egemenlik diyalektiği de artık yoktur.¹⁶¹

Modern egemenlikten postmodern emperyal egemenliğe geçişin öncü göstergelerinden biri de ırkçılık algısının ve tezahürünün değişimidir. O tespit edilmesi zor detaylarda ve saatlik olarak yaşamın akışı içinde cereyan eden dostluk içine massedilmiş ve şiddetli biçimde devam eden bir hale bürünmüştür. Irksız bir ırkçılık, geleneksel olarak tanımlanan biyolojik tanımlamaları içermeyen kültürel bir ırkçılığa kapı aralamış bir ırkçılıktır söz konusu olan.¹⁶² İmparatorlukta içleyici, farklılık temelli ve idari biçimde işleyen üç ayrı komuta aygıtı vardır. İlk uğrakta farklılıkları görmez ve bunu bir kazanıma dönüştürme peşindedir. Farklılıklar sönümlenir ve etkisiz hale gelir. İkinci uğrağında, farklılık temelli uğrağında farklılıklar olumlanır. Bir süre sonra bu farklılıkların birbirini kontrole evrildiği görülecektir. Ve son uğrakta “böl” ve “fethet” mantığı yoktur. Zaten var olan farklılık kompleks biçimde yönetilir.¹⁶³

Emperyal egemenlik daha kuruluşundan başlayarak bir bozulmaya evrilmiştir. Bu klasik anlamda her şeyi felç eden krizden farklıdır. Kriz bir yönetim makinesi şeklinde görülür. Emperyal egemenliğin merkezi bir çatışma etrafında değil de mikro çatışmalar ağıyla varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bir bozulmanın varlığı İmparatorluğun çöküyor olduğu anlamın gelmez, aksine bu artık bir yönetim mantığıdır.¹⁶⁴

¹⁶¹ A.g.e., s. 194-197.

¹⁶² A.g.e., s. 200-201.

¹⁶³ A.g.e., s. 206, 207, 208.

¹⁶⁴ A.g.e., s. 209-210.

Bir sonraki başlık altında İmparatorluğun yani içinde bulunduğumuz ve kendisine maruz kaldığımız, ama merkezini belirleyemediğimiz iktidar biçiminin, yani bugünkü *potestas*ın biopolitikayla ve antagonizması olan Çokluk ile ilişkisine değineceğiz.

3.4.İmparatorluğun Biopolitik Üretimi, Karşı İmparatorluk ve Spinoza

Emperyal makinenin nasıl çalıştığını tüzel kuruluş tam olarak yansıtmaz. Toplumsal gerçekliğin üretimi ve onu harekete geçiren öznellikleri keşfetmek için biopolitik üretim gerçekliğini anlamak gerekir. Yazarlar, kontrol toplumunda bioiktidarın varlığının keşfini yaparken, bolca Foucault'nun görüşlerinden yararlanmaktadırlar. Aynı zamanda Deleuze de devreye girer. Yazarlar bu filozofların kontrol toplumu içindeki üretim süreçlerinin değişikliğinin ve bioiktidarın üretimindeki tahlillerini geçerli kabul etmektedirler. Disiplin toplumunu, toplumsal güdüm organizasyonunun görenekleri, ananeleri, alışkanlıkları düzene sokan verili bir toplumda söylemler, yasalar, bilimsel sözceler, kısaca iktidarı andıran söylenmiş ya da söylenmemiş ifade tarzları anlamında her şey olan *dispotifler*¹⁶⁵ ya da aygıtlar şebekesi yoluyla kurulan toplum olarak tanımlarlar. Böylece disiplinci iktidar neyin ahlaki, neyin sapkın olduğuna karar verip söylemler üreterek yönetir. Ancak disiplinci toplumdan komuta mekanizmalarının daha demokratik ve toplumsal alana içkin hale gelmiş bir toplum anlamına gelen kontrol toplumuna geçilmiştir. Bu postmodern toplumdur, yöntemi biopolitik üretimdir. Kontrol toplumu günümüzdeki pratiklerimizi normalleştirici disiplin aygıtlarının güçlendirilmesi ve sıradanlaştırılması olarak tanımlanabilir. Ancak bu kontrol şekli disiplin iktidarının aksine uzamın dışına da çıkar ve hükmeder. Bu bağlamda iktidar, sadece boyun eğmeyle itaatsizlik ya da şekli siyasal katılım ile karşı çıkış değil, bütün hayat ve memet, üretim ve sosyal yeniden üretim gibi opsiyonların göz önünde cereyan ettiği veya sunulduğu yerdir.¹⁶⁶ Son tahlilde *Emperyal* iktidar ilişkileri, sistemin üretici gücünü yepyeni

¹⁶⁵ Michel Foucault, Seçme Yazılar 1, Entelektüelin Siyasi İşlevi, s.119-120.

¹⁶⁶ Michael Hardt ve Antonio Negri, İmparatorluk, s. 44-48.

biopolitik ekonomik ve kurumsal sistem nesnesi olarak görür. Klasik biriktirme mantığının aksine kendini yeniden var ederek, geliştirerek, toplumun biopolitik oluşumunun dört bir tarafına yayılarak gerçekleştirir. Bu belki somut bir düzeni betimleyemez, ancak yine de bir düzenin var olduğunu gösterir. Rizom bir şekilde ağlarla birbirine bağlanmış müthiş bir eşgüdüm içinde kendini yeniden var etmektedir. İmparatorluğun bioiktidar rejiminde, iktisadi üretimle siyasal kuruluş zamanla birbirinin tamamlamaya meyleder.¹⁶⁷

Ancak yazarlar bu çalışmalarında ve sonraki *Çokluk*'ta bahsettikleri gibi İmparatorluk kendi içinde alternatifler sunmaktadır: Çokluk. Bu durum bize kuruluş anında İmparatorluğun eşzamanlı olarak alternatifinin örneğini vermektedir. Onlar, tıpkı Marx'ın kapitalizmi bir önceki sistemlere nazaran ilerici görmesi gibi, İmparatorluğu da bir önceki sistemlere göre ilerici bulmaktadırlar. Ayrıca bu öyle bir sistemdir ki kendi bağrında rizom biçimde alternatifler sunmaktadır. Çünkü İmparatorluğun, modern iktidarın zalim rejimlerini ortadan kaldırıp özgürlük potansiyelini çoğalttığı görülmektedir. Bu da muhtemelen bu solcuların ve sosyalistlerin hoşlanmayacağı bir yaklaşım olacaktır.¹⁶⁸

Ayrıca küreselleşmeye karşı kimlik, etnisite gibi oluşturulmuş adlar anlamına gelen yerelliği savunmak da bu anlamda zararlıdır. Yerelleşmek İmparatorluğun alternatifliğine karşı çıkış ve bir yerleşme hareketidir, bu da birçok açıdan zararlıdır. Yazarlar buna karşılık küreselleşmeyi ve *yersizyurtsuzlaşmayı* savunmaktadırlar.¹⁶⁹ Birçok katliamın sebebi olan ulus devlet fikri İmparatorluk içinde çökmektedir ve bu olumlu bir gelişmedir. Çokluk İmparatorluk içinde kendi alternatif tarihini yapma kapasitesine sahiptir. Bunu yaparken diyalektik olmayan Çokluğun yaklaşımı veya yöntemi iki tanedir: hegemonik dili ve toplumsal yapıları altüst etmeyi kendine şiar edinmiş Çokluk yaratıcı performanslarında *yapısökümcü* yöntem kullanarak ontolojik zemini

¹⁶⁷ A.g.e., s. 63.

¹⁶⁸ A.g.e., s. 65.

¹⁶⁹ A.g.e., s. 67.

meydana getirir ve öznel üretim süreçlerini etkin bir toplumsal alternatif kurucu iktidar geliştirmeye yönelik etik-politik yöntem geliştirir.¹⁷⁰

Bu postmodern dönemde tüm öznelerin değişiminde olduğu gibi devrimin ve emeğin değiştiğini belirtmek gerekir. Proletaryayı oluşturan bileşimler değişim geçirmiştir ve proletarya algısı da değişmiştir. Artık proletarya fabrikada çalışan işçi değil, ama onu da kapsayan ve emeği kapitalist üretim ve yeniden üretim biçimleri tarafından doğrudan veya dolaylı olarak sömürülen geniş bir kesimin oluşturduğu öznedir.¹⁷¹ Ayrıca bu iletişimsel dönemde yeni mücadele teknikleri ve mücadelenin doğasının da değiştiğini kabul etmek lazım. Bir anda dünyanın dört bir tarafında heterojen biçimde ve ağsal farklı kulvarlarda direnişler meydana gelebiliyor. Birbirlerini tetikleme açısından düşünüldüğünde, aslında her mücadele ekonomik, politik ve kültürel, yani biopolitik ve yaşamın formasyonu, şekli üzerine kurulu olduğundan, bu tür mücadele yeni kamusal alanlar, yeni cemaat şekilleri oluşturan kurucu mücadeledir. Her biri tikel görünse de aslında ortak düşmana sahiptir: küresel İmparatorluk.¹⁷²

Hardt ve Negri, İmparatorluğun sıradışı tanımını ve biopolitika ile olan ilişkisini de bir analogiyle anlatırlar. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun amblemi olan iki başlı kartal üstünkörü de olsa İmparatorluğun çağdaş biçiminin tanımını vermektedir. Bu eski amblem imparatorluğun görece otonom ve barış içinde yaşamını simgelerken, postmodern İmparatorluğun savaş ve çelişkiler içinde var olduğunu söylemek gerek. Emperyal kartalın birinci başı biopolitikadır ve emir makinesi ile kurulu bir tüzel yapı veya halihazırdaki iktidar öznesidir. Barış asla sağlanmaz, ama dillerde pelesenk olmuştur, yani hedef barıştır. Emperyal kartalın ikinci başı ise halihazırdaki devasa uzamda kendini var etmeyi başarabilen üretici ve yaratıcı tikel öznelliklerden oluşan Çokluktur. Bu aslında, şimdiki küresel düzenin kısa özetidir: İmparatorluk ve karşı İmparatorluk (Çokluk). Çokluk bir

¹⁷⁰ A.g.e., s. 68-69.

¹⁷¹ A.g.e., s. 74.

¹⁷² A.g.e., s. 77.

bakıma yersizyurtsuzlaştırıcı iktidarıyla İmparatorluğun kuruluşunu sağlayan ayakların pozitif olanıdır, ama aynı zamanda onun yıkılışını da hızlandırır.¹⁷³

Şimdiye kadar görüldü ki *İmparatorluk* ağlar biçiminde oluşan, yönetim merkezi olmayan bir konsensüs iktidarındır. Oluşum ve meydana geliş aşamasındadır. Biz ancak tezahürlerini görebiliriz. İşte bunun tam karşısına Karşı İmparatorluk da dedikleri Çokluk yerleşir. Bu aynı zamanda Negri'nin Spinoza'yı incelediği *Yaban Kuraldışılık*'ta tarif ettiği ve geleceği süreç halinde ve etik çemberinde inşa edecek olan aynı Çokluktur. Yazarlar şimdiye kadar yapmış oldukları tahlillerde dünya düzeninin kuruluşundaki dönüşümleri açığa çıkardıktan sonra, bu imparatorluk düzeninin içinde yeni bir üretimle birlikte vücut bulan ve İmparatorluk düzenine karşı koyabilecek veya onu yıkabilecek politik öznelliklerin olabileceği fırsatını irdelemeye koyulurlar. Zira bu politik öznelliklerin tanımlanabileceği bir düzlem tam anlamıyla yoktur. Bunlar ancak üretim içinde iletişimsel olarak var olabilirler. Bu nedenle, bu politik öznellikleri ifşa etmek için İmparatorluk düzeni içinde vuku bulan üretim biçimlerini incelerler. Ama asla imparatorluk karşısında politik bir alternatif biçim veya somut olarak irdeleyebilecekleri bir rol model önermezler. Bunu sadece, tıpkı pratikte gözlerimizin önünde cereyan eden ve oluşum halinde olan ağsal İmparatorluk gibi üretimin içinde var olan, ontolojik biçimde sıçrayan, ağsal ve iletişimsel iktidar karşısında ağsal ve iletişimsel biçimde yer alan politik öznelliklerin analizini yaparak gösterirler. Kendilerini her defasında Machiavelli, Spinoza ve Marx geleneğinde konumlandırarak yazarlar, burada bir kez daha Marx'a atıfta bulunurlar: Marx'ın düşüncesinin belli bir noktada sıçrama yapıp, kapitalist topluma alternatif olarak komünizmi somut terimlerle kavramak için Paris Komünü'ne ihtiyaç duyduğunu dile getirirler. İmparatorluk çağında kolektif pratiğin üretmiş olduğu zekanın alternatif toplumların öncü göstergesi olabileceğini dile getirirler.¹⁷⁴ Zaten *Çokluk*'ta¹⁷⁵ da bol bol örnekleri açıldıkları ve irdeledikleri görülse de asla bir

¹⁷³ A.g.e., s. 81.

¹⁷⁴ A.g.e., s. 213-214.

¹⁷⁵ Michael Hardt ve Antonio Negri, *Çokluk. İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*.

nasıl göstermezler. Sadece bugünkü küresel düzen içinde boy veren direniş halkalarının benzersizliğinin gelecek hakkında ipucu verdiğini ve bunun incelemeye değer olduğunu tartışırlar.

Karşı İmparatorluktan kasıt İmparatorluğa ve onun düzenine alternatif sunmaktır. Başka bir devlet kurma veya dört başı mamur, belirli bir ahlaka sahip yepyeni bir düzen kurma amacı yoktur burada. Bir defa yazarlar bölgesel düşünmemek gerektiğini, küresel iktidara karşı küresel bir ağ çerçevesinde düşünmek gerektiğini iddia ederler. İmparatorluğa küsmüş veya sırtını dönmüş, tek bir cemaate kenetlenmiş tikel alışkanlıklar ve ideolojik saiklerle hareket eden gruplaşmaların küreselleşmeyi yakalamayacağı ve dar bir cemaat ekseninde kendilerine kapanacakları kesindir. Bu anlamda Guattari ve Deleuze'nin sermayenin globalleşmesine direnmenin aksine süreci hızlandırmak¹⁷⁶ tezlerine, biraz revize ederek ve biraz da devrimci çıkış arayarak yakın durmaktadırlar. Modern olmayan, klasik iktidar okumasının ötesinde, ağ şeklinde gelişen, bağlantısal bütünsellik yöntemiyle ahtapot gibi yeryüzünü sarmalayan yeni karmaşayı anlamadan devrimci bir kopuş yaşanamaz. Zira küreselleşme karşı küreselleşmeyi ve İmparatorluk da kendi ötesinde hiçbir aşkın amacı olmayan karşı İmparatorluğu gerektirir.¹⁷⁷

Modernleşme süreci aracılığıyla her çeşit üretim endüstrileşme eğilimine girdiği gibi, postmodernleşme süreciyle de her çeşit üretim hizmet üretimi durumuna gelip enformatikleşmiştir.¹⁷⁸ Bu enformatikleşme bir enformasyon ağı ve sistemi kurmuştur. Tıpkı Roma İmparatorluğunda yolların açılıp İmparatorluğun uzak bölgelerine ulaşımın sağlanması gibi, modern küresel İmparatorluk çağında yollar dünyanın dört bir yanında enformasyonla döşenmiştir. Bu da emeği ve yaşamı şekillendirmiştir. Enformasyon ağı modern dönemin televizyon ve radyo

¹⁷⁶ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Anti-Oedipus*, s. 239.

¹⁷⁷ Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, s. 214.

¹⁷⁸ A.g.e., s. 291.

gibi kitle iletişim ağlarının oligopolist ağ modelinin aksine, rizom¹⁷⁹ ağ modeline sahiptir. Bu da demokratik modele uygun bir enformatik yapılanmadır. Hiyerarşik değildir ve merkezi olmayan *rizom* şeklinde bir oluşumdur, dolayısıyla kontrolü de zordur ve bu karşı İmparatorluğun, yani Çokluğun çıkış kapısı olabilir.¹⁸⁰ Şu an için, kapitalizmin şahit olmadığı bir ortaklık söz konusudur. İletişim ve toplumsal ağların interaktifliğinden oluşmuş bir üretici dünya ve burada ortak zekadan mütevellit kolektif olarak üretilen bir yaşam söz konusudur. İktisadi ve sosyal realitemiz, tüketilen maddi nesnelere ziyade kolektif olarak üretilmiş ilişkilerle belirlenmektedir. Üretmek artık iletişim kolektivitesi demektir. Bu anlamda özel mülkiyet, anlamını postmodern üretimle giderek yitirmektedir.¹⁸¹

Sömürü bir yok yere dönüşmüştür. Yani sömürü ilişkisinin tespit edilebileceği herhangi bir uzam söz konusu değildir. Kapitalist sömürü ilişkisi fabrikadan çıkıp her yere yayılarak toplumsal alana dağılmıştır. Bu noktada iş elbette karşı olmada noktalanmaktadır. Elbette karşı çıkış bir başlangıçtır, *ama nasıl?* En temel nokta karşı olma arzusudur. Yaşanan küresel Çokluk tecrübeleriyle temellendirilmelidir. Burada elbette siyaset biliminin de ciddi bir değişimden geçmesi gerektiği fikrindedir yazarlar. Sorun insanların neden isyan ettikleri değil neden isyan etmedikleridir; ya da Spinoza'nın deyişiyle "insanlar neden kölelikleri için sanki kurtuluşlarıymışçasına mücadele etmektedirler" fikrinin analizinden yola çıkarak ve bu fikir aşılarak (çünkü Çokluk bilinçli bir Çokluktur.) düşmanın tespitini yapmaktır. Çünkü görünürde ne bir düşman ne de alaşağı edilecek bir iktidar söz konusudur.¹⁸² Bu noktada, Negri klasik anlamda iktidar analizleriyle asla bir yere varılamayacağını belirtir. Ona göre, emek temelli otonomi, ideolojik saplantıdan kurtuluş, biçimciliğe karşı çıkma ve politikanın pratikte şekillenmesi, Çokluk içinde tekilliklerin kendini muhafaza etmesi, Çokluğun yegâne amacının küresel demokrasi olması ve yoksulluğun asıl belirleyici olması, savunulan ve

¹⁷⁹ Birçok yerde Deleuze ve Guattari'den alıntı yapılan kitapta post-modern ağ modelinin tanımlanması da Deleuze ve Guattari'nin işlemiş olduğu bir kavramla açıklamaktadırlar. Bkz. Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *A Thousand Plateaus*, s. 3-25.

¹⁸⁰ Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, s. 303-304.

¹⁸¹ A.g.e., s. 306.

¹⁸² A.g.e., s. 218.

uğrunda birleşilen temel noktalar olmalıdır. Bu noktalar aynı zamanda Negri'nin siyasal teorisini de tanımlar. Son olarak diyebiliriz ki, insan biçimci Tanrı fikrine Spinoza¹⁸³ karşı çıkar, insan biçimci yönetim biçimine de Negri. Sonraki bölümde Çokluk ve Anahatları irdelenecektir.

¹⁸³ Spinoza atıfları için bkz: Michael Hardt ve Antonio Negri, İmparatorluk, s. 85, 93, 96, 97, 108, 109, 154, 194, 195, 196, 212, 218, 224, 343, 352, 364, 398.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR POTENTİA OLARAK ÇOKLUK

4.1. Küresel İmparatorluk Çağında Küresel Ütopya

Çokluk projesinin çok soyut ve günümüz dünyasının keşmekeşi ve çok boyutlu iktidarı karşısında alternatif bir demokrasi haritasının çizilmesinin gerçekleştirilmesi biraz zor veya sıra dışı olduğundan bu projeyi bir ütopya olarak değerlendireceğiz. Zaten bölümün ilerleyen sayfalarında Hardt ve Negri de bu projenin bir ütopyaı andırdığını kabul edeceklerdir. Bu bölümde ilk olarak İmparatorluğun yönetme amacıyla savaşı araçsallaştırmasını, sonraki başlıklarda Çokluğun ana hatlarını, alternatiflerini, biopolitik yapılanmalarını ve son olarak Spinoza'nın bu projeye etkisini irdeleyeceğiz

Tarihte ilk defa küresel çapta bir demokrasinin inşa edilebileceğini belirten yazarlar, kitabın amacının merkezi ve ucu bucağı olmayan bir yönetim tarzı olan İmparatorluk çağında demokrasinin nasıl inşa edileceği olduğunu söyler, bunu da Çokluk projesi olarak adlandırır. Sadece eşit, özgür bir dünya arzulamakla yetinmez, aynı zamanda bunun yöntemini de Çokluk projesinde sunarlar. Daha önceki çalışmaları olan *İmparatorluk*'ta yeni bir iktidar ağının bulunduğunu ve bunun kendini birçok yere yayılmış ağ odaklarıyla var edip yeniden ürettiğini, ancak karşısında bir alternatifin de yer aldığını ve bunun Çokluk olduğunu önceki bölümde görmüştük. İmparatorluk artık emperyalist değil emperyaldir ve kendini savaş yoluyla var eder. Böyle bir küresel iktidar biçimi kendini çoklu biçimde üretir ve tam olarak net bir iktidar mekânı yoktur. ABD de dahil tek başına hareketin mümkün olmadığı gerçeği söz konusudur. Küresel siyasal eğilim olarak tanımlanabilen bu yeni iktidar modeli kendini barış kılığına büründürmüş savaşa dayatır. Karşısında ise alternatif olarak barış olanağı sunan, İmparatorluğun tam kalbinde veya damarlarında oluşum gösteren Çokluk vardır: Yeni iletişim ağlarıyla kendini İmparatorluk karşısında yeniden üreten Çokluk.

Çokluk, tek anlam barındıran halk, kitle, millet gibi kavramlardan ayrıdır, gerçekten de çoktur ve tek değildir. Birden çoktur, çeşitlidir ve iletişim yoluyla kendini üretir. İnternet buna bir örnektir. Her ne kadar iktidar bir noktaya dolayımamaya çalışsa da Çokluk kendini çoklu ağ ve çeşitlilikle yeniden üretir ve çeşitlendirmeyi başarır. Çokluk kendini iki şekilde var eder. Birincisi, “biopolitik üretim” diyebileceğimiz ekonomik anlamda üretmedir. Farklı meslek grupları üretime katkıda bulunur ve iletişim kurarak yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Bu bir yeni imaj, yeni düşünme biçimi ve yeni yaşam yaratır. İkinci olarak Çokluk kendini, kültürel, ekonomik, sosyolojik ilişkiselliği içinde barındıran siyasal örgütlenme biçiminde var eder. Bu modern dönem direniş hareketlerinde belirgindir ve devrimci diktatörlükten otonomist örgütlenmeye kayış vardır. Belli bir merkezden dolayımama yerine iş birliğine ve diyaloga dayalı direniş modellerinin gün yüzüne giderek çıktığı görülmektedir. Bu da her tarafta istisnasız demokrasi taleplerinin yükseldiğini bize anlatır. Demokratik eğilim küresel savaş eğiliminin karşısında kendini hoşgörüyeye ve diyaloga açık bir Çokluk şekline büründürür. İmparatorluk ise sürekli bir savaşın merkezi olmuş küresel düzendir artık. Savaşı kendini sürdürmek için bir araç olarak kullanır.¹⁸⁴ Çokluğun ana hatlarını betimlemeden önce günümüz iktidar biçimi olan İmparatorluğun nasıl bir antagonizma olarak kendini savaş aracılığıyla dayattığını gözden geçirmeliyiz. Yazarlar iktidarın bu biçiminin demokrasinin en büyük tehdidi ve İmparatorluğun ise yaşam şekli olduğu belirtirler.

4.2. İmparatorluğun Yönetim Aygıtı Olarak Savaş ve Özellikleri

Dünyanın yine savaş halinde olduğunu, ama bu sefer klasik anlamda bir savaşın var olmadığını, küresel emperyal düzen içinde savaşın da şeklinin ve renginin değiştiğini belirtir yazarlar. Normalde savaş uluslararası hukukta iki ayrı egemen siyasal birimin arasında geçerken, iç savaş aynı egemen birimin toprakları

¹⁸⁴ Michael Hardt ve Antonio Negri, Çokluk. İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, s. 9-15.

üzerinde farklı odakların savaşıdır. Küresel düzende belirli bir iktidar odağı söz konusu olamadığına göre, klasik bir savaş konseptinden bahsedilemez, dolayısıyla İmparatorluk düzeninde her savaş bir iç savaş olarak tanımlanmalıdır. Nasıl Otuz Yıl savaşları Avrupa’da yeni çağdan modern çağa geçişi tetiklemişse, 11 Eylül 2001 saldırısı da Hristiyanların Müslümanlara cephe aldığı modern çağdan postmodern çağa geçişi tetiklemiş ve yepyeni küresel bir çağa, genel küresel savaş haline geçilmiştir. Artık hiçbir savaş müstakil sebeplerden doğmaz.¹⁸⁵

Modern dönemde savaş toplumdan ayrı tutulmuş devletler arasında gerçekleşen bir istisna hali olarak tanımlanırdı. Ancak gözler önünde gerçekleşen (mesela Irak, Afganistan savaşları) savaşlar istisna halinin sürekli ve genel bir hal aldığını gösteriyor. Bu istisna halinin sürekliliği demokrasiyi de sürekli olarak askıya alıyor. Alman anayasasına özgü olan bu istisna hali ABD tarafından kullanılmaktadır. ABD öyle bir algı yaratmaktadır ki demokrasiyi korumak için şiddet kullanmaya hakkı varmış gibi davranmaktadır, oysa hakkı gücünden gelmektedir.¹⁸⁶

Savaş artık toplumun üretildiği ilkeyken siyaset de savaşın bir aygıtı olmuştur. Barış bir savaşın başka bir savaşla bitiminden başka bir şey değildir, savaşın uzamı ve zamanı belirsiz hal almıştır. Örneğin ABD teröre karşı savaşının on yıla yayılan bir süre devam edeceğini söylemiştir. Bu yeni savaş sisteminde belirli bir zamanda kazanma yoktur. Sürece yayılarak savaş her gün yeniden kazanılmalıdır. Bu savaş modeli artık devletlerin içte de aynı polisiye yöntemleriyle davranmasına yol açmıştır. Düşman kavramı soyutlaştırılmış, dost kavramı da genişletilmiş ve tüm insanlık haline getirilmiştir. Dolayısıyla savaşın kime karşı yapıldığı belirsizdir.¹⁸⁷ Modern kitle imha silahlarının ve soykırımların varlığı gerçek anlamda savaşı ontolojik bir hale büründürmüştür. Toplu bir imhanın mekanizmalarını elinde tutan iktidar bioiktidar biçimidir ve günümüz iktidar biçimi

¹⁸⁵ A.g.e., s. 19,20,21.

¹⁸⁶ A.g.e., s. 23-24-26.

¹⁸⁷ A.g.e., s. 29-31-32.

böyle bir mekanizmayla kendini üretir. Bizzat yaşamı hedef alır ve savaş iktidarın ontolojisi olur. Ayrıca polisiye teknikler ve işkenceler de sıradanlaştırılmıştır ve bu da iktidarın ontolojik teknikleridir.¹⁸⁸ Geçmiş dönemlerde savaş yapıları tarafından düzenlenirken, İmparatorlukta kendini var eden ve yasal çerçevesini dayatarak kendi mekanizmasını düzenleyen bir hale bürünmüştür.¹⁸⁹

Değişen başka bir konsept de meşru şiddet tekeli'dir. Bugün hiçbir devlet eskiden olduğu gibi meşru bir şiddet tekeli olamamaktadır. Uygulamış olduğu şiddeti ahlaki bir dayanağa bağlamalıdır. Birçok BM vb. uluslararası kurumlarca yapılan yasal düzenlemeyle, devletler şiddet uygulamada sınırlanmıştır.¹⁹⁰ Şiddetin meşruluğu *a priori* ilkelere göre değil *a posteriori* bir biçimde gerçekleşmektedir. Yani şiddetin amacından çok, sonucuna göre meşru olup olmadığına karar verilmektedir; sadece güçlü'nün haklı, zayıfın haksız olması şeklinde değil. Şiddetin meşruluğu uluslararası şebeke düzeninin devamını getiriyorsa, meşruluk sallantılı bir sürece tabiidir. Baskı veya kurtuluş savaşı ve meşru şiddet tanımlamasının gittikçe bulanıklaştığı bir düzendir bu. Önemli olan hâkim küresel düzenin devamlılığının sağlanmasıdır. Düzene yardımcı olan şiddet meşrudur, düzeni ayakta tutamayan meşru değildir.¹⁹¹ Her ne kadar yeni savaş düzeni sıradışı ve ele avuca sığmaz olsa da Çokluğa düzeni dayatmak için direniş hareketlerini bastırma stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak modern veya klasik savaş yönteminden ayrılmasından ötürü bazı handikaplar vardır ve bunlar toplumdaki yeni koşullardan ve üretim biçiminden kaynaklanan handikaplardır.¹⁹²

Son yüzyılda askeri silahlarla endüstrinin bir arada gelişmesi silah üretimini dünyanın dört bir yanına yaydı ve Çokluğun dışlanıp ontolojik bir üretim modelinin ortaya çıkmasına yardımcı oldu. Küresel düzen yok etmenin yanısıra var etmek yani yaşatmak zorundadır da. Bu yüzden dünyanın dört bir yanı bu silahların üretimiyle

¹⁸⁸ A.g.e., s. 36-37.

¹⁸⁹ A.g.e., s. 40.

¹⁹⁰ A.g.e., s. 44-45.

¹⁹¹ A.g.e., s. 48-49-50.

¹⁹² A.g.e., s. 56-57.

bir askeri savaş kültürünü benimsemiştir.¹⁹³ Askeri üretimdeki bu değişim savaş cephesine de yansımıştır. Artık savaşlarda daha asker kaybı için daha fazla makinenin kullanılması çalışmaları ve pratikleri söz konusudur. Bu tabii, tüm dünyadaki askeri kayıplar olarak anlaşılmamalı. Ama ABD asker kayıplarını azaltarak ve kara savaşlarını hemen hemen hiçe dönüştürerek, bir askeri ilerleme ve üretme örneği çizebilmektedir. Bu da üretimin doğasının değişimini göstermektedir.¹⁹⁴ Ayrıca bugün Amerikan askerleri genelde paralı ve çeşitli ırklardan insanlardan oluşmaktadır. Dahası bu eğilim dünyanın genelinde sürmekte ve tıpkı Roma İmparatorluğunun son zamanlarındaki gibi, paralı askerlere dönüşmede Roma valisine benzeyen güncel ulus devletler de paralı askerlere eğilim göstermekte, bu da bir yozlaşmayı getirmektedir.¹⁹⁵

Gerilla savaşlarının dört bir tarafa yayılması da sıradışı bir stratejinin geliştirilmesini gerektirir. Gerilla savaşı asimetrik savaştır, Vietnam örneğinde olduğu gibi güçlünün zayıf tarafından mağlup edilmesiyle sonuçlanabilir. İşte böylesine çetrefil ve dağınık savaşın, İmparatorluk dönemindeki örneklerinden biri de budur. Onu bastırma stratejilerinde sadece askeri yöntemler değil, psikolojik, medyatik güçler de kullanılmayı gerektirir.¹⁹⁶

Soğuk savaşın bitiminden sonra devlet sınırları ve networkları değişti ve çoklu bir yapılanmaya evrildi. İmparatorluk çok yönlü ağlardan oluştu ve tek bir merkeze hapsedilmeyen iktidar biçimine evrildi. Benzer biçimde düşmanlar, gerilla hareketleri vb. de asimetrikleştirdi, hedefsizleştirdi, çoklu bir bütüne evrildi. Tıpkı İmparatorluk gibi düşman da merkezsizleştirdi. Savaşlar da birer ağ-savaş (netwar) biçimine bürünüyor.¹⁹⁷ İsyân bastırma yöntem ve stratejilerinden biri çevreyi tahrip etmektir. Gerilla gibi birliklerin dağılması ve asimetrikleşmesi, her şeyi birleştirmeye çalışan ve hedefleri tekleştirmeye çalışan İmparatorluk yönetim

¹⁹³ A.g.e., s. 58-59.

¹⁹⁴ A.g.e., s. 62-63.

¹⁹⁵ A.g.e., s. 66-67.

¹⁹⁶ A.g.e., s. 71-72.

¹⁹⁷ A.g.e., s. 74-75.

mekanizmalarını düşmanı destekleyen çevresel şartların yok edilmesine itmiştir. Ayrıca, sadece negatif biçimde (destekleyen çevreyi, doğayı yok etme) mücadelede başarılı olamayacağından, pozitif tekniklere (kendisini destekleyen doğayı, çevreyi var etme) de yönelmesine sebep olmuştur. Ağ biçiminde olan düşmana ağ biçiminde olan bir iktidarla cevap verilir.¹⁹⁸

Böyle bir çağda düzen kurmak için tek merkezli olmamak gerekir. Örneğin ABD bu anlamda merkezi yönetici konumunda değildir. Öyle olsa dahi isyanları bastırmada başarısız olurdu. Dolayısıyla İmparatorluk çağında ağ biçimli bir iktidar modeline geçiş vardır denirken her anlamda ağ biçimi kastedilir.¹⁹⁹ İsyân bastırma stratejilerinin zaman içindeki değişimi ve gelişimi bu stratejileri geliştirenlerin kendi başlarına yaptıkları bir şey değildir. Şartlar İmparatorluk mekanizmalarının ağ biçimli iktidar ve savaş organizmalarına geçişini gerektirmiştir. Çünkü devrimci direniş hareketleri de ağ biçimli ve asimetrik düzende direnişe geçmiş ve karmaşıklaşmıştır. Her ne kadar ilk olarak isyan bastırma stratejilerinden bahsedilse de yazarlara göre asıl olan direniştir. Çokluğun direnişi sadece ekonomik değil demokrasiye talebi de gösterir. Maddi olmayan emeğin maddi olan emeği şekillendirdiği, imaj, duygulanım ürettiği biopolitik iktidar çağında, her kurtuluş savaşı bir savaşın bitmesi özlemidir. Direnişçilerin örgütlenme yöntemlerindeki (merkezi bir yapıdan otonom bir yapıya doğru eğilim) değişim (siyasal aktivizm, devrimci örgütlenme, sınıf mücadelesi gibi bazı mücadele yöntemlerinin artık modası geçmiştir ve işlevsizdir.) ağ biçimli bir direnişe ve iktidara yol açmıştır.²⁰⁰ Halk kavramının gerilla mücadelelerinin merkezine konması devrimci bir mücadele olsa da bir egemenliğin meşrulaştırılması bir yönetimin şiddetinin *halk* konseptiyle meşrulaştırması olarak görülebilir. Modern gerilla, örgütlenme biçimlerinde sıklıkla görülen biçimdir. Ancak 1968 yılı sonrası köyden kent gerillası yöntemine geçiş ve mücadele evrelerindeki değişim gibi olgular, direniş modellerinin, merkezi bir otoritenin zayıfladığı daha otonom ve demokratik yönetim organizmalarına

¹⁹⁸ A.g.e., s. 76-77.

¹⁹⁹ A.g.e., s. 78-79.

²⁰⁰ A.g.e., s. 82-83.

dönüşmesine yol açtı. *Halkın* egemenliğine değil de Çokluğun biopolitik üretkenliğine dayanan hiçbir aşkın mecranın dolayımına ihtiyaç duymadan, iletişime dayalı içkin ağ modelleri şeklinde Çokluğun yaşam olanağı bulacağı ve var edeceği ontolojik bir mücadele yaratılmalıdır.²⁰¹

Bu anlamda Negri'nin model olarak incelediği Zapatistalar, köylü bir gerilla grubu olarak mücadeleye başlamaları ve bu şekilde devam etmeleri, ancak interneti kullanarak kararlarını, amaçlarını, değerlendirmelerini dünyaya duyurmaları, katı hiyerarşik yapılarının olmaması, en üstün ve efsanevi komutanları Marcos'un bile komutan yardımcısı olarak anılması (böylece örgütün daha üstün olduğu anlayışı), kurallara itaat ederek özgürlüğe ve komuta etmeye ulaşma şiarı, iktidarı ele geçirmeden dünyayı değiştirme fikrine sahip olmaları açısından modern çağdan postmodern çağa geçişin direniş yöntemini en iyi şekilde yansıtır. Benzer biçimde, Avrupa'da bazı anarşist grupların, Amerika'da lezbiyen-gay, feminist vb. grupların bir sözcüyü reddetmeleri, farklılıklarını yaşamayı kesinlikle istemeleri ve aynı olmayı reddetmeleri de yine bu postmodern geçişin örgütsel biçimlerdeki doğasını ve eğilimini yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu gruplar çok aykırı fikirlere sahip olsalar da yan yana durup direnişi yansıtabilmektedir.²⁰² Çokluk meşruluğunu demokraside, İmparatorluk meşruluğu savaşta arar. İmparatorluk savaşın biopolitiğini ve yaşamını üretirken, Çokluk demokrasinin biopolitik ontolojisini üretmelidir.²⁰³

Böylece betimledikleri postmodern ve değişen savaş karşısında direnişin soy kütüğünü incelediklerini söyleyen yazarlar, halk ordularından gerilla çetelerine ve sonrasında da ağ hareketlerine bir geçiş olduğunu söylerler. Bunun önceden planlanmış veya evrimsel bir süreçte belirmiş olmadığını, kendiliğinden ve tarihsel zorunluluklardan ortaya çıktığını, her dönemin de kendine has özellikleri ve sebepleri olduğunu ileri sürerler. Bunlar tabii ki biçimsel görünümüdür. Bir

²⁰¹ A.g.e., s. 96-97.

²⁰² A.g.e., s. 102-103.

²⁰³ A.g.e., s. 106-107.

uyuşturucu kartelinin örgütlenme modelinin de ağ biçiminde olması onu iyi kılmaz. Ayırdedici nokta aynı zamanda özgürlük ve demokrasi talebi, sevgi dolu bir ortak gelecek özlemi ve toplumsalla siyasalın iç içe geçmesi olacaktır.²⁰⁴ Savaşın yeni yönetim biçiminde sadece ölümle tehdit etmeyip, aynı zamanda yaşamı ve çevreyi ürettiğini, bu hükmetme biçimini bir bioiktidar olarak nitelediklerini dile getiren yazarlar, bioiktidarı bu anlamıyla toplum üstünde aşkın bir güç sayarlar. Ancak biopolitik üretim, ortak emek araçlarıyla topluma içkin toplumsal ilişkileri ve biçimleri üretendir. Biopolitik üretim modeli Çokluk projesi ve demokrasi hasretinin zeminini oluşturacaktır.²⁰⁵

4.3. Çokluk ve Üretim Biçimi Olarak Biopolitik Üretim

Proje açık ve net: her türlü teklikten ayrılmış Çoklukla kurtuluşa zemin hazırlanır. Bunun için halk kavramıyla karşılaştırma yapılır: halk, nüfuz olarak fazlalığı temsil etse de kendini tanımlaması açısından tek bir formasyonu ifade eder. İçerisinde farklılıklar kabul edilip tanımlanmaz. Çokluk ise birden fazla tanımın var olduğu, birden fazla tekillikten oluşan, hiyerarşik bir sıranın olmadığı çok renkliliktir, ancak onda anarşik bir uyumsuzluk söz konusu değildir. Kalabalık güruhun aksine ortak payda çerçevesinde dışarıdan etkilenmeden hareket edebilir. Kalabalık tekilliklerden oluşmaz, çünkü kendi başlarına hareket etme kabiliyetleri yoktur. Çokluk ise iç farklılıkları kendinde barındıran toplumsal özne olduğundan egemene meydan okuyuştur. Klasik siyaset felsefesine göre yönetim teklik tarafından yapılır ve tekin iktidarı monark ya da aristokrat bir siyasal beden tarafından yönetimdir ve üniter bir yapıdır. Yönetim tekil kalmak zorundadır, asla birden fazla ile yönetim söz konusu değildir. Ancak Çokluk kavramı bunu ters yüz eder, bu anlamda birden çok farklılığı barındırır da ortak payda çerçevesinde yönetme yetisine sahiptir. Yöneten ve itaat eden bir mekanizma değil, kendi kendini yöneten canlı bir organizmadır. Herkesin herkesi yönetebileceği demokrasi mekanizmasının olmazsa olmaz parçasıdır ve onunla hayallerdeki demokrasiye

²⁰⁴ A.g.e., s. 108-109.

²⁰⁵ A.g.e., s. 110.

varılır. Zaten Çokluk demokratik ortak paydaya sahiptir, demokrasiyi gerçekleştirebilecek tek toplumsal öznedir. Cinsiyet, ırk farklarının olmadığı değil, bu farklılıkların önem arz etmediği bir toplumsal öznedir. Sosyoekonomik açıdan incelendiğinde sermaye, emeğin ortak öznesi olan Çokluğu organik bir bütün haline, devlet ve halk haline getirmeye çalışır. Emek mücadeleleri yoluyla Çokluğun biopolitik üretimi bu noktada ortaya çıkar. Küresel sermaye onu sıkıştırdıkça hem kendini küreselleşmenin karşısında bulur hem de içinde otonom biçimde kendini ifade eder.²⁰⁶

Çokluk bir sınıftır. Çünkü sınıf siyasal bir kavramdır ve mücadeleyle yaratılabilir. Irk da öyledir, ırkı yaratan deri rengi değil, kendisine yapılan baskıya vermiş olduğu mücadele cevabıdır. Bir sınıf kavramı geleceği inşa etmesi ve birlikte hareket etmesi açısından da siyasal bir kavramdır hem ekonomik hem de siyasal anlamda biopolitik bir mefhumdur. Eski dönem kavramları -yani üretimin ve emeğin proletaryada birleştiği- artık onu tanımlamakta yetersizdir. Biopolitik üretim, sadece ücretli emeği değil aynı anda tüm yaratıcı kapasiteyi açıklamaktadır ve yoksullar da bu sınıf kavramının içindedir.²⁰⁷ Çokluk kavramı bir sınıf olarak eski dönemin işçi kavramından ötedir. Eski dönem tanımlamaları işçi emeğinin yüceltilmesine dayalıydı, ancak Çoklukta bir emek hiyerarşisi yoktur ve tüm üretici güçler emek üretir. Bir üretim biçiminin diğer üretim biçimine hegemonik bir üstünlüğünün olmadığı tekillikler toplamı bir sınıftır.²⁰⁸ İletişim, enformasyon gibi maddi olmayan emek biçiminin, tarım, sanayi gibi maddi emek gücü üzerinde hegemonik hiyerarşi kurduğu bir dönemdeyiz artık; tıpkı yüz elli yıl önce endüstrinin diğer emek biçimlerine kurmuş olduğu üstünlük gibi.²⁰⁹

Negri'nin Spinoza felsefesinden etkilendiğini en bariz biçimde, köylülerin dönüşümü ve onların biopolitik üretim nesnelere haline geldiği Brezilya vb. ülkelerde köylü direnişlerinin çıktığını ve bunu bütüne hizmet eden tekillik olarak

²⁰⁶ A.g.e., s. 114-115.

²⁰⁷ A.g.e., s. 118-119.

²⁰⁸ A.g.e., s. 120-121.

²⁰⁹ A.g.e., s. 124-125.

görmek gerektiğini söylediğinde anlayabiliriz. Diyalektik yöntemden kaçış ve Spinozacı sistemle anlatış şöyle gerçekleşir: felsefi dille anlatılırsa, emek üretiminde bulunan ortak bir töze yaşam veren sonsuz sayıda tekil yöntemlerin birleşimi. Farklı öze sahip olan tekilliklerin ortak *töz*üdür söz konusu. Bu aynı zamanda Çokluk ve yaşamın inşa edilmişinde bulunan etker tekilliklerin²¹⁰ tanımıdır ve bir yöntemdir: Negri'nin düşünme ve iktidar ile gücü kurgulama yöntemi.²¹¹

Tıpkı köylülerde olduğu gibi, yoksullar da hem sağ hem sol ideolojilerce dışlanmış aşağılanmıştır. Ancak yoksullar Çokluk projesi içinde hem direnişin hem de üretici yaşamın ontolojik halinin yansımalarıdır. Yoksullar ayrıca içinde buldukları durumu aşmak ve daha iyi yaşam biçimine geçmek için göçmenlerle birlikte genel insanlığın ekonomik seviyesinin nerede olduğu açısından herkesi aydınlatırlar. Göçmenler de bunun yanısıra yersiz yurtsuz bir şekilde dünyayı gezerek ortak iletişimin ve farklılığın simgesi olurlar, küresel sistemin hiyerarşisini ifşa ederler ve bu bakımdan aydınlatıcıdırlar. Ayrıca küreselleşmenin ekonomik yönetiminin motorunu oluştururlar. Benzer şekilde yoksulların yoksulluğu protesto etmesi de biopolitik gücün bir ifadesidir. Yoksullar günümüz emeğinin bir bütün olarak temsilcisidir. Bir işçi veya başka bir şey tam olarak emeğin bükülmüş halini temsil edemez, ama yoksul ve yoksulluk postmodern İmparatorluk çağında bunu tam anlamıyla temsil eder.²¹²

Çalışmanın Marksist yanı yöntemin Marx'ın izinde bir yöntem olduğunu açıklayan *Birinci Arasöz* başlıklı bölümdür. Bu bölümün başlangıcında Marx'ın *Grundrisse*'sinin²¹³ giriş bölümünde, yöntemin yaşamın somut pratiklerine uygun, başka bir deyişle anlama tarzımızın güncel toplumsal ve siyasal gerçeklerle uyumlu olması gerektiğini ve tarih değıştikçe de sürekli olarak değışmesi gerektiğini anlatır. Bu da eski teorilerin yeni toplumsal ve siyasal gelişmeleri anlamakta yetersiz

²¹⁰ Tekillik kavramı: çalışmada tekillik kavramının Gilles Deleuze tarafından geliştirildiği ve bu tekillikğin bir başkasından ayrı tutma amacıyla tanımlanan farklılık olmadığı kendinde farklı olan şeyi tanımladığını ifade edilir. Bkz. A.g.e., s. 142.

²¹¹ Michael Hardt ve Antonio Negri, Çokluk, s. 141.

²¹² A.g.e., s. 149-150.

²¹³ Karl Marx, Grundrisse.

kalacağı gerçekliğini gözler önüne serer. Yazarlar burada aslında tüm çalışmalarının ve projelerinin nereye evrildiğini açıklarlar. Marx'ın yöntemine uymak istiyorsak, derler, Marx'ın kapitalist sistemi eleştirdiği teorilerin ötesine, başka bir deyişle Marx'ın ötesine geçebilmeliyiz. Onun yöntemi temelinde, somut koşulların somut tahlili yapılarak, yeni bir eleştirel mekanizma geliştirebilmeliyiz. Marx'ın yöntemini yöntem olarak kabul ederken yaptıklarının, -Negri'nin bir başka çalışması olan *Marx Beyond Marx*'ta²¹⁴ da- tarihsel eğilimi, gerçek soyutlamayı, karşıtlık ve özneliğin kuruluşunu benimsemek olduğunu ve bu yöntemin sürdürüleceğini söylerler. Ortodoks Marksistlerin iddia ettiği gibi sanayi işçilerinin sayılarının hala fazla olduğu ve tüm analizlerde sanayi emeğinin ve fabrikaların başat olarak kabul edilmesi gerektiğinin aksine, maddi olmayan emek biçimi, nicel bakımdan baskın olmamasına rağmen, başka emek biçimlerini tahakküm altına almış, onları dönüştürmüş ve hegemonik bir yer edinmiştir.²¹⁵ Devletlerin güncel haline baktığımızda ne küresel anlamda bir iktidarın varlığını görürüz, ne de ulus devletler tam anlamıyla zayıflamıştır. Aksine bazı ulus devletler diğerlerine göre son derece güçlüdür. Ama ulus devletler bir dönüşüm geçiriyor, hizmetine girdikleri küresel iktidar tarafından dönüştürülüyorlar. Çalışmanın iddiası -bir kez daha yinelemek gerekirse- bir iktidarın doğasının küresel anlamda geçiş döneminde olduğu, ancak yine de bir iktidarın var olduğudur.²¹⁶ İçinde bulunduğumuz geçiş döneminde yeni bir ekonomik sömürü, ekonomik hiyerarşi topografyasının sınırlarının üstünde ve altında, nüfus kontrolü, bazı bölgelerin alt yapıdan mahrum bırakılması şeklinde gerçekleşir. Buna küresel bir *apartheid* düzeni denebilir. Nüfus kontrolünün, sağlık ve ekonomik yardımların renklere göre dağıtıldığı düzen İmparatorluğun *apartheid* özelliğini yansıtır. Ancak bu düzen değersiz kılıp dışlayan bir düzen değil, azınlığın zenginliğini çoğunluğun sömürsünün üstünde konumlandığı güç bölümü ve iş bölümüyle betimlenen küresel siyasal bedendir.²¹⁷ Küresel iktidar düzeninin bir doğası da yazarlara göre Davos'ta belirlenebilir. Her yıl düzenlenen forumda, devletlerin ekonomiyi yönetip

²¹⁴ Antonio Negri, *Marx Beyond Marx. Lessons On The Grundrisse*.

²¹⁵ Michael Hardt ve Antonio Negri, *Çokluk*, s. 157.

²¹⁶ A.g.e., s. 180-181.

²¹⁷ A.g.e., s. 182.

yönetmeyeceğinden çok, bunun üzerinde gücünün var olup olmayacağından çok, müdahaleyi nasıl yapacağının belirlenmesidir. Dolayısıyla orada devletlere ekonomi hakkında bir yol haritası verilir. Bu belirli bir mekanizmanın direktifleri şeklinde değil, ortak ve ağılı sistemce uyum içinde çalışılarak belirlenir. Bu iletişimin meyveleri teamül oluşturucu uluslararası hukuk firmaları, İMF gibi ekonomi örgütleridir.²¹⁸ Küresel İmparatorluk düzeni güçlü hükümeti ister, çünkü askeri düzen, ekonomik düzene tehdit oluşturacak tüm düzenlemeleri ortadan kaldırmalıdır. Dolayısıyla güçlü hükümetler daha doğrusu hükümetler küresel sistemce desteklenir.²¹⁹

4.4. Çokluğun Anahatları ve Asimetrik İktidar Karşısında Asimetrik Karşı Koyuşu

Yazarlar küresel İmparatorluk çağında İmparatorluk ve Çokluğun nasıl karşı karşıya durumlar oluşturduğunu anlattıktan sonra, artık bir siyasal beden olarak, asimetrik veya yepyeni bir örgütlenme biçimini analiz etmeye koyulurlar. Çokluğun üretkenlikten oluşmuş eti olarak betimledikleri gücün (bu *potentia* olarak da değerlendirilebilir), sermayenin küresel siyasal bedenine dönüştüğünü iddia ederler. Bu siyasal beden de coğrafi olarak emek ve zenginlik hiyerarşileriyle, ekonomik ve siyasal küresel çok katmanlı bir bedene dönüşüm sürecindedir. Peki bu çok katmanlı, çetrefil ve ağılı yönetim sisteminden kurtuluş mümkün mü? Tam olarak olmasa da yazarlar, Çokluk, İmparatorluğun bünyesinde, öznellik ve ortak payda üretiminin birlikte sembiyotik bir spiral oluşturarak sürüp gittiği -yani iş birliği ve iletişimin özneliği yarattığı biçimde özneliğin de yepyeni iş birliği ve iletişim formasyonlarını yarattığı-, alternatif, sıradışı, çarpıcı bir örgütlenmeyle süreci yönettiği bir kurtuluştur. Bu kurtuluş, klasik bir devlet veya iktidar erkinin merkezden yürüttüğü sonuç odaklı girişim değil, İmparatorluk içinde süreç odaklı, içkin bir ontolojik karşı koyuştur. Başka bir deyişle iktidarı yıkma değil, içinde kendini alternatif olarak var etmedir. Negri'nin *Yaban Kuraldışılık*'ından beri

²¹⁸ A.g.e., s. 185.

²¹⁹ A.g.e., s. 194.

Spinozacı metafizik sansasyonel düşünce Çokluğun örgütlenme biçimidir. İmparatorluğun, Çokluğun gücünü temellük edip oluşturmuş olduğu siyasal ekonomik bedeninin karşısında, demokratik ortak bir bedeninin yaratımı ile bir oluşum tasarlayıp cevap verme şekli Spinoza felsefesine dayanır:²²⁰ İnsan bedeni her biri kendi başına kompleks birleşim olan birbirinden farklı bireylerin bir birleşimidir.²²¹ Her biri kendine benzeyen tekilliklerin oluşturduğu, birinin diğerini kendisine benzemesi için tahakküm altına almadığı demokratik ve hiyerarşik olmayan beden, ana hatlarıyla yazarların Çokluk bedeni tanımıdır.

İlginç bir şekilde, Avrupa ve Amerika’da sol grupların cemaat pratiklerini sergiledikleri görülmektedir. Stalinist dogmatistler, sendikalar ve diğer sol gruplar sıklıkla eski jestleri tekrarlamakta ve bundan bir sonuç alabileceklerini beklemektedir. Oysa postmodern İmparatorluk çağında, der yazarlar, bu pratikleri destekleyen toplumsal beden veya halk yoktur. Kurumsal sol diyebileceğimiz klasik sol anlayış eski dönemlerde yapmış olduğu mücadele pratikleriyle yarattığı, ama aslında kaybettiği halkını yeniden yaratma ve geçmişte yapılan analizler eşiğinde devrimci mücadelesini layıkıyla yapma peşindedir. Oysa böyle bir durum söz konusu bile değildir artık. Gerçek durum analizlerinde görülecektir ki, bu anlamsız bir harekettir. Örneğin ACT-UP Queer Nation gibi örgütlerin ajandasını tuttuğu queer²²² politikadan Seattle ve Cenova’daki küreselleşme eylemlerine, dünya üstünde performe edilen direniş eylemleri oldukça farklı, çeşitli, içerik bakımından kompleks ve zengindir. Ama bu yüzden klasik analizler yapan kurumsal veya geleneksel Sol’un gözünde anlaşılmazlardır. Bu anlaşılmazlığı Sol’un nostaljik arayışına bağlayan yazarlar, Sol’un bu nostaljiden kurtulması

²²⁰ A.g.e., s.207-208.

²²¹ Benedictus Spinoza., Ethics. 2. Kitap, 13. Önerme, 1. Postulat, s. 462.

²²² Queer: Asıl anlamı “tuhaf”, “acayip”, LGBT(lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti, Transseksüel) kişiler için kullanılan aşağılayıcı (Türkçeye ibne olarak çevrilebilir.) bir sözdür. Ancak eşcinsel ve benzer hareketler sözcüğü sahiplenmiş ve olumlu bir anlamda kullanılmıştır ve gerçekten de sözcük zamanla, akademik çalışmaların yardımıyla da şu an eşcinsel, transseksüel, travesti ve cinselliklerini hegemonik heteroseksist normların dışında deneyimleyen heteroseksüelleri kapsayan bir şemsiye tanımdır. Kavramın değişim süreci (olumsuzdan olumluya geçiş süreci) hem Judith Butler’in performatif kavramını hem de postmodern çağda direniş yöntemlerinin ve kazanımlarının sıra dışılığını yansıtmaktadır. Kavramla ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Judith Buthler, Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, s. 11.

gerektiğini söylerler ve geleneksel Sol'un anlamadığı postmodern eylem ve hareketten yana olduklarını da belirtirler.²²³

Peki ama bunca analizden sonra, ortak eyleme giden yolda Çokluk ortak paydayı nasıl yaratır, sorusuna nasıl cevap verirler? Metafiziksel biçimde ve bol bol klasik romanlardan yararlanarak anlatılan Çokluğun ana hatlarının belirleniminde sansasyonel tanımlamalara girilir. Örneğin Çokluğun etinin canavar biçiminde üretildiğini söylerler. Frankenstein, Drakula ve Vampir bir Çokluğun etidir, Moderniteye, kalıplara, aile kavramına karşı çıkıştır ve toplumun geleneksel üretim biçimlerini aşan bir üretim biçimidir. Ve bu üretim biçimi kaos yaratmayan doğal bir biçimdir. Ortak payda ise, Çokluk tarafından üretilen sembiyotik, spiral ve genişleyici biçimde geleceğe zemin hazırlayan şeydir. Bir üretim olarak iletişim bunu anlamayı kolaylaştırabilir, sadece ortak diller, semboller, fikirler ve ilişkiler zemininde kurulan ilişkiler, benzer biçimde yeni ortak diller, semboller, fikirler ve ilişkiler kurar, bu da böylece ortak paydayı inşa eder. Bu üretimle ortak payda arasındaki ilişkiye *hem üretiyor hem üretiliyor*²²⁴ oluşu olarak bakıldığında, o her türlü ekonomik ve toplumsal ilişkiyi anlamamızda bize kılavuz olur. Yine ortak paydanın anlaşılması için Amerikan pragmatizminin ortaya çıkardığı *alışkanlık* kavramını bir araç olarak sunar yazarlar. Pragmatistler alışkanlık sayesinde özneliği aşkın bir düzleme yerleştiren ideolojik sapmalı büyük anlatılardan uzak durur. Onlar, özneliği gündelik pratik ve davranışlarda aramıştır ve bu da ortak paydayı sabit bir doğa yasasıyla öznel eylemin özgürlüğü arasında bir yerde duran

²²³ Michael Hardt ve Antonio Negri, Çokluk, s. 210.

²²⁴ Birçok yerde Spinozacı yöntemle fikir yürüten yazarlar bu konuda da Spinoza yöntemine başvurmuştur. Üretimle ortak payda arasında kurdukları ilişki ve bir üretim biçimi olarak kurulan iletişim tespitleri yine Spinozacı kavramalarla ilişki kurduracak cinstendir. Natura Naturans: Yaratan (Yaratıcı) Doğa; Tanrı: Spinoza bu terimle, nesneleredeki hareket etme ve etkide bulunma kudretini, canlılardaki üreme, büyüyen gelişme ve hissetme kudretini, yani varlık ve doğa kazandıran kudreti kasteder. Bu terim Natura Naturata terimiyle ilişkisi içinde kavranır: Natura Naturata (Yaratılan Doğa): Bütün nesnelere, bitkilerin, hayvanların ve insanların toplamıdır. Spinoza'ya göre Yaratan Doğadaki bu bireysel varlıklar, tavırlardır (modi), yani tözün geçici değişimleri, halleri veya gerçekliğin kendisidir. Bunlar tözün kendisidir, ama insan bunları ezeli ebedi bütünlüğün geçici biçimleri olarak algılar. *Bu taş, bu ağaç, bu adam, bu gezegen, bu yıldız, vb.*, gibi tüm görünen bireysel biçimlerin muhteşem manzarası, geçici düzeni oluşturur. Tüm bu manzara, yani gerçeklik, ezeli ve ebedi düzenin antitezidir. Dolayısıyla Natura Naturans, Tanrı'yla aynı anlama gelmektedir. Natura Naturata ise Tanrı'nın mutlak doğasından yaratılan bütün varlıklardır. Bkz: Benedictus Spinoza, Ethica, s. 382-383.

ve tamamıyla güçlü olan biçimiyle ortaya koyar. Alışkanlıklar bir doğa yaratır ve bu da yaşam için bir zemin kurar. Böylece Çokluk ortak paydasını (alışkanlık sadece geçmişe değil geleceğe de yönelik olduğundan) sembiyotik ilişkiden sonra alışkanlıkla kurar. Alışkanlık yeniliğin motorudur, üzerinde toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği *hem yaratan hem de yaratılan* ve bireysel olmayan ortak bir zemindir, kolektif toplumsal pratiğin ontolojisi olan bir mefhumdur. Tabii bu daha sonra postmodernizmin doğasına uygun olarak geliştirilen direniş biçimi performatif eylemle de kendini gösterir. En nihayetinde, tekillikler korunarak toplumsal paydanın üretildiği ortak ontoloji yaratılır. Pragmatistlerin alışkanlık kavramının aksine *queer* performativite ise yalnızca modern toplumsal bedenlerin yeniden üretilmesiyle sınırlı olmayan, iletişim ve iş birliğine dayalı ortak hareket etme halidir. Kolektif karşı çıkış ve yaratım örneği olan *queer* performativite sadece cinsiyet ve beden siyasetinde değil, tüm toplumsal alanlarda bir pratik siyaseti olarak kullanılabilir, Çokluğun kendini var etme ortak paydasındaki ortak ontoloji olabilir.²²⁵

4.5. Hukuki Olarak Özel ve Kamusalın Ötesinde Oluş Durumu

Kamusal ve özel hukukun ötesinde oluş biçimi bir sonraki bölümde Ortaklık ve Ortak Zenginlik kavramında daha detaylı anlatılacaktır. Burada sadece Çokluğun üretiminin nasıl bir alternatifliğe kapı araladığını analiz edeceğiz.

Ortak paydanın üretimi ile ilgili felsefi ve metafiziksel tanımlarından sonra, performatif ve cinsel kimliklerin siyasetinden yola çıkarak somutlaştırmak için hukuki zemini tartışmakta ve sorunu hukuk teorisi ve pratiğiyle ilişkilendirmektedir yazarlar. Şöyle ki, hukuk ortak payda üzerindeki kontrolün gerçekleştirildiği ve pratiğin performe edildiği yerdir. Son dönemlerde yapılan değişikliklerle tüm alanların aksine kamusal alanlarda, Amerika ve Avrupa'da özel alanın güvenlik adına darmaduman edildiği, yani özel alan diye bir şeyin kalmadığı görülmüştür. Eğitim, sağlık gibi klasik kamusal alanlar ise özelleştirmelerle şirketlere peşkeş

²²⁵ Michael Hardt ve Antonio Negri, Çokluk, s. 216-219.

çekilmekte, kamusal alan özelleştirilmektedir. Postmodern küresel İmparatorluk döneminde tüm özel ve kamusal kalıpların müphem bir hale büründüğünü söyleyen yazarlar, tüm alanlarda yapmış oldukları tespitinde olduğu gibi hukuki alanda da farklı bir hukuk teorisinin olması gerektiğini söylemektedirler. Çokluk projesinin hukuk teorisi geleneksel hukuk ve yasa kalıpları yetersiz kaldığından şöyle olmalıdır: özel mülkiyet yerine toplumsal öznelliklerin biricikliğini ya da *tekilliğini* dile getiren bir postliberal özel kavrayış ve devlet kontrolü yerine ortak payda üretimi esaslı postsosyalist kamusal kavrayış şeklinde bir hukuk teorisi. Cemaatleri ve aşırı bireyselleşmeyi dışlayan ortak iletişim içinde üretilen bir hukuk mefhumudur söz konusu olan.²²⁶ Biopolitik üretimin postmodern dönüşümünün ortaya çıkardığı hukuki problemin, cinsel, ırksal, sınıfsal, mezhepsel gibi çeşitli toplumsal kimlikleri esas alan bir özel kontrolle, kamusal çıkardan ileriye doğru bir hamleyle, *tekilliklerin* ortak çerçevesiyle çözüleceği bir hukuk pratiği bu hukuk teorisinin tamamlayıcısı olacaktır. Ortak çıkar, ulus devlet dogması şeklinde devlet kontrolünde soyutlanıp yaratılan çıkarın aksine, Çokluğun iletişim sürecinde, ortak üretiminden meydana gelen, bürokrasinin aksine Çokluk eliyle demokratik biçimde yönetilen ulus üstü ortak paydanın, somut bir genelin ortak çıkarı olacaktır. Bu bir klasik egemenlik biçimi değil, bir demokratik alternatif örgütlenme biçimidir. Ortak payda mefhumu, hukuku Jakoben veya Sosyalist devletten koparıp hukukun tözünün başkalaşımında gerçek sahibi olan Çokluğa devridir. Zira iktidar (*potestas*) bir yanılısamadır asıl olan güçtür (*potentia*).²²⁷

Uluslararası hukuk zemininde de ortak payda teorisinin gideceği yer ulus-devletlerin karar verdiği Westphalya geleneğinin askıya alınıp, özneler veya öznelliklerin sözleşme kararlarını verdiği bir geçiş güzergahıdır. Bu güzergâh norm üretiminin tek temeli olarak bir ortak paydanın kaldığı uluslararası arenada, “sözleşmeci özel özne” olarak lanse edilen ve önem atfedilen devletin zayıfladığı güzergahıdır. Elbette problem sadece hukuki değil ekonomik, siyasal ve kültürel bir problemdir. Hukuka tamamlanmış normatif bir sonuç olarak bakılmamalı, bir süreç

²²⁶ A.g.e., s. 221-222.

²²⁷ A.g.e., s. 224.

olarak geleceğin şekillendiği zemin olarak ele alınmalı ve küresel demokrasinin kurulumuna hizmet eden sayısız ağların oluşturduğu tekilliklerin örgütlenmesi Çokluk demokrasisinin kurulumu olarak değerlendirilmelidir.²²⁸

4.6. Spinoza Etkisi veya Çokluğun Demokrasisi

Buraya kadar irdelenenlerden hareketle, Negri'nin *Yaban Kuraldışılık*'ta belirttiği, Spinoza'nın *Politik İnceleme*'de tamamlamadığı ancak tamamlamak istediği demokrasinin tanımı yapılmaktadır. Çokluğun demokrasisi anlatımıyla aslında "Spinozacı demokrasi tanımı nasıl olur veya nasıl bir Spinoza demokrasisi olabilir?" sorularına yanıt verirler yazarlar. Tekillikler ve otonominin kendini Çokluk içinde örgütlemesi biçimlerinin şekilsel analizlerinin Spinoza felsefesinden ve metafiziğinden etkilenebileceği düşünülmelidir.²²⁹ Yazarlar, amaçlarının Çokluğun somut bir demokrasi eylem programını oluşturmak olmadığını, küresel adaletsizlik sistemine karşı şikâyet, protestoda bulunan, reform önerileri dile getiren, demokratik dönüşümün yılmaz motorları olan hareketler veya insan hakları aktivistlerinin göğüsledikleri zorluklar ekseninde, demokrasi kavramını yeniden düşünmek olacağını belirtirler. Onlara göre Çokluk, egemenlik biçimine karşı "bir" egemenlik ve demokrasi biçimidir. Çalışmalarında, tüm siyaset teorisi geleneği incelendiğinde yönetim biçimlerinin manivelasının "bir" ve "bir"in yönetimi olduğunu söylerler: Monarşik, aristokratik ve demokratik yönetim biçimleridir kastedilen. Monarşik yönetim biçimi zaten "tek"in yönetimine dayanır ve bu durumu meşru gösterir. Ancak aristokratik yönetim biçimi azınlığın yönetimi olmasına rağmen, tarih incelendiğinde o da hep tek sesin altında birleşme ve yönetme haline bürünmüştür. Demokrasi de öyle olmuştur ve de incelendiğinde görülecektir ki, demokrasi "halk" gibi tekil bir öznenin yönetimine dayandırılmış ve bir süre sonra genel irade mefhumuyla aşkınlaştırılmış ve "çok"un yönetimi de "tek"in yönetimi şekline bürünmüştür. Bu da kuşkusuz Spinoza'nın belirttiği gibi,

²²⁸ A.g.e., s. 225-226.

²²⁹ Spinoza atıfları için bkz: Michael Hardt ve Antonio Negri, *Çokluk*, s. 52, 208, 212, 239, 257, 301, 326, 343, 345.

nihai yönetim biçimi olan, herkesin herkesi yönettiği demokratik yönetim biçimine ve kavramına zarar vermiştir. Demokrasi de aristokrasi gibi indirgenmiş “tek”liğe bürünmüş bir yönetim biçimidir. Hangi yönetim biçimi olursa olsun tüm yönetim biçimleri monarşiktir bu anlamda.

Jakobenizm, diktatörlük veya liberalizm hep “tek” bir yönetim bedenine dönüşmüştür. Liberalizm bireyciliği savunmasına rağmen o da “tek”lik yönetimine kaymıştır. Söz konusu olan tek bir denklem vardır: anarşiye karşı yönetim. Bu denklem söz konusu olduğu müddetçe monarşik yönetim biçimi de söz konusu olmaya devam edecektir. Avrupa yönetim biçimlerinin tüm tarihinde bu mevcuttur ve Platon’dan beri var olagelen şeydir. Töz, ontoloji her şey bu “tek”in yönetimine dayalıdır. Toplumsal bedenle insan bedeni hep benzetilegelmiştir, akıl tüm bedeni yönetir. Sanki bedenin diğer organlarının tek amacı aklın buyruklarını yerine getirmektir. Benzer şekilde Hobbes’un yapıtında kendi tasarımına dayanan çizimi de bunu yansıtır: *Leviathan*; toplumdaki oluşmuş bedeniyle Kral! Ama bedenden ayrılmaz olan aklı tüm organlardan üstün kılan şey nedir? Ve bu üstünlük nereden gelmektedir?

Çokluk bu anlamıyla bir beden değildir, “Bir”liğe indirgenemez ve “tek”in yönetimine tabii olmaz. Her fırsatta belirtildiği gibi alternatif bir genel siyaset projesi olan Çokluk bir egemenliğe sahip olmaz ve klasik bir iktidar avcılığı gütmaz. Yazarların bu görüşleri de Spinoza’ya dayanır: Spinoza, demokrasiyi mutlak ve ulaşılması gereken bir yönetim biçimi olarak lanse eder ve bu yönetim biçimi klasik bir yönetim biçimi değildir. Spinozacı demokrasi otonomi eksenli, iletişime dayalı bedenlerin bir arada olup herkesin herkesi akıl çerçevesinde yönettiği bir yönetim biçimidir ya da onun demokrasisi geleneksel anlamda bir yönetim biçimi değildir. Geleneksel demokratik teoriler bir temsiliyet mefhumu ortaya atarlar ve egemenliğin kaynağı olduğunu iddia ettikleri Çokluk, esasında siyasetin tam dışındadır, hiçbir karar alma sürecine dahil olamaz. Ancak Spinozacı

demokrasi de geleneksel yönetim teorilerinin aksine bir bedene indirgememe durumu söz konusudur ve herkesin çoğulluğu asla bir üniter yapıya dönüşmez.²³⁰

Geçmiş egemenlik biçimleri sınırlı bir nüfusa sahip olduğundan, istenmeyen bir kesimin, kitlenin ya da halkın dışlanması veya yok edilmesi mümkündü. Ancak günümüz İmparatorluk yönetim biçiminde. Sınırsız ve küresel bir Çokluğun dışlanması mümkün değildir, benzer bir biçimde Çokluk da yönetimi reddedemez (bu durumu Spinozacı zorunluluk ve içkinlik olarak görebiliriz). Bu karşılıklı oluşan sarmal yönetimin yeni hali, bioiktidardan biopolitiğe geçiş halidir. İmparatorluk için tüm küresel nüfus gereklidir. Onun yarattığı küresel toplum giderek otonom hale gelmektedir. Biopolitik süreçte dengeler değişmiştir, yönetilenler kendi başlarına toplumsal örgütlenmeyi üretmektedirler. Hegemonik hale gelen “maddi olmayan emek” tüm iletişim matrisimizi ve bizi şekillendiren emek biçimine bürünmüştür. Bu da egemenliğin yönetilenler lehine dönüşmeye başladığını gösterir. Bu dengenin değişmesi “Bir”in yönetiminin kadiri mutlak bir yönetim olmadığı, Çokluğun yönetiminin esas olduğu bir perspektif getirir. Toplumun üstünde yükselen aşkın bir yönetimin aksine, biopolitik toplumsal örgütlenme tamamen içkindir ve tüm unsurlar birbirleriyle aynı yüzeyde etkileşimde bulunur. Yani dışardan bir öznenin düzen dayattığı bir model değil, toplumun iş birliğiyle kendi kendini yarattığı biopolitik bir biçim söz konusudur. Bu yeni biçim iş birliği gereksiniminde yeni otonom üretim biçimleri meydana getirmektedir. Bu emek biçimleri yeni ekonomik biçimler yaratmakta ve kendine iktidar diyebilecek organizasyonlar da bu hali takip etmede zorluk çekmekte ve asalaklaşmaktadır. Üretim iş birliğini gerektirdiğinden ve emeğe de içkin olduğundan, bu emek biçimleri yepyeni ekonomik özyönetim biçimleri yaratır. Bu ekonomik oluş hali siyasal düzene ve toplumsal örgütlenme biçimine sıçradığında, bu yeni emek biçimi toplumsal yepyeni ilişkiler, iletişim ağları üretmeye başladığında, bizzat toplumun kendisi de üretilmeye başlanır. Bu da klasik iktidarın, klasik anlamda iktidarını elden kaçırabilme olasılığını barındıran bir potansiyeldir.

²³⁰ A.g.e., s. 344-345.

Artık klasik yönetim yok, bir yerde yönetişim vardır. Çokluğun toplumsal ilişkiler üretme potansiyeli ya egemenlik ya anarşi denkleminin ötesindedir. Bu potansiyel, siyasette öz-örgütlenme veya öz-yönetim gibi bambaşka fırsatlar sunabilmektedir. Çünkü yönetilenler, tarihte hiç olmadığı kadar, yönetenlerin önüne geçme potansiyeline sahiptir.²³¹

Çokluk bir beden değil, her biri ayrı ağlar şeklinde gerçekleşen tekillikler toplamıdır. Bu tıpkı internet ortamında gerçekleşen sanal oluş haline benzer. Çokluk bir beden olmamanın aksine bir ifade biçimine bürünür. Çünkü yönetme hali değil, otonom bir biçimde üretme halidir. Bu haliyle karar alma mekanizması geleneksel Hobbesçu iktidar anlayışını tersyüz eder. Çoklukta iktidara karşı yükümlülük ilkesi yoktur. Tıpkı bir bedende aklın bir başka organdan üstünlüğü olmadığı gibi, iktidarın da Çokluktan üstünlüğü yoktur. İktidar da her tekillik gibi üretilir, biopolitik üretim içinde sarmallık ve farklılık ekseninde kendini var eder. Çokluk düzleminde itaatsizlik ve farklılık da önemlidir. İtaat ancak aktif bir karar alma ve proje gerçekleştirmede beliren bilinçli rızadır. Bu anlamda, Çokluğun ağlarda farklılık eksenli yaratımında ve karar alma perspektifinin performe edilmesinde, gerçek anlamda demokrasi mümkün kılınmaktadır. Egemenlikten kopuş ve karşısında duruş bu demokrasiden anlaşılan şeydir yazarların gözünde.²³² Böylece zaten bir yanılısma olan egemenlik hak ettiği yeri bulur ve yaşam alanından yavaşça çekilir. Negri, aynı şeyi *Yaban Kuraldışı*'ta da söylemişti: İktidar bir yanılısamadır, doğada iktidar yoktur, gerçek olan güçtür ya da *Potestas* bir yanılısma, *potentia* bir gerçekliktir. Böylece kendi projesinin Spinoza'da da var olduğunu söylediği *potentia/potestas* denklemiyle, Çokluk ve *potentianın* ne olduğunu güncel dönemde anlatmaktadır.

Bir sonraki bölümde Çokluğun, biopolitik üretiminin meydana geliş biçimi olan Ortak Zenginlik ve özel/kamusal hukukun ötesinde, ele avuca sığmaz ve otonom biçimde örgütlenmesi irdelenecektir.

²³¹ A.g.e., s. 350-351.

²³² A.g.e., s. 354-355-356.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÖZEL VE KAMU HUKUKUNUN ÖTESİNDE ORTAKLIK HUKUKU VE ORTAK ZENGİNLİK

İmparatorluk bölümünde yazarlara göre, günümüz küresel iktidarının gelmiş olduğu boyutu göstermeye çalıştık. Çokluk bölümünde ise bu iktidar alternatifinin ve yeni sınıfın ana hatlarını ifşa etmeye çalıştık. Son bölümde yazarların üçlemesinin de sonuncusu olan Çokluğun ortak paydasının ete kemiğe bürünmüş hali Ortak Zenginliği irdeleyeceğiz.

Yazarlar, şu an küresel dünyanın savaş, açlık ve sömürüyle karakterize edildiğini dile getirirler. Bu yüzden, dışarıda bir yer, bir kaçış aramak için gerçekten birçok sebep bulunmaktadır. Ancak küresel bir İmparatorluk düzeninde dışarı yoktur. Zaten küreselleşmenin başat sonuçlarından biri de iyi olsun kötü olsun, dünya genelinde bir ortaklık yaratmasıdır. Yani sevabıyla günahıyla dünyanın ortaklığını küresel bir şekilde paylaşıyoruz. Bu yüzden bir *dışarı* yoktur. Her ne kadar küreselleşmiş İmparatorluğun olumsuz tarafları keskince eleştirilse de içinde yaşamak zorunda olduğumuzu bilmeliyiz. Ahlakçı ve temiz bir ideoloji hayaliyle bir dışarı yaratmak ve bugünün düzeninde yaşamayı reddetmek diye bir şey olmadığını anlamak zorundayız ve bu tür ideolojik yanılsamaları terk etmeliyiz. *Ortak Zenginlik*'te yazarlar İmparatorluk düzeni içinde ve ona karşı, etik ve demokratik bir proje anlatmaktadırlar.²³³ Küresel boyutta demokrasiyi inşa edebilmesi için Çokluğun ne olduğunu ve ne olabileceğini araştırır kitap. Bu çerçevede, *Prens-oluş* kavramını, Çokluğun öz-yönetim sanatını öğrenmesini ve demokratik toplumsal organizasyon biçimlerini oluşturma sürecini tanımlar.

²³³ Michael Hardt ve Antonio Negri, Commonwealth, s. Vii.

Çokluğun demokrasisi, doğanın bahsettiği hava, su, meyve vb. ortak paydaların yanısıra insan etkileşiminden kaynaklı, üretilen bilgi, dil, kodlar, etkiler vb. ortaklığı içinde mümkündür. Çünkü bu ortaklığı yaşar, üretir ve paylaşıyoruz. Bu ortak zenginlik içinde düşünersek demokrasi de mümkün olabilir. *Ortak payda* kavramı insanı doğadan ayırmayacak onu doğanın parçası olarak kabul edecektir. Bu ortaklık ekolojik ve sosyoekonomik çerçevede düşünölmelidir. Ancak bugünün ideolojik körlüğü bizim ortaklığı kavramamızı engelliyor. Örneğin ortak olan su, hava, toprak dahil, ortak etkileşimden kaynaklanan enformasyon, kültürel ürünler özelleştiriliyor, onlara sınırlama getiriliyor. Yazarlar da bu tür *ortaklığın* kısıtlılığına karşı durulması gerektiğini savunuyorlar. Süregelen geleneksel görüşe göre, özelleştirmeye karşı alternatif olarak sadece kamusallaşma vardır, ama hiç kimse ortaklığın ne olduğunu bilememektedir. İşin gerçeğı bu yapay birer yanılısamadır, çünkü üretim ve ürünler tüm dünyanıdır, ortaktır, ortaklık da isteyen herkese açık bir etkileşim dünyasıdır. Ne kadar çok yaygınlaşırsa o kadar çeşitlenir ve zenginleşir. Şimdiye kadar kamusallaşma ve özelleştirme birbirine alternatif olarak göröldü. Benzer şekilde sosyalizm ve kapitalizm de birbirine karışmış bir şekilde gelişti ve her biri diğeri hastalık olarak niteleyip buna çözüm diye kamusallaşmayı veya özelleştirmeyi savundu ya da kapitalizm sosyalizm hastalığına karşı özelleştirmeyi, sosyalizm ise kapitalizm hastalığına karşı kamusallaşmayı savundu. Ama hiçbiri *ortaklığın* nasıl türediğini ve doğanın gerçek parçası olduğunu göremedi. Ortaklığın politik projesinin kurumsallaştırıldığı bu kitapta, yazarlar ne kamusallaşmayı ne de özelleştirmeyi savunmaktadırlar. Ortaklığın kurumsallaştırmasının başarılıması için politikaya yeni alanlar açmaya çalışmaktadırlar.²³⁴

5.1.Cumhuriyet ve Yoksulluğun Çokluğu

Belirtmek gerekir ki öncelikle yazarlar cumhuriyeti bir çeşit mülkiyet cumhuriyeti sayarlar. Günümüz dünyasında, bir tür bir kıyamet hüküm sürmektedir.

²³⁴ A.g.e., s. Viii-ix.

Hukuk ve haklar askıya alınmış durumdadır ve yeni tür faşizm ve emperyalizm ile, bir tür istisnai hal ya da olağanüstü hâl hüküm sürmektedir. Sivil kayıpları, hukuksuz yargılamalar, uluslararası hukukun yokluğu Orta Çağ cehennemini andırmaktadır.²³⁵ Yeni dünya düzeninde egemenlik mutlak bir şiddet uygulamaktadır ve bu şiddete karşı şiddetle cevap vermek imkansızdır. Bu aşkın egemenlik fikri Hobbes'un aşkın iktidar fikrinin yeni versiyonu gibidir. Korkuya dayalı yeni aşkın gücün tüm hakları yıkması ve insanlığı, doğayı kendine tabii kılması söz konusudur. Güncel egemenlik formasyonu yasal kurumlar ve hukuk yapılanmalarıyla meşrulaştırmaktadır kendisini. Bu hukuk da mülkiyet hukukudur. Politikanın hukukun ve siyasetin iç içe geçişliğini betimleyen bir meşruluktur bu. Bu yüzden çalışmanın ilk amacı hukuk, sermaye ve egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklamak olacaktır.²³⁶

Yazarlar mülkiyet cumhuriyeti kavramını tartışarak işe başlarlar. Onlara göre cumhuriyet kavramı kendi orijinal fikrinden kopup mülkiyetin boyunduruğuna kapılmıştır. Mülk sahiplerinin mülksüzlere karşı üstünlüğünün perçinlendiği bir cumhuriyet fikri, Fransız, Amerikan ve İngiliz devrimleriyle iyiden iyiye kalıcılık sağlamış ve cumhuriyetle denk kavramlar haline bürünmüştür. Bu üç olay da bize göstermiştir ki anayasal düzen ve kurumlar özel mülkiyet hakkını korumak için düzenlenmiştir.²³⁷ 20. yüzyılın ilk yarısında cumhuriyetçi anayasalarda inşa edilen refah devleti mefhumu ile de kamusal mülkiyet önem kazanmıştır. Yine de belirtmek gerekir ki her modern anayasanın kaynağı mülkiyet kavramı ve mülkiyetin savunusu olarak kalmaya devam etmektedir. Burjuva devrimi cumhuriyet anayasalarından günümüz modern anayasalarına kadar, tüm cumhuriyetler bir mülkiyet ve mülkiyetin savunusu cumhuriyeti olarak kalmıştır.²³⁸ Çokluğun adı ve tanımı ise bu vahşilik ve bencillik karşısında: Yoksulluk olmuştur. Cumhuriyet bir mülkiyet cumhuriyeti olarak tanımlanırsa, cumhuriyetin içindeki Çokluk da ancak yoksul olarak tanımlanabilir. Çokluk yoksulun ismidir ya da

²³⁵ A.g.e., s. 3.

²³⁶ A.g.e., s. 4-5.

²³⁷ A.g.e., s. 9.

²³⁸ A.g.e., s. 14.

Çokluk mülkiyeti olmayan ya da yoksul olan herkestir ve dolayısıyla mülkiyetin karşısında kalmıştır Çokluk. Bu çatışma varsıllık ve yoksulluğun yanısıra öznelliğin de üretilmesidir. Kişiler kendi mülklerini yoksullara karşı korumaya kalkıştıklarında herbiri bir sınıf çerçevesinde öznellik üretmiş olur. Modern burjuva anayasaları da mülkiyet ve sınıf çıkarları temelindeki öznelliğin üretilmesinde aracıdır. Burada Çokluk hiçbir şeyi olmayan olarak değil de toplumsal öznelliğin üretilmesi olarak oluşagelmiştir. Böylece Çokluk hiçbir şeyi olmayan değil, toplumsal öznenin üretimine katılan ve mülkiyetin üretmiş olduğu öznellikten ayrılan olarak tanımlanır. Bu çatışma da elbette politik çatışmadır. Toplumsal öznenin üretimi mülkiyet cumhuriyetine karşı tehdit oluşturmaktadır. Örneğin 17. yüzyıl politik mücadelelerinin İngiltere’inde de mülkiyete sahip olmayan her sınıftan zümrenin biraradalığı Çokluk olarak tanımlanabilir. 1647 İngiltere’inde oy hakkını savunanlara doğrudan Çokluk demeseler de yoksullar demişlerdi. Yani oy hakkının sadece mülk sahipleriyle sınırlı kalmaması üzerine bu konsept geliştirilmişti.²³⁹

Yazarlar 17. yüzyıl politik metinlerinde Çokluğu mülkiyet karşıtı toplumsal öznenin üretimi olarak tanımlarken, benzer bir kavramın fizikte de olduğunu söylerler. Modern anlamda elementin ilk tanımını yapan Robert Boyle (sayısız zerrelere ileri geri tek beden halinde değil de bağımsız bir çokluk halinde gidip gelmektedir) Çokluk kavramını kullanmıştı. Elbette modern burjuvazinin temsilcisi Hobbes ise hem Çokluk fikrine ve varlığına hem Boyle’e yüksek sesle karşı çıkmıştı. Ama Boyle gibi Spinoza da fizikte tek bir bedenin atomu kavramı yerine, karmaşık bir sürece odaklanmıştı. İki bilim insanı da doğayı farklı elementlerin bileşkesi olarak tanımlamışlardı. Spinoza’nın politik düşüncesinde de Çokluk, aynı mantıkla ve karşılaşmalarla birleşen, ama kompleks ve karmaşık organizmalardan oluşan bedenlerdir ve diğer bedenlerle sonsuz ihtimallerle karşılaşmaya açıktır, politik yaşamının düzeyi veya kalitesi bu karşılaşmalara bağlıdır. Neşeli veya kederli bir politik yaşamlarının oluşu, bu karşılaşmalara bağlıdır. Spinoza’nın

²³⁹ A.g.e., s. 39,40,41.

Çokluğu da yoksul Çokluktur. Çokluk toplumdaki en düşük düzey olmadığını kabul ettiğinde ise, gerçek demokrasiye ulaşacak yegâne yapıdır.²⁴⁰

Bu başlık altında yazarların Çokluğun esas gücü teşkil ettiği ve ortak paydayla esas yaşamın can damarlarını oluşturduğu, ancak bir yanılısma olan iktidarın anayasalar marifetiyle Çokluğun ortak paydasını özelleştirmeye çalıştığı anlatılmıştır. Bir sonraki başlıkta Çokluk ve ortak paydası ile üretiminin tarihsel süreçleri, Moderniteyle ilişkileri ve alternatif öneri olarak Alter-modernite kavramı analiz edilecektir.

5.2. Modernite ve Alter-modernite Manzaraları

Modernitenin iki yüzü olagelmıştır: Avrupa kaynaklı olan Modernite kendi karşıtını da içinde doğurmuştur. Sözelimi sömürge yönetimine karşı çıkış yine Modernitenin kapsamı içinde olmuştur. Bu yüzden güç ilişkilerinin bir dışarısı olmayıp, onlar Modernitenin antisi, yani antimodernite, içinde gerçekleşmiştir; direniş de. Böylece içinde boyun eğen/direnen ve hükmeden ikiliği oluşmuş, güç alışverişi veya takası da direniş gösteren ve hükmeden arasında olmuştur. Ama sadece zıtlasma ve kavgayı değil, birbirini de geliştiren karşılaşmalardır bunlar; sözelimi ABD'nin anayasasındaki çek balans sistemini Amerika yerlileri İrokualardan alması gibi. Yani “Avrupa tüm medeniyetlerin kaynağıdır” algısı koca bir yanılısamadan ibarettir ve Modernite veya daha fazla Modernite dermanımıza deva olmamaktadır. İncelemememizi Modernite öncesine ve eşsiz, tikel, doğal ve tekçi olmayan anlayışlara götürmeliyiz der yazarlar. Modernite baştan kendi iki ilkesine aykırı davranmıştır: eşitlik ve özgürlük. Modernitenin eşitsizliği, köleliği ve ırkçılığı doğurur. O yenilikler getirmiş, ancak bu hep iyi anlamda olmamış ve bugünkü yapay problemlerin odağını oluşturmuştur. Modernite boyun eğdirmeyi sadece şiddetle uygulamamış, sözsüz bir şekilde de bunu yapmış, boyun eğen özne üretmiştir. Buna eşitsiz bir yaşam üretmiştir de diyebiliriz.²⁴¹

²⁴⁰ A.g.e., s. 42-43.

²⁴¹ A.g.e., s. 67-68-69-71-74-78.

Yazarlar Modernitenin aynı zamanda bir bioiktidar ürettiğini söylerken, “direniş iktidardan önce gelir ve onu oluşturur” diyen Foucault gibi düşünürler. Onlara göre de tüm bu Modernite süreci aynı zamanda boyun eğen bir özneleştirme süreci olduğundan, bioiktidarın deneyimidir de.²⁴²

Ayrıca Marksizmi ve sosyalist devrimleri inceleyen yazarlar Marksizmin ve sosyalist devrimlerin de Modernitenin beşiğinde şekillendiği ve el ele ilerlediği tespitinde bulunurlar. Marksizmin teorik olarak Moderniteyle ilişkisi net değildir, ancak modernist karşıtı duruşları ve söylemlerine karşın üç büyük sosyalist devrim (Rus, Çin ve Küba) modernist pratikler sergilemişlerdir ki, bu modernist ilerleme herhangi bir otonom hareketliliğin gelişmesine izin vermemiştir.²⁴³

Tüm bunlara karşı, sıradışı bir Modernite önerisinde bulunurlar yazarlar: Alter- modernite.²⁴⁴

Antimodernite en azından üç anlamda Moderniteye direniş biçimi gerçekleştirmişti. Bunlardan ilki, Modernite öncesi veya Modernite karşıtlığı için değil, özgürlük için Modernite içindeki iktidar ilişkilerinde verilen mücadeledir. İkincisi, antimodernite coğrafi olarak dışsal veya dışta gelişen değil, Modernite ile var olan ve onunla mücadeleye girişen bir süreçtir. Üçüncü olarak antimodernite, Moderniteye geçici olarak karşıtlık ya da bir reaksiyon değildir.²⁴⁵ Demek ki antimodernite Moderniteyle birlikte var oluyorsa Modernite direnişle alt edilemez.

²⁴² A.g.e., s. 82.

²⁴³ A.g.e., s. 89-90.

²⁴⁴ Alter- modernite: günümüzü yeniden inceleme ve bir önceki aletlerle değiştirme girişimidir. Modernizmin çok edici etkilerinden sonra alter-modernite içinde yaşadığımız küreselleşmenin, ekonominin ve kültürün standartlaşmasını tanımlamadır. Ön ek olan “alter”in kullanımı post-modernizm olarak tanımlanan tarihsel periyodun bitmek üzere olduğunu standartlaşmaya karşı yerel mücadeleleri ima etmektedir. Bu yeni modernizmin çekirdeği bana göre zaman ve mekânda göçebeliktir. Bu tamamlanmamış bir modernite tanımıdır. Bienal küratörü ve sanat eleştirmeni Nicolas Bourriaud ile yapılan bir söyleşiden alıntılanmıştır. Alter-modernite ile ilgili daha geniş bilgi için bkz.: <https://www.artinamericamagazine.com/news-features/interviews/altermodern-a-conversation-with-nicolas-bourriaud/>, erişim tarihi: 16.10.19.

²⁴⁵ Michael Hardt ve Antonio Negri, Commonwealth, s. 101.

Bu anlamda birlikte var olma ve karşıtlığı barındıran bir alternatif önerilir ve buna alter-modernite denir. Bu bir devrimden veya direnişten kaçış ve reformist bir uyum projesi değildir. Alter-modernite Moderniteye diyalektik bir karşı çıkış da değil, köşegen biçimde alternatif yerellikler veya mecralar yaratma edimi ve sürecidir.²⁴⁶ Bir dünya içinde farklı dünyaları isteyen Zapatistalar alter-modernitenin güzel bir örneğidir. Otonomi ve özerlik veya özyönetim onların temel ilkesidir. Her türlü tekleşmeye karşı çıkış ve Çokluk içinde iktidarlaşmadan tikelliğin savunulduğu bir süreçtir alter-modernite. Tıpkı kimliklerin ve geleneklerin dönüşümü gibi direnişler de dönüşüm yaşamış, antimoderniteden alter-moderniteye dönüşmüştür. Ortak amacı özgürlük olan bu direnişler artık alternatif anayasalar da oluşturur. Ve alter-modernite sadece kültür ve medeniyetle ilgili değildir, aynı zamanda emek ve üretimde de alternatiflerin konuşulması ve oluşumu sürecidir.²⁴⁷

5.3. Ortaklık Hukuku, Biopolitik Üretim ve Otonomi

Elbette alter-modernite postmoderniteden farklıdır ve bize kamusal veya özel hukukun ötesinde ortaklık hukuku üzerine temellenmiş alternatifler sunmaktadır. Çokluk içinde tekilliklerin korunarak bir oluşumun tetiklendiği, otonominin benimsendiği alternatiftir bu.²⁴⁸ Postmodernite şimdiki zamanın karmaşıklığını, maddi olmayan emek anlayışlarını, farklı bir iktidar, kültür ve ekonomik yapılanmalarını çözümleyen bir kavram olsa da direniş için bir alternatif sunamamaktadır. Karmaşıklığı ve dalgalanmayı tanımlamakta, yine de Modernitenin ötesine geçememektedir. Bu yüzden alter-modernite antimoderniteyi ve Moderniteyi diyalektik biçimde karşısına almayı reddeder, otonomi ve Çokluk içinde tekillikleri öncelediği için de daha bir önem arz eder.²⁴⁹ Yazarlar onun yaşamsal bir modern teklifi olduğunu ve hiçbir diyalektik mücadeleye girmeden, bizzat yaşamın imalatının Modernitesi olduğunu söyledikten sonra, *İmparatorluk* ve *Çokluk*'ta da işledikleri gibi, mücadele eşliğini biopolitik mücadele sürecine

²⁴⁶ A.g.e., s. 102.

²⁴⁷ A.g.e., s. 106-107.

²⁴⁸ A.g.e., s. 113.

²⁴⁹ A.g.e., s. 114.

getirirler. Sermaye ve ortak zenginlik üzerine mücadeleler diye adlandırılacak mücadele biçimlerinden bahsederler.

Ekonomik üretim, içinde bulunduğumuz anda toplumsal ilişkiler ve yaşam biçimini üreten veya şekillendiren bir geçiş dönemindedir. Kapitalist üretim, şu an yaşamı üreten ve biçimlendiren biopolitiktir. Sadece belirli organları kapsamayan, tüm organlara sirayet eden, maddi olmayan emek gücünün ön plana çıktığı bir dönemdeyiz. Bu kalp ve beynin içine girdiği ve adeta yaşamı da ürettiği yeni bir süreçtir. Kapitalist değerlendirme sürecinde (1) maddi olmayan üretimin ön plana çıktığı, (2) teknik üretimlerin (cinsiyet eşitliğinden çok cinsiyet ayrımının yapıldığı) feminize edildiği, (3) göçmen işçilerin, izinsiz işçilerin ve ırk farklılığının üretimde içiçe geçtiği ve üretime birlikte katıldığı üç ana eğilimin yaşandığı bir üretim süreci içindeyiz. Bu üç eğilim geleneksel üretime meydan okumuş ve onu değiştirip dönüştürmüştür. Soyut ürünler veya maddi olmayan üretimlerin tespiti geleneksel ekonomik analiz yöntemleri için gerçek bir problem arz etmektedir. Çünkü kaç araba, kaç ton buğday gibi miktara dayanan ölçü birimleri kullanılan bir ortamda, maddi olmayan ürün miktarının ölçülmesi oldukça zordur. Dolayısıyla biopolitik üretim geleneksel üretimin tahtını elinden almıştır ve geleneksel ekonominin analizini tüm miktar tespiti yöntemlerini aşma eğilimindedir. Kolay bir şekilde paylaşılan ve merkezinin özelleştirilemeyeceği (veya özel mülkiyet haline getirilemeyeceği) bir ortak biçime bürünmektedir.²⁵⁰ Bu üç eğilim biopolitik üretim aşamasında kapitalist üretim sistemini alaşağı edecektir, çünkü insan üretirken üretilmektedir bu üretimde. Bu tek merkezden gerçekleşmeyen, otonom biçimde var olan, üretirken alternatifler de üretebilen bir sistemdir. Üç eğilimle birlikte düşünüldüğünde, biopolitik üretim, kapitalist üretim sınırlarını ve ilişkilerini aşacak, özgürlüğe götürecektir, otonom ortaklıklar yaratacak bir eğilime ve güce (*potentia*) sahiptir.²⁵¹ Bu aynı zamanda krizin de belirtisidir. Peki ama o zaman krizden toplu çıkışa doğru, Çokluğun sınıf mücadelesi nasıl olacaktır?

²⁵⁰ A.g.e., s. 131-132-133-134-135.

²⁵¹ A.g.e., s. 137.

Biopolitik üretim bağlamında, sermaye sadece basit toplumsal ilişkiler değil, açık toplumsal ilişkiler ağı olarak anlaşılmalıdır. Yani artık sermaye ilişkileri basit bir emek gücü ve karşılığında bir ücret formülasyonu olarak anlaşılmamalıdır. Biopolitik emek kendi sosyal iş birliğini ve değerini özerk (otonom) olarak üretme eğilimindedir. İşin gerçeği biopolitik üretimin sosyal örgütlenmesi ne kadar otonom olursa o kadar üretken olur. Geldiğimiz noktada sermaye, değer yaratma sürecinde üretim döngüsü ve emek gücü arasında tutarlı bir sentez yapma açısından hiç bu kadar zorluk yaşamamıştır. Emek gücünün artık kendi değerini de yarattığı ve bir sonraki üretim sürecine kendini eklemeyerek geçirdiği bambaşka bir otonom süreç yaşanmaktadır. Bu kendi kendini değerlendirme süreci klasik sermayenin dünyasında bir krize yol açmaktadır. İçindeki kriz ve otonom biopolitik emeğin ortaya çıkışı, bugünkü sermaye dünyasında bir kopuşa ya da bir politik başlangıca işaret etmektedir. Bu otonom biopolitik emeğin ortaya çıkışına, sermayenin açık toplumsal ilişkilere izin vermesi fırsat tanımaktadır, ancak devrim isteyen otonom politik örgütlenmeler bu eşiği zorlamak ve onu aşmak zorundadır. Alternatif küreselleşmeye katkıda bulunacak hamlelerden biri de budur.

Sermaye açısından otonom biopolitik emeğin ortaya çıkışı, temelde iki gerçeğe dayanır: ilki ekonomideki ortaklığın merkezi ve yoğun rolüne dayanmaktadır, ikincisi ise sermayenin kurmuş olduğu istihdam ilişkileri veya politikalarının sınırlarını, emek gücünün katlanan -daha doğrusu artarak ve eklenerek- üretkenliğinin aşmasına dayanmaktadır. Geçmişte emeğin kapasitesi bakımından üretkenliği, endüstri merkezli sermaye tarafından sert biçimde kısıtlanırdı. Otomobil üretimi buna örnektir, fabrika duvarları içinde gerçekleşmek zorundadır. Ancak bugün iletişim, entelektüel kapasite vb. gibi düşünülebilen biopolitik üretim, sadece fabrika sınırları içinde değil, otomobil garajlarında, evde, sokakta, internet portallarında gerçekleşmektedir. Sonuçta emek, her zaman kapasite açısından sermayeyi aşar, bu da zamanla özerk biopolitik üretimin

çıkmasına neden olur. Biopolitik üretimin emek gücünün kapasitesi maddi bir işden taşar ve yaşamın kılcal damarlarına yayılır.²⁵²

Biopolitik bağlamda sınıf mücadelesi bir *çıkış* biçimi olacaktır. Yazarların *çıkış* kelimesi ile anlatmaya çalıştıkları şey, emek gücünün potansiyel otonomisini gerçekleştirmek için sermaye ile olan ilişkide azalmak veya eksilmektir. Çıkış, biopolitik üretimin emek gücünü terk etmek, çalışmamak veya işten çıkmak olarak anlaşılmalıdır, o sermaye tarafından üretken biopolitik emek gücünün kısıtlanmasına karşı çıkıştır. Yani kapitalist sermaye tarafından örülen ağları aşmak, açık bir sosyal ilişkiler ağına katılmaktır. İşte biopolitik bağlamda sınıf mücadelesi sadece sermayeyi var eden ve onun saltanatına sapanan maddi çıkarlar içinde koşmak değil, zincirlerinden kopmak, sermaye gibi düşünmemek, emek gücünün kendi otonom gücünü keşfetmesi demektir. Sermaye ilişkilerinden artan bir şekilde azalmak, biopolitik otonom gücü arttırmaktır. Bu olduğun yeri terk etmek değil, olduğun yere başka gözlerle bakabilmek ve uçmak anlamına gelir. Ortaklaşa zincirlerinden kaçan köleler gibi, öz-yönetimlerini oluşturarak, yeni bir yaşam biçimi inşa ederek, sermaye ilişkilerinden eksilerek veya kaçarak, üretici güçlerini gerçekleştirerek, yeni yaşam ağları *inşa etmektedir*. Çıkış, bugünkü kapitalist sermayenin, özelleştirerek yok etmeye çalıştığı ortaklığa erişim ve onu yeniden üretmekle mümkündür.²⁵³

Ortaklığın hayaletleri²⁵⁴ zaten bugünkü kapitalist toplumun içinde belirlemektedir. Örneğin ortak zenginliğin en büyük kaynağı metropollerdir. Endüstrileşme için tasarlanmış büyük şehirlerden biopolitik metropollere geçiş şahit olmaktayız. Çünkü şehrin yolları, parkları, komşuluk ilişkileri, dostluklar vb.

²⁵² A.g.e., s. 150-151.

²⁵³ A.g.e., s. 152.

²⁵⁴ Ortaklığın Hayaletleri: "Specters of Common", incelediğimiz *Commonwealth* adlı eserde geçen ve ortaklığın hayaletleri olarak çevirdiğimiz ama ortaklığın ürünleri, ortaklığın oluşumları diye de çevrilebilen bir kavramdır. Yazarlar bu kavramı, kamu ve özel hukukun dışında biçimlendirilmiş *Çokluğun* ürünlerinin genel mefhumu olarak betimlemişlerdir. Örneğin dil bir çokluğun ürünüdür. Ama kapitalist dünyada bilgisayar yazılımları, metropoller de ortaklığın ürünleri olarak betimlenebilir.

yaşayan parçalarıdır. Her biri ortak bir şekilde tasarlanır ve kendini var eder, sürdürür. Günümüz toplumunun içindeki Çokluğun üretmiş olduğu bu ortaklığın ürünlerinin, hayaletlerinin veya biçimlerinin ifşa edilmesi, yazarlara göre *Çokluğun* kapitalist ilişkilerinden çıkış yaparak (veya eksilerek) inşa edeceği zemine örnek teşkil edebilir.²⁵⁵

Aslında içinde yaşadığımız çağda biopolitik otonom üretimin en büyük kanıtı finans kapitalin ön plana çıkmasıdır. Bu sistem tamamen soyutlamaya ve biopolitik otonom emek gücünün ürettiği ve yarattığı ortaklığı maskeleyip engellemeye, onu özel mülkiyetleştirerek meta haline dönüştürmeye yöneliktir. Kapitalist soyutlama da benzer biçimde biopolitik üretimine dayalı ortaklığa dayanır ve onsuz ayakta kalamaz.²⁵⁶ Her toplumsal kurum ortaklığa dayanır, onunla gelişir, serpilir ve gelişim gösterir. Bu yüzden toplumsal kurumlar bir yerde *çıkış* projesi için gerekli birer kaynaktır, ancak unutmamak gerekir ki üretilen ortaklıkların tümü faydalı değildir. Ekonomistlerin deyimiyle bazı dışsallıklar yararlı, bazıları zararlıdır. Spinoza'dan da hatırlanacağı gibi, bazı ortaklık biçimleri bizim gücümüzü arttırırken bazıları ise azaltmaktadır. Yararsız ortaklıklar bozulmaya neden olabilir ve bu yüzden seçici olmak gerekir. Örneğin sermaye kamulaştırarak veya özelleştirerek bozulan ortaklığın bir görünümüdür. Ortaklık bağlamında, kapitalist toplumun bozulmuşluğa örnek teşkil eden üç önemli toplumsal kurum da aile, şirket ve ulustur. Bunlar, hem ortaklığa erişim konusunda olanak sağlarken, benzer biçimde onu sınırlar ve bozar; bu anlamda Çokluk seçici olmak zorundadır.²⁵⁷ Bir araya gelmiş insanların, paylaştıkları dayanışmanın üretici ve yapıcı olması gerekirken, aile, cinsiyeti heteronormativiteye büründürür, eğilimleri yok sayar, hiyerarşiyi içselleştirir, birikimi özel sektöre kaydırır. Bu anlamda aile ortaklığın bozulmuş halidir. Şirket de bir arada çalışan, ortak üretime katkıda bulunan, yeni bir iletişim geliştiren insanların paylaşımını pazarlar, kiralar veya özelleştirir.²⁵⁸ Benzer biçimde ulus da politik ilişkilerin, kültürün belirli bir

²⁵⁵ Michael Hardt ve Antonio Negri, *Commonwealth*, s. 153.

²⁵⁶ A.g.e., s. 157-159.

²⁵⁷ A.g.e., s. 159-160.

²⁵⁸ A.g.e., s. 161.

kimliğe indirgenmesi, kendisinden olmayan ayrıma uğratılmış kimlikler yaratması, onlardan kendini ayırması ve üretkenliği öldürmesi açısından, ortaklığa dayansa ve üretse de hiyerarşiyi vb. olumsuz şeyleri yeşerttiği için bozulmaya örnek gösterilecek önemli bir toplumsal kurumdur.²⁵⁹

Biopolitik üretim bağlamında ortaklık mecrasına uzanmak, üretim araçlarının kontrolünü ele geçirmek anlamına gelir. Yani bu sermayeden ayrılma, çıkış veya eksilme ve Çokluğun otonomisini inşa süreci için bir temeldir. Yazarların formüleştirdiği bu çıkış projesi bugün sınıf mücadelesinin yerini alacaktır.²⁶⁰ Peki Çokluk bu çıkışı nasıl yapabilir?

Biopolitik emek istikrarlı biçimde kapitalist emir komuta zincirini aşmaktadır. Kapitalist toplumsal ilişkilerde, biopolitik emeğin kendi otonomisini ilan etme olasılığının olduğu bir gedik var. *Çıkış* kaynağı düzenli bir biçimde ortaklıklar yaratmaktadır ve sermayenin sömürü ve kontrol mekanizması biopolitik üreticilikle zıtlaşmaktadır. Yine de Çokluk içinde üreten ve üretilen tekilliklerin kendi çıkışlarını eş zamanlı gerçekleştirmeleri ve otonomilerini kurmaları kolay gerçekleşmez. İşte burada politik organizasyonlara iş düşmektedir, onlar eşliği aşmalı ve süreci hızlandırmalıdır. Yazarlar bu konuda -daha önce belirttikleri gibi- özgürlüğü getirecek çıkış projesindeki politik organizasyonu yapmak için Çokluğun yeterli ve uygun bir mefhum olduğunu önerirler (zaten tüm projeleri buna dayanır). Çünkü birliğe, hiyerarşiye ve merkezi liderliğe dayanan geleneksel örgütlenme biçimi artık istenmemektedir ve zaten etkili de değildir.

Yazarlar burada, entelektüel çevrelerde Çokluğun tutarlı bir politik aksiyon gerçekleştirme kapasitesi ve hareketlerinin ne kadar özgürleştirici ve ilerlemeci olabileceği bakımından tartışıldığını kabul ederler.²⁶¹ Örneğin Çokluğun özerkliğinden taviz vermeden politik mücadele vermesini sorgulayan Macherey,

²⁵⁹ A.g.e., s. 163.

²⁶⁰ A.g.e., s. 164.

²⁶¹ A.g.e., s. 165-166.

Çokluğun etinin bir bedene nasıl dönüşebileceğini sorar ve Çokluğun çeşitliliğinin tutarlı bir politik aksiyon gerçekleştirilmesine engel olacağını söyler. Ona göre politik bir beden gibi hareket etmek için ve kararlar alabilmek için birlik gereklidir. Bu açıdan Macherey Çokluk yöntemini ve/veya kavramını eleştirecektir.²⁶² Laclau, benzer biçimde Çokluğun çok sesliliğinin politik hareket kabiliyetine bir engel teşkil ettiğini düşünmektedir. Yolları hiçbir şekilde birleşmeyen ve ayrışıkça ayrışan ve bir araya gelemeyen Çokluk bir süre sonra politik birlik oluşturamayarak ayrışma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir.²⁶³ Balibar, Çokluk kavramının değişken olması ve bir içsel politik (ülke içindeki politik mücadeleler olarak düşünülebilir.) istikrara sahip olamaması nedeniyle, ilerlemeci ve sistem karşıtı karakterini gerçekleştirme konusunda belirsizliğe düşeceği ve ilkesel bir sürdürülebilirlik gerçekleştiremeyeceği kanısındadır. Belki sadece küresel sömürüye karşı direniş gösterebilir ya da çoklu bir politik yön kendine tayin edebilir ve bunun da nerede sonlanacağı kestirilemeyebilir.²⁶⁴ Zizek ise Çokluğun sadece iki arada bir derecede kalan belirsizlikle hareket etmediğini aynı zamanda baskın ideolojiyle birlikte hareketlendiği ya da baskın ideolojinin etkisinde çoklu bir boyutta kaldığını, mücadele maskesiyle hareket edip işi baltalayabileceğini savunmuştur.²⁶⁵

Bu tartışmaların kendilerine çok şey kattığını söyleyen yazarlar kendi cevaplarının/katkılarının şu olduğunu söylerler: ilk olarak bu sorunlara cevap vermek için yörüngemizi Çokluk olmaktan Çokluk yapmaya/yaratmaya yönlendirmeliyiz. Halk gibi Çokluk da bir politik oluşum sürecinin sonucunda oluşmuştur. Ancak halk hegemonik bir iktidar erki tarafından, bir isim koyma ve diğerlerinden farklı olduğunu göstermek için oluşturulan bir kavramken, Çokluk, hegemonik olmadan, yaşamın zorunluluğundan bir araya gelmiş tekilliklerin

²⁶² Pierre Macherey, "Présentation", Citéphilo, Palais Des Beaux-Arts, Lille, 19 November 2004. Citéphilo toplantısında Pierre Macherey, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin Çokluk kitabını ve tezlerini eleştirir. Negri de aynı toplantıda bu eleştirilere yanıt verir. Detaylı bilgi için bkz.: <https://antonionegriinenglish.wordpress.com/2011/02/10/response-to-pierre-macherey/>, Erişim Tarihi: 22.10.19.

²⁶³ Ernest Laclau, On Populist Reason, s. 153.

²⁶⁴ Michael Hardt and Antonio Negri, Commonwealth, s. 168.

²⁶⁵ Slavoj Zizek, The Parallax View, s. 261-267.

oluşumudur. Doğa durumunu bırakmadan tamamıyla politik olma durumudur. Yaşamımızdaki ve işimizdeki başkalaşimleri gördüğümüzde, bunun bir paradoks olmayacağı anlaşılacaktır.²⁶⁶ Çokluk bir *olmak* değil bir *yapmaktır*. Yapmak bilinçli bir eylemdir, biopolitik üretim onun yöntemidir ve ortaklık zemini üzerinde gerçekleşir. Fikirler, imajlar, kodlar, sadece tek tabanca dehalar tarafından ya da dünyaca ünlü ustalar tarafından desteklenen kafalar tarafından değil, geniş çaplı iş birliği üretim ağları tarafından üretilir. Bir fikrin sadece bir kişiye ait olduğu iddia edilemez. Böyle bir zamanda, emek gittikçe otonom olma eğiliminde, kapitalist emir komuta zinciri ise bu emeği kamulaştırma veya özelleştirme yoluyla kontrol etme eğilimindedir. Ama biopolitik üretim şefsiz, her bir sanatçının ritmi duyduğu, çok sesli müzik konseridir.²⁶⁷ Sonuç olarak, Çokluğun politik kapasitesine yönelik eleştirilere şöyle yanıt verilecektir: tekliğin Çokluk içindeki organizasyonunun hızlı bir süreçte gerçekleşmediği doğrudur, ancak bu, politikanın sadece hegemonik yönetim ve tekleştirme biçiminde gerçekleşmek zorunda olduğu anlamına gelmez. Eş zamanlı hareketlilik ve hegemonya tek alternatif değildir. Çokluk kendi gücünü tekillik şeklinde örgütleyerek ve kendini çatışma ve tartışma içinde kurarak, aynı zamanda diğer tekillikler içinde iletişime girerek geliştirir, yönetir, organize eder. Bu aynı zamanda yazarların otonomiden anladığı şeydir: yaşamın içinde öz-örgütlenme, öz yönetim biçiminde diğer insanlar, gruplar veya oluşumlarla, kısacası tekilliklerle ilişkiler geliştirerek, üreterek ortaklıklar kurmak.²⁶⁸ Bu anlamda, Arendt'in *İnsanlık Durumu*'nda²⁶⁹ ortak dünyada tekilliklerin etkileşimi, iletişimi ve oluşumu olarak tanımladığı politik fikirlerine katılırlar.²⁷⁰

5.4. Spinoza Etkisi: Kötülükle Mücadele Edecek Güç

Yazarların bu çalışmada aşka büyük önem attıkları ve onu tenselliğin ötesinde devrimin amacı ve motor gücü olarak betimledikleri görülmektedir.

²⁶⁶ Michael Hardt and Antonio Negri, *Commonwealth*, s. 169-170.

²⁶⁷ A.g.e., s. 173.

²⁶⁸ A.g.e., s. 175-176.

²⁶⁹ Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*.

²⁷⁰ Michael Hardt ve Antonio Negri, *Commonwealth*, s. 184.

Şüphesiz bunda Spinoza'nın ve onun sevgi felsefesinin büyük etkisi vardır. Ama o bağlantıyı kurmadan önce, aşk, otonomi ve ortaklık arasında nasıl bir ilişki söz konusu olduğunu incelemek gerekir: Hem ortaklığın uygulanması hem de oluşturulması bakımından aşk, ortaklıkta birleşmenin motor gücüdür. Aşk Çoklukta, ortaklığın oluşum gücüdür. İktidarın acı halkaları olarak beliren teklik ve benzerliğe yönelmeyen iletişim ve iş birliğinin ağlarında, eşit bir şekilde otonomisini artıran ve özgürlüğe yönelen harekettir. Yoksulun sefil ve yalnız yaşamından çıkması ve Çokluğu inşa etme projesine katılmasıdır.²⁷¹

İnsanların doğaları gereği iyi olmadıklarına ilişkin realistik (örneğin Hobbes) perspektifte iddia edildiği gibi kötü de olmadıklarını düşünür yazarlar. Aslında bu bir belirsizliktir ve iyilik ile kötülüğün insan doğasına ait olup olmadığını sormak anlamsızdır. İyilik ve kötülük kişinin isteğine ve onu yorumlamasına bağlıdır. İnsanlar da nedensellik içinde yollarını bulur ve Spinoza'nın dediği gibi, çoğu köleliğe tıpkı kurtuluşlarına koşar gibi koşar. Çokluğun kurtuluşuna ise sevgi sayesinde adım adım Spinoza'nın sevgi felsefesiyle girerler. Spinoza ve sonrasında Nietzsche'nin tespitlerini (insanlar bir şeyi iyi olduğu için arzulamaz, arzuladıkları şeye iyi derler.) alıntılar burada Hardt ve Negri. İnsanlık bir kurgudur ve bu kurgunun ürettiği bir şeyin adil ve iyi olarak betimlenmesi değişmez kurallar olamaz. Buradan yazarların ulaştığı şey, kişinin doğasının ne olduğundan ziyade ne olabileceğini tartışmaktır, çünkü insan doğası sürekli bir şekilde değişim ve oluş süreci içindedir. Çıkış noktası budur: Çokluk oluş. Kendini öz yönetebilir hale getirebilmek ve değiştirip Çokluk içinde otonom bir yapıya örgütlenme aracılığıyla ulaştırabilmek, ama her şeyden önce Çokluğu ve ortaklığı yaratmak.

Bunları söylemek kötülüğün hiç olmadığını söylemek anlamına gelmez. Kötülük vardır, ama onunla baş etmek için yollar bulmalı, alternatif öneriler sunmalıyız. Ama önce kötülüğü çok iyi tanımak gerekir. Yazarlar da kötülüğü ortak

²⁷¹ A.g.e., s. 189.

zenginlikten sapma ve aşkı çarpıtma olarak tanımlarlar. Kötülük ortak zenginliğin engelleyicisidir, ırkçılık, milliyetçilik, popülizm ve faşizm aşkın saptırılmış halleridir ve dolayısıyla kötüdür. Onlar ortak üretimi engellemiş, ad koymuş, başkalaştırmış, kamulaştırmış ve özelleştirmiştir. Kötülük böyle tanımlandıktan sonra Spinoza felsefesine, aşkın politiği olarak dönülür, duyguların geometrik silsilesi tanımlanır. Spinoza'da duygu kişinin var olma direncidir (conatus) ve bu direnç (veya çaba) duygular ve etkileşimlerle işleyen arzu (*cupiditas*) üzerine kuruludur. Arzu, aşkla güçlenir ve akılla işlev görür. Aşk ve arzu negatif olmayan, birikerek ilerleyen, artan ve var olma direncini arttıran mefhumlardır. Bu süreç ortak zenginlik ve Çokluk içinde kolektif yaşamın tasarlanması ve ortak zenginliğin inşası biçiminde düşünüldüğünde politiktir de. Spinoza'ya göre kimse tek başına kendini savunacak kadar güçlü değildir ve herkes birbirine muhtaçtır. İşte bu zorunluluk kişileri bir devletin boyunduruğuna iten sebeplerdir. Spinoza bunu negatif olarak değil, pozitif olarak görür, çünkü zorunlulukları anlamak kişiyi özgürlüğe yöneltir. Aşk ve arzu ortak kurumlar inşa eder ve ortak toplum formasyonunu oluşturur. Spinoza realisttir ve aşkla kurulan ortak toplum inşasının özgürlüğe ulaşmada engellerle karşılaşabileceğini tespit etmiştir. Bu engeller, cehalet, korku, batıl inançtır vb. ve aynı zamanda kötülüğün tohumlarıdır. Kötülükle mücadele kişinin kendini aklın önderliğinde eğitmesi ve yukarıda sayılan boş inanışları yenmesi olacaktır. Yazarlar Spinoza'da aklın eğitiminin aşk hareketli olmasını önemli bulurlar. Ayrıca kötülüğün Spinoza felsefesine göre, akıl eksikliğinden değil, aşkın bozulmasından ve kendine ihanet etmesinden kaynaklandığını yazarlar.

Böylece Spinoza düşüncesi günümüzde fakirlerin neden diktatörlere, işçilerin sağ tandanslı partilere oy verdiğini açıklar. Bunun nedeni cahillik, batıl inanç ve korkudur. Spinoza'nın Etik düşüncesi beden ve aklın terapi biçiminde iyileştirilmesinin yanı sıra, aklımızın ve beden gücümüzün nasıl bozulduğunu ve kendi kendimizin düşmanı olduğunu betimlediği için önemlidir. Sonuç olarak Etik ve Politik birlikte güç ontolojisi böyle kurulacaktır. Spinoza, yaşamın içinde var

olma direncini (*conatus*) rasyonel bir akıl ve ilahi bir aşkla, Çokluk içinde tekillikler kurarak, toplumsal kurumların gelişimi olarak görmüştür.²⁷²

Hardt ve Negri'ye göre aşkın gücünün üç alanda gün yüzüne çıkabilecektir: ilk olarak, ortak zenginliğin oluşumu ve toplumun nihai biçimini alması bakımından aşkın gücü; ikinci olarak, kötülükle mücadele, baş eğmeme, antagonizma bakımından aşkın gücü; üçüncü olarak, kölelikten, kapitalist özel mülkiyetçi ekonomik yapıdan eksilme ve bir çıkış olarak aşkın gücü. Bu üç bozulmaya karşı mücadele biçimi olarak aşkın gücü Çokluğu inşa edecektir. Sonuçta, doğuştan gelen ve insan doğası olarak adlandırılan bir mefhumun olmadığı kabul edilmelidir. Alışkanlıklar, inançlardır kişiyi var eden, inşa eden, geçmişini, geleceğini ve şu anını var eden. Bu alışkanlıklar değiştirilebilir ve eğitilebilir. Değiştirilmiş alışkanlıklar da yeni kurumlar ve yeni yaşam biçimleri inşa edebilir.²⁷³

“Nasıl bir direniş?” sorusuna, yazarlar bu noktada, devrimci biopolitik veya biopolitik içinde devrim teorisini geliştirerek yanıt verirler.²⁷⁴

Ana tema günümüz mevcut İmparatorluk düzeninin sömürsüne direniştir, bu da yoksulluk teması ve onun gücüyle olacaktır.²⁷⁵ Bugün artık şehirleri ve üretimleri birbirinden ayıran fabrika duvarları yok ve biopolitik şehirlerin ortaya çıkışına şahit olmaktayız. Biopolitik üretim uzamının, ekonomik üretim uzamının ve şehir uzamının içiçe girdiği, birlikte hareket etme eğiliminde olduğu bir dönemdeyiz. İşçiler sadece fabrikalarda değil, şehirlerin her yerinde üretiyorlar ve bu bir yaşam biçimine de dönüşüyor. Benzer şekilde, şehirler sonsuz sayıdaki tekilliklerin öngörülemeyen karşılaşma alanlarıdır ve bu karşılaşmalar biopolitik üretim içinde ortaklığın üretilmesine de zemin hazırlar, farklı kültürlerden gelen tekilliklerle ortak iletişimi yaratırlar. Bu, şehirlerin yekpare olmamasının da

²⁷² A.g.e., s. 190-191-192-193-194.

²⁷³ A.g.e., s. 195-196.

²⁷⁴ A.g.e., s. 240.

²⁷⁵ A.g.e., s. 248.

sebebidir ve farklılıklar aslında yeni metropolü betimleyen şeylerdir. Uzaktan bakıldığında şehir trafiğiyle, gürültüsüyle vb. aynı görülebilir, ancak derinlemesine bakıldığında orada sonsuz sayıda farklılığın ve farklı kültürün mevcudiyeti söz konusudur. Derine indikçe de bu farklılıklar artar, uzaklaştıkça benzer oldukları anlaşılır. Çokluk da bir metropol gibi ya da farklılıkların yoksulluk eşiğinde birleşimi gibidir. Ayrıca sonsuz sayıda iletişimin yaratıldığı yerdir. Devlet düzenlemeleri ya da devlet bürokrasisi ve ağları ise bu sonsuz ağlar içindeki ağlardandır. Şehirler bunlara göre dizayn edilmeye çalışılsa da onlar hep kendileri gibi büyür, kendi planlarını yaparlar. Mimarların çoğu, bir plan yapılması gerektiğini, metropollerin düzensiz olduğunu, oralarda kargaşanın hâkim olduğunu söyleseler de onlar ortak zenginliğin üretildiği, *Çokluğun* vücut bulduğu tekilliklerin birleşimidir. Her şehrin kendine has bir doku oluşturması, *Çokluğun* biopolitik üretiminden kaynaklanır. Bu karşılaşmalar ve iletişim ağları henüz pasif olsa da yapılması gereken onları organize etmek ve yoksulluk temalı örgütlenme çalışmaları yapmaktır. Bazı karşılaşmalar kötü karşılaşmalar olabilir ve insanın yaşam enerjisini düşürür. Yapılması gereken iyi karşılaşmalar yaratmak ve bunu bir politik organizmaya dönüştürmektir. Neşe alabileceğimiz karşılaşmalar, farklılıklardan çıkacak sonsuz fikirler yaşamı yeniden yaratmamıza izin verecektir. İşte bu nedenle biopolitik üretimler otonom olmalıdır.²⁷⁶

Çokluğun iletişimini aşk yoluyla üretmesini daha iyi anlamak için, Akal'ın görüşlerine burada yer vermek isabetli olacak. Akal'a göre Spinoza *Politik İnceleme*'de Hobbesçu kaygılarla düzeni korumak amacını gütmüş, ama yine de bu çizgide çok ileri gitmemiştir. Düzeni korumanın amacının "insanların barış içinde yaşama gereği" olduğuna işaret etmiştir Spinoza. Onun felsefesinde hangi yönetim biçimi olursa olsun, onun uygunluğunun ölçütü insanların kölelikten kurtulup barışı tadabilecekleri özgür bir ortamın sağlanıp sağlanmamasıdır. Otonomlaştırılmış bedensel ve ussal savunma alanlarıyla tekillikler, evrensel tümel içinde sonsuz ihtimallere açık olarak, başkalarının haklarını incitmeden kendi aralarında ve

²⁷⁶ A.g.e., s. 251-252-253.

sınırları aşarak temasa geçeceklerdik. Spinoza'nın sıklıkla değindiği “dostluğun” yepyeni bir anlam kazandığı dünyadır bu dünya ve bu bir dostluk felsefesidir aynı zamanda.²⁷⁷

Balibar, Spinoza'nın bireylerin gündelik yaşamın keşmekeşinden sıyrılmasını öğütlenmesinin siyasetten çekilmek anlamına gelmeyeceğini, aklın rehberliğinde yaşamak ve düşünmek için bir araya geldiklerinde bilgeliklerinin artacağını söyler.²⁷⁸ Tatián, Spinozacı yaşama, düşünme ve etkileme gücünü en yüksek mertebeye çıkaran varoluş felsefesinin, bilgi ve dostluk ilkelerine dayandığını anlatır. Aynı zamanda, dostluk ilkesinin, politikanın karşısındaki bir mefhum olmadığını, aksine sivil bir varoluş olanağının ilkesi olduğunu belirtir. Spinoza'da politikanın, tekil güçlerin ortak bir güç, *potencia democratica* (demokratik güç) olarak, en büyük yoğunluğa varacakları bir yaşam tarzına giden en önemli yollardan biri olacağını dile getirir.²⁷⁹

Şüphesiz Hardt, Negri, Balibar, Tatián ve Akal aynı şekilde değerlendirmezler bu dostluğu. Biopolitik üretimde aşkın Spinoza felsefesindeki yerini anlamamıza katkı sağlayacağından bu alıntıları yaptık. Ancak Spinoza'nın tekil bedenleri ön plana çıkardığı ve sevginin, bilgeliğin, dostluğun önemini vurguladığı, yukarıda adı geçen Spinoza yorumcuları gibi birçok Spinozacı yorumcu tarafından belirtilmiştir. *Ortak Zenginlik*'in yazarlarının dostluğu ve sevgiyi yeni bir devrimin motoru sayması ise onları diğer Spinoza yorumcularından ayırmaktadır.

²⁷⁷ Cemal Bâli Akal, Varolma Direnci ve Özerklik. Bir Hak Kuramı İçin Spinoza'yla, s. 191.

²⁷⁸ Étienne Balibar, Spinoza ve Siyaset, s.127.

²⁷⁹ Diego Tatián, Spinoza. Dünya Sevgisi, s. 90.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı günün çetrefil ve ağsal iktidar yapısını İmparatorluk kavramıyla açıklayan ve küresel demokraside çıkış yolları sunan *İmparatorluk, Çokluk ve Ortak Zenginlik*'in yazarlarından Negri'nin fikirlerinin oluşum sürecini, Spinoza'nın onun düşün dünyasındaki yeri ve önemini analiz etmektir. Böylece yöneten yönetilen dikotomisi doğrultusunda gelişen klasik modern sözleşmecilik hukuk karşısında, Spinozacı demokratik ve temsile dayalı olmayan hukuku, Negri'nin geliştirmiş olduğu Spinoza okuması (otonomi perspektifiyle) aracılığıyla irdelemenin Modernite ötesi bir oluş dönemini yaşayan bizlerin hukuku düşünme biçimini yeniden şekillendirecek bir katkı sağlayacağı düşünülmüştü. İkiliden Negri'yi seçmemizin amacı, söz konusu kitaplarda işlenen tezleri 1980'li yıllarda yazmış olduğu kitaplar ve makalelerde de dile getirmiş olmasıdır. Negri düşüncesine ağırlık verilirse, bu üçlemenin ve sunmuş oldukları alternatif devrimci projenin daha iyi anlaşılacağı kanısındayız.

Negri'nin otonomi fikri ve Spinoza okuması birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Bu otonomi fikri onu Spinoza yorumuna götürmüştür ve fikri Spinoza ile bağdaştırdığı ilk çalışması *Yaban Kuraldışılık*'tır. *Yaban Kuraldışılık*'ta daha sonraki görüşlerini oluşturacak çıkarımlarda bulunan Negri, Spinoza'da *potentia* ve *potestas* kavramlarının farklı anlamlarda kullanıldığını *potentianın* otonomist emek gücünü, *potestasın* ise gücü dolaylı olarak aşkıncı iktidarı temsil ettiğini söyler. Sonraki bütün çalışmaları da bu antagonizmanın açıklamasına dayanır. Ayrıca Spinoza'da iki temel var olduğunu söyleyen Negri'nin, kendi felsefesinde de bu iki temel mevcut olduğu tespit edilmiştir; *Yaban Kuraldışılık*'tan önceki çalışmaları birinci temelini adı geçen çalışmadan sonraki çalışmaları ise Antonion Negri'nin düşünce dünyasındaki ikinci temelini yansıtmaktadır.

Negri erken dönem çalışmalarında Leninist devrimciliği esas almıştır. İtalya'da 1960 ve 1970 yılları arasında etkili olan otonomist örgütlenmelerin fikir

teorisyenlerinden biri olan düşünür, sonraki çalışmalarında aşkını yapıları tamamen terketmiş ve mutlak otonomiye dönmüştür. Bu sürece özellikle Aldo Moro suikastı sonrasında girmiş olduğu cezaevinde yazdığı *Yaban Kuraldışılık*'ta girmiştir. Aslında *Yaban Kuraldışılık*'ta geliştirilen Spinoza tezleri Negri'nin tüm felsefesini temsil eder. Bunlar: varlığın kendini örgütlemesi açısından otonomist görüş, ideoloji karşıtlığı, Çokluk içinde tekliğin benzemezliği ve vazgeçilemezliği, biçimciliğe karşı çıkış, politikanın pratikte şekillenmesi ve bu pratik şekillenişte seçilecek ilkeler, Çokluğun ölçütü olarak yoksulluk, demokrasi talebi, özgürlük istemidir. Bu ilkeler Negri'nin bir sonraki eserlerini ve onun felsefesini anlamamızı da kolaylaştıran noktalardır. Sonraki eseri olan *İmparatorluk*'ta iktidarın da aslında otonomist anlamda ağsal yapılarla kurulduğu tezi işlenir. Bu iktidarın merkezi yoktur, kuruluş aşamasındadır. *Çokluk*'ta ise kuruluş aşamasındaki ağsal iktidar İmparatorluğun karşısına antagonizması olarak yeni bir sınıfın, Çokluğun yerleştirildiği görülmüştür. Bu yeni sınıf da kendini otonomiyle örgütler, tekliklerin bütünlüğüdür. *Ortak Zenginlik*'te ortak payda etrafında gelişen yeni biyopolitik üretim biçimleri incelenmiştir. Bu biyopolitik üretim de metropoller başta olmak üzere yaşamın her alanında kendini otonomiyle örgütler.

Sonuç olarak, İmparatorluk karşısında Çokluğun ekonomik belirlenimi veya sınıf tanımlaması yoksulluktur. Herhangi bir cinsiyet, ırk, meslek veya klasik anlamda sınıf, bu Çokluk içinde anlamsızlaşır. Çünkü herkes kendi özgün rengini muhafaza eder, ancak onları bir arada tutan yoksulluklarıdır. Her türlü aşkınlığa ve ideolojiye karşı çıkar Negri. Çünkü iktidarın -Spinoza'da da var olduğunu iddia ettiği gibi- bir yanılısama olduğunu düşünür. Çokluğun sayısız tekliklerinin bir noktada birleşiminin sebeplerinden biri de küresel demokrasi talebidir. Çokluk öylesine bir araya gelenlerin çokluğu değil, demokrasi talebinde bulunan bilinçli bedenlerin birleşimidir, bu demokrasi talebi de Spinoza demokrasisiyle ilişkilidir. Negri'ye göre modernizmin barbarlığına karşı kendi bağrında geliştirdiği iktidar talep etmeyen bilakis eleştiren alternatif bir akım söz konusudur. İktidarı ve yayılımlarını ortaya çıkaran eleştirel bir bakışı vardır. Bu akımın temsilcileri Machiavelli, Spinoza, Marx, Deleuze, Foucault gibi, eleştirel düşünceyi temsil eden

fikir insanlarıdır. Negri kendisini de bu akımın temsilcisi olarak görür ve diğerlerinin görüşlerine katılır, onları kendi Çokluk teorisinde de kullanır. Negri’de asla devrimci bir tutumla devleti ele geçirme, devrimci devlet kurma fikri yoktur, ama süreç içinde geleceği kurma fikri vardır.

KAYNAKÇA

- Akal : Cemal Bali Akal, Varolma Direnci ve Özerklik: Bir Hak Kuramı İçin Spinoza'yla, Ankara: Dost Kitabevi, 2016.
- Akal : Cemal Bali Akal, Hukuk Nedir? İstanbul: Zoe Kitap, 2019.
- Arendt : Hannah Arendt, İnsanlık Durumu, çev. Bahadır Sina Şeker, İstanbul: İletişim, 2018.
- Balanuye : Çetin Balanuye, Spinoza: Bir Hakikat İfadesi, İstanbul: Say, 2012.
- Balibar, : Étienne Balibar, Spinoza ve Siyaset, çev. Sanem Soyarslan, İstanbul: Otonom, 2010.
- Bensussan/Georges : Gérard Bensussan, Labica Georges Marksizm Sözlüğü. çev. Volkan Yalçıntoklu, İstanbul: Yordam, 2016.
- Bourriaud : Nicolas Bourriaud, Alter-modernite, <https://www.artinamericamagazine.com/news-features/interviews/altermodern-a-conversation-with-nicolas-bourriaud/>, erişim tarihi: 16.10.19.
- Butler : Judith Butler, Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis, 2018.
- Canaslan : Eylem Canaslan, "Giriş: Spinoza ve Marx. Bir Karşılaşmanın İzinde..." Marx'tan Spinoza'ya Spinoza'dan Marx'a. Güncel Müdahaleler, der. Eylem Canaslan&Cemal Bâli Akal, Ankara: Dost Kitabevi, 2017.

- Castellano/diğ. : Lucio Castellano ve diğ., Devrimi Hatırlıyor
Musunuz? İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu
Politika. ed. Michael Hardt. çev. Sinem Özer&Selen
Göbelez. İstanbul: Otonom, 2005.
- Cleaver/Angelis : Harry Cleaver ve Massimo De Angelis, “Otonomist
Marksizm ve Sınıf Mücadelesi” İtalya'da Radikal
Düşünce ve Kurucu Politika. ed. Michael Hardt. çev.
Sinem Özer&Selen Göbelez. İstanbul: Otonom,
2005.
- Deleuze/Guattari : Gilles Deleuze ve Felix Guattari, Felsefe Nedir?,
çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi, 2001.
- Deleuze//Guattari : Gilles Deleuze ve Felix Guattari, Anti-Oedipus, çev.
Robert Hurley, Mark Lane ve Helen Lane,
Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983.
- Deleuze/Guattari : Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *A Thousand
Plateaus*, çev. Brian Massumi, Minneapolis:
Universty of Minnesota Press, 1987.
- Deleuze : Gilles Deleuze, Expressionisim in Philosophy:
Spinoza, çev. Martin Joughin, New York: Zone
Book, 2005.
- Deleuze : Gilles Deleuze, “Önsöz” Yaban kuraldışılık, yaz.
Antonio Negri, Çev. Hakan Yücefer, İstanbul:
Otonom, 2005.
- Foucault : Michel Foucault, Seçme Yazılar 1, Entelektüelin
Siyasi İşlevi, çev. Osman Akınhan, Ferda Keskin, Işık
Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 2000.
- Harari : Yuval Noah Harari, Hayvanlardan Tanrılara
Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, çev. Ertuğrul
Genç, İstanbul: Kolektif, 2016.
- Hardt : Michael Hardt, “Önsöz”, Yaban Kuraldışılık, Antonio
Negri, çev. Eylem Canaslan, İstanbul: Otonom, 2005.

- Hardt : Michael Hardt, “İtalyan Laboratuvarı”, İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika, ed. Michael Hardt, çev. Sinem Özer&Selen Göbelez. İstanbul: Otonom, 2005.
- Hardt : “İnto The Factory: Negri’s Lenin and The Subjective Caesure (1968-1973)” , The Philosophy of Antonio Negri Resistance in Practice, ed. Timothy S. Murphy ve Abdul-Karim Mustapha, London: Pluto Press, 2005.
- Hardt/Negri : Michael Hardt ve Antonio Negri, Dionysos’un Emeği Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi, çev. Ertuğrul Başer, İstanbul: İletişim, 2007.
- Hardt/Negri : Michael Hardt ve Antonio Negri, *Commonwealth*, Cambridge Massachusetss: The Belknap Press of Harvard University Press, 2009.
- Hardt/Negri : Michael Hardt ve Antonio Negri, Çokluk. İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı, 2004.
- Hardt/Negri : Michael Hardt ve Antonio Negri, İmparatorluk, çev. Abdullah Yıldız, İstanbul: Ayrıntı, 2015.
- Keucheyan : Razmig Keucheyan, Aklın Sol Yarısı Yeni Eleştirel Düşünceler Atlası, çev. Selen Şahin, İstanbul: İletişim, 2016.
- Kurz : Robert Kurz, We Are Everything The Misery of (post-) Operatism,<http://www.palim-psao.fr/2017/01/we-are-everything.the-misery-of-post-operaismo-by-robert-kurz-negri-tronti-holloway-cie.html>, erişim tarihi: 05.11.2019.

- Laclau : Ernest Laclau, *On Populist Reason*, London, New York: Verso, 2005.
- Macherey : Pierre Macherey, *Hegel or Spinoza*, çev. Susan M. Ruddick, Minneapolis-London: University of Minnesota Press, 2011.
- Macherey : Pierre Macherey, “Spinoza Şimdi-Burada”, *Yabancı Kuraldışı*, yaz. Antonio Negri, çev. Hakan Yücefer, İstanbul: Otonom, 2005.
- Marx : Karl Marx, *Grundrisse*, çev. Sevan Nişanyan, İstanbul: Birikim, 1979.
- Moulier : Yann Moulier, “Önsöz”, *Yıkıcı Politika 21. Yüzyıl İçin Manifesto*, yaz. Michael Hardt ve Antonio Negri, çev. Akın Sarı, İstanbul: Otonom, 2006.
- Negri : Antonio Negri, *Aykırı Spinoza: Gündem(deki/dışı) Çeşitlemeler*, çev. Nurfer Çelebioğlu&Eylem Canarlan, İstanbul: Otonom, 2011.
- Negri : Antonio Negri, *Subversive Spinoza (un) contemporary variations*, çev. Timothy S. Murphy, Michael Hardt ve Ted Stolze, Charles T. Wolfe, Manchester and Newyork: Manchester Universty Press, 2004.
- Negri : Antonio Negri, *Yabancı Kuraldışı: Spinoza Metafiziğinin ve Siyasetinin Gücü*, çev. Eylem Canarlan, İstanbul: Otonom, 2005.
- Negri : Antonio Negri, *The Savage Anomaly: The Power of Spinoza’s Metaphysics and Politics*, Çev. Michael Hardt, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1991.
- Negri : Antonio Negri, *Marx Beyond Marx Lessons On The Grundrisse*, Çev. Harry Cleaver, Michael Ryan,

- Maurizio Viano, New York: New York/London: Autonomedia/Pluto, 1991.
- Negri : Antonio Negri, "Pierre Macherey, "Présentation", Citéphilo, Palais Des Beaux-Arts, Lille, 19 November 2004" başlıklı sunumuna karşılık cevabı için bkz.: <https://antonionegriinenglish.wordpress.com/2011/02/10/response-to-pierre-macherey/>, Erişim Tarihi: 22.10.19.
- Negri : Antonio Negri in Conversation with Anne Dufourmantelle, Negri On Negri, translated by M.B. DeBevoise, New York And London: Routledge, 2004.
- Negri : Antonio Negri, OVNI Antonio Negri a revolt that never ends, <https://www.youtube.com/watch?v=fP2rsRsKCTY>, erişim tarihi: 04.11.19.
- Russell : Bertrand Russell, Batı Felsefesi Tarihi Cilt 3, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayınları, , 2019
- Spinoza : Benedictus Spinoza, Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme, çev. Emine Ayhan, Ankara: Dost Kitabevi, 2017.
- Spinoza : Benedictus Spinoza, Etika, çev. Hilmi Ziya Ülken, Ankara: Dost Kitabevi, 2004.
- Spinoza : Benedictus Spinoza, Descartes Felsefesinin ilkeleri ve Metafizik Düşünceler, çev. Coşkun Şenkaya, Ankara: Dost Kitabevi, 2014.
- Spinoza : Benedictus Spinoza, Ethica, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı, 2012.

- Spinoza : Benedictus Spinoza, Kısa İnceleme, çev. Emine Ayhan, Ankara: Dost Kitabevi, 2005.
- Spinoza : Benedictus Spinoza, Teolojik-Politik İnceleme, çev. Cemal Bâli Akal&Reyda Ergün, Ankara: Dost Kitabevi, 2019.
- Spinoza : Benedictus Spinoza, Törebilim, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea, 2016
- Tatián : Diego Tatian, Spinoza. Dünya Sevgisi, çev. Hüsam Turşucu&Sevin Aksoy Hancı, Ankara: Dost Kitabevi, 2009.
- Turchetto : Maria Turchetto, "Kitleseİ İşçi" den "İmparatorluk" a: İtalyan Operaismo'sunun Şaşırtıcı Yörüngesi, Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz. haz. Jacques Bidet&Stathis Kouvelakis. çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: Yordam, 2014.
- Wright : Steve Wright, Gökyüzünü Fethetmek, çev. Özgür Yalçın, İstanbul: Otonom, 2008.
- Zizek : Slavoj Zizek, Rethinking Marxism: Have Michael Hardt and Antonio Negri Rewritten the Communist manifesto for the Twenty-First Century?bkz: <https://www.lacan.com/zizek-empire.htm>, erişim tarihi: 31.08.2019.
- Zizek Slavoj The Parallax View, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2006.

